

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Nataša Mačešič

**JEZIKOVNO-POLITIČNI VIDIKI PARTICIPACIJE ITALIJANSKE NARODNE
SKUPNOSTI V SLOVENSKI ISTRI**

Diplomsko delo

Ljubljana 2008

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Nataša Mačešič

Mentorica: red. prof. dr. Albina Nećak Lük
Somentor: izr. prof. dr. Marjan Brezovšek

**JEZIKOVNO-POLITIČNI VIDIKI PARTICIPACIJE ITALIJANSKE NARODNE
SKUPNOSTI V SLOVENSKI ISTRI**

Diplomsko delo

Ljubljana 2008

Diplomsko delo z naslovom
Jezikovno-politični vidiki
participacije italijanske narodne
skupnosti v Slovenski Istri, je
izdelano s soglasjem obeh fakultet in
urejeno po pravilniku matične
fakultete.

JEZIKOVNO-POLITIČNI VIDIKI PARTICIPACIJE ITALIJSKE NARODNE SKUPNOSTI V SLOVENSKI ISTRI

Narodnostno mešano območje Slovenske Istre se ponaša s svojo edinstveno večkulturnostjo. Na etnično mešanem ozemlju Slovenske Istre je poleg večine prisotna tudi avtohtona Italijanska narodna skupnost, kateri je iz tega naslova zagotovljena popolna zakonska zaščita kolektivnih in individualnih pravic. V diplomskem delu pozornost namenjam predvsem implementaciji manjšinskih zakonskih pravic na ravni prakse ter položaju Italijanske narodne skupnosti v družbenem in političnem okolju večine. V delu so zajeti jezikovni in politični vidiki ter pravice in obveznosti, ki izhajajo iz opredelitve italijanskega jezika oziroma Italijanske narodne skupnosti. Skozi diplomsko nalogo preučujem statusne, demografske in institucionalne podporne dejavnike, ki v mešanem okolju delujejo kot zaviralci ali spodbujevalci etnolingvistične vitalnosti manjšine. Skozi številne empirične raziskave narejene na področju Slovenske Istre ugotavljam subjektivna mnenja pripadnikov manjšine do večinskega okolja ter jih navezujem na zastavljeni hipotezi. Osrednjo vlogo namenjam jeziku in njegovi rabi, kateri v največji meri odseva dejansko stanje in položaj manjšine v Slovenski Istri.

Ključne besede: Slovenska Istra, Italijanska narodna skupnost, jezikovno-politični vidiki.

LANGUAGE AND POLITICAL POINTS OF VIEW OF ITALIAN NATIONAL MINORITY IN SLOVENIAN ISTRIA

Ethnic mixed territory of Slovenian Istria is known for its unique cultural pluralism. Beside Slovenian majority, the mixed region, is shared with Italian minority, to which belongs the entire legal justice protection of collective and individual rights. In this paper I will focus on implementation of these rights and on position of Italian minority in social and political environment. The paper contains language and political rights, that must be considered from the legal title of Italian minority in Slovenian Istria. Through many empirical researches made in Slovenian Istria I include minority subjective points of view to its majority environment. I will also include social, demographic and institutional factors who are responsible for restraining or revitalising ethnical vitality in mixed region. The main part in this paper will apply to the language and its usage, which reflects the real position of Italian minority in Slovenian Istria.

Key words: Slovenian Istria, Italian ethnic community, language and political points of view.

KAZALO:

SEZNAM UPORABLJENIH KRATIC IN OKRAJŠAV	5
SEZNAM TABEL	5
SEZNAM SLIK	9
1. UVOD	10
2. ZGODOVINSKI PREGLED ODNOSOV SLOVENIJA- ITALIJA	10
2.1 Diplomatske spletke po drugi svetovni vojni	10
2.2 Cona A in Cona B (dogajanje od 1947- do 1954)	11
2.3 Londonski Memorandum	12
2.4 Selitve prebivalcev.....	13
2.5 Videmski sporazum	14
2.6 Osimski sporazumi	15
2.7 Priznanje Sloveniji	15
3. TEORETIČNI PRISTOP	16
3.1 Terminološki uvod k jezikovni politiki	16
3.2 Družbeni kontekst jezikoslovne politike	17
3.2.1 <i>Zunajjezikovni elementi in njihov vpliv na jezikovno politiko</i>	17
3.2.2 <i>Jezikovni elementi</i>	20
3.3 Elementi jezikovne politike	21
3.4 Jezikovno načrtovanje	22
3.4.1 <i>Nekateri vidiki jezikovnega načrtovanja</i>	23
4. RAZLAGA ENTITETE ETNIČNOSTI IN ENTITETE NACIONALNOSTI	24
5. MEDETNIČNI ODNOSI, ETNIČNOST IN JEZIK	26
6. OPREDELITEV KONCEPTA MEŠANE DRUŽBE	29
6.1. Razmerje med prakso in politiko	29
7. JEZIK KOT KAZALEC STANJA V SLOVENSKEI ISTRI	31
7.1. Ujemanje med narodnostjo in maternim jezikom kot kazalec spreminjanja etničnosti	32
7.2 Jezikovna zmožnost	36
7.2.1 <i>Sporazumevanje v javnosti</i>	39

8. OBRAVNAVA STATUSNIH SPREMENLJIVK	46
8.1 Pravni status italijanske manjšine po letu 1991.....	46
8.1.1 Mednarodna zakonodaja s področja varstva manjšin	46
8.2 Politično področje in italijanska manjšina	47
8.2.1 Ustavna določila	48
8.2.2. Zakon o samoupravnih narodnih skupnostih	50
8.2.3 Oblike organizacije italijanske narodne skupnosti	51
8.2.4 Pripadniki italijanske manjšine in njihovo zastopstvo.....	51
8.3 Praksa in mnenja italijanske manjšine o politični participaciji	53
9. RABA JEZIKA	55
9.1 Področja dvojezičnosti	55
9.1.1 Dvojezičnost in toponomastika	55
9.1.2 Dvojezičnost in uprava	56
9.1.3 Dvojezičnost in dokumentacija.....	56
9.1.4 Dvojezičnost in sodstvo.....	57
9.2 Praksa dvojezičnosti in njen vpliv na jezik.....	59
10. PODROČJE ŠOLSTVA IN ITALIJANSKA NARODNA SKUPNOST.....	63
10.1 Italijanska manjšina in njen prostor v izobraževalnem sistemu.....	64
10.2 Izobraževanje v praksi in njen vpliv na jezik.....	64
11. KULTURNA IN INFORMATIVNA DEJAVNOST MANJŠINE V SLOVENSKI ISTRI	69
11.1 Opaznost italijanske manjšine v javnem življenju.....	71
12. SPLOŠNI DEMOGRAFSKI PODATKI.....	75
12.1 Poselitveni prostor italijanske manjšine.....	75
12.2 Številčnost italijanskega prebivalstva.....	75
12.3 Starostna in spolna struktura italijanske narodne skupnosti.....	79
13. SOCIALNO- GOSPODARSKI STATUS ITALIJANSKE MANJŠINE.....	84
13.1 Gospodarski značaj Slovenske Istre	84
14. ZAKLJUČEK.....	88
15. VIRI IN LITERATURA.....	91
15.1 Primarni viri.....	91
15.2 Sekundarni viri.....	93

KAZALO KRATIC IN OKRAJŠAV:

ECIT- Obalna samoupravna skupnost italijanske narodnosti

JA- Jugoslovanska armada

KVSE- Konferenca o varnosti in sodelovanju v Evropi

NMO- Narodnostno mešano območje

OŠ- Osnova šola

RS- Republika Slovenija

RTV- Radio televizija

STO- Svobodno tržaško ozemlje

VUJA- vojna uprava Jugoslovanske armade

ZDA- Združene države Amerike

ZVU- Zavezniška vojaška uprava

SEZNAM TABEL:

Tabela 5.1: Taksonomija strukturnih spremenljivk, ki vplivajo na etnično vitalnost.....	28
Tabela 6.1.1: Model ocenjevana »dobre prakse« in »dobre politike« v mešanem okolju.....	31
Tabela 7.1.1: Materni jezik respondentov glede na narodnostno pripadnost.....	33
Tabela 7.1.2: Prebivalstvo po maternem jeziku, Slovenija, popisi 1971- 2002.....	34
Tabela 7.1.3: Prebivalstvo italijanske narodnosti, prebivalstvo z italijanskim maternim jezikom in prebivalstvo z italijanskim in slovenskim pogovornim jezikom v družini in okolju (absolutne vrednosti in strukturni deleži), obalne občine (upravne enote), Slovenija, Popis 1991 in 2002	35
Tabela 7.2.1: Samoocena znanja slovenskega knjižnega jezika in narečja.....	37
Tabela 7.2.2: Samoocena znanja italijanskega knjižnega jezika in narečja.....	37
Tabela 7.2.3: Primerjalna ocena znanja slovenskega in italijanskega jezika.....	39
Tabela 7.3.1: Izbira jezika glede na govorni položaj.....	40

Tabela 7.3.3.1: »Za tistega , ki živi v obalnih mestih, je znanje italijanščine«.....	43
Tabela 7.3.3.2: »Za tistega , ki živi v obalnih mestih, je znanje italijanščine« glede na narodno pripadnost.....	44
Tabela 7.3.3.3: »Za tistega , ki živi v obalnih mestih, je znanje italijanščine« glede na starost	45
Tabela 9.2.1: »Dvojezični napisi v obalnih mestih so po vašem mnenju«.....	59
Tabela 9.2.2: »Dvojezični napisi so po vašem mnenju« glede na narodno pripadnost.....	60
Tabela 9.2.3: »Dvojezične osebne izkaznice bi se v obalnih občinah morale izpostavljati«.....	61
Tabela 9.2.4: »Dvojezične osebne izkaznice bi se v obalnih občinah morale izpostavljati« glede na narodno pripadnost.....	61
Tabela 10.2.1: »Dobro je, da se na šolah s slovenskim učnim jezikom poučuje italijanščina«	66
Tabela 10.2.2: »Dobro je, da se na šolah s slovenskim učnim jezikom poučuje italijanščina« glede na narodno pripadnost	67
Tabela 10.2.3: »Dobro je, da se na šolah s slovenskim učnim jezikom poučuje italijanščina« glede na starost.....	68
Tabela 11.1.1: »V javnem življenju Slovenske Istre (mediji, prireditve, javne funkcije) je italijanska manjšina«.....	72
Tabela 11.1.2: »V javnem življenju Slovenske Istre (mediji, prireditve, javne funkcije) je italijanska manjšina« glede na narodno pripadnost.....	72
Tabela 11.1.3: »V javnem življenju Slovenske Istre (mediji, prireditve, javne funkcije) je italijanska manjšina« glede na izobrazbo.....	73
Tabela 12.2.1: Absolutno in relativno število italijanskega prebivalstva na narodnostno mešanem območju v Slovenski Istri v obdobju od 1961 do 1991.....	76
Tabela 12.2.2: Gibanje števila Italijanov v obdobju 1961 do 2002.....	76
Tabela 12.2.3: Podatki preračunani po metodologiji Popisa 2002 tako, da so odšteti t. i. "zdomci"	77

Tabela 12.2.4: Prebivalstvo po italijanski narodni pripadnosti (2002) in italijansko prebivalstvo po analizi Vlade RS (29.7.2004).....	78
Tabela 12.3.1: Indeks staranja prebivalstva slovenske in italijanske narodnosti	81
Tabela 12.3.2: Povprečna starost prebivalstva slovenske in italijanske narodnosti po občinah.....	82
Tabela 13.1.1: Prebivalstvo obalnih občin glede na nedokončano/končano izobrazbo.....	85

SEZNAM SLIK:

Slika 12.3.1: Prebivalstvo po narodni pripadnosti, starostnih skupinah in spolu, Slovenija, Popis 1991.....	79
Slika 12.3.2: Prebivalstvo po narodni pripadnosti, starostnih skupinah in spolu, Slovenija, Popis 2002.....	80
Slika 13.1.1: Struktura zaposlenih in samozaposlenih v prebivalstvu in prebivalstvu italijanske narodnosti glede na sektor dejavnosti, obalne občine, Slovenija, Popis 2002.....	86

1. UVOD

Diplomsko delo preučuje jezikovno-politične vidike participacije italijanske manjšine v Slovenski Istri. Čeprav na prvi pogled deluje, da je Slovenija s svojimi zakonskimi prijemi uredila položaj manjšin, se mi poraja vprašanje, kako celostni, sicer dobro zastavljeni normativni okvir deluje na ravni izvajanja dejanske prakse. Da bi lahko odgovorila na vprašanje, sem bom uvodoma naslonila na zgodovinske odnose med obema državama, kateri osvetljujejo današnje stanje v Slovenski Istri. Prvi del bo zaobjemal teoretična izhodišča, s katerim bom poskušala osvetliti temeljne pojme, ki mi bodo služili kot pomagalo pri analizi zastavljenih hipotez. Drugi del se bo v veliki meri nanašal na rabo italijanskega jezika ter zakonska določila, ki pripadajo italijanski manjšini kot avtohtoni skupnosti v ključnih segmentih družbe: politika, javna uprava, sodstvo, šolstvo, izobrazba, mediji, kultura. Pri vsakem izmed teh področij se bom eksplicitno navezala na zastavljene hipoteze. Sledila bo obravnava demografskih dejavnikov in njihova navezanost na etnično vitalnost manjšin. V zadnjem, zaključnem delu, bom največjo pozornost namenila ravno preverjanju zastavljenih hipotez.

2. ZGODOVINSKI PREGLED ODNOSOV SLOVENIJA- ITALIJA

2.1 Diplomatske spletko po drugi svetovni vojni

Po zlomu Nemčije so slovensko– jugoslovanske čete osvobodile skoraj vso Julijsko Benečijo, predvsem pa Trst. Ta osvoboditev je nastala nepričakovano, saj so Zahodni zavezniki leta 1943 (ob podpisu premirja z Italijo) obljubili, da bodo osvobodili vso Italijo v njenih integralnih mejah (Gombač 1996). Konec aprila in v začetku maja 1945, se je začel diplomatski boj po katerem je vsa Istra (razen občine Milje in Dolina) postala del Jugoslavije. Trst je ostal le za kratek čas pod upravo JA. Sledila je razmejitev ozemlja Julijske krajine po tako imenovani Morganovi liniji na cono A in cono B. Cona A je bila pod poveljstvom zavezniške vojaške uprave (ZVU), cona B pa pod poveljstvom jugoslovanske vojaške armade (VUJA).

Na seji štirih velesil, maja 1946, je prišlo do sklepa, ki je predvideval ustanovitev Svobodnega tržaškega ozemlja (STO). Šele leta 1947 so predstavniki 21 držav podpisali

Parizu mirovno pogodbo z Italijo. Dne 15.septembra 1947 je bilo ustanovljeno svobodno tržaško ozemlje, ki se je znova delilo na cono A in cono B. Meja je potekala po nekoliko popravljeni meji miljske občine iz leta 1910. V coni B je bila po sporazumu vojna uprava Jugoslovanske armade (VUJA STO), v coni A, pa ZVU.

Območje Slovenije je tedaj obsegalo: Kras, spodnji konec Vipavske doline do Gorice, Soško dolino do Bovca in Predila, Brda in Breginjski kot. Italija je ohranila 920 km ozemlja (Kanalsko dolino, Beneško Slovenijo in sektor Gorica). Leta 1910 je tu živel 83.638 prebivalcev, od tega kar 56.193 Slovencev. Svobodno tržaško ozemlje pa je obsegalo 738 km, leta 1910 je tam živel 89.777 Slovencev in drugih Jugoslovanov (Gomboč 1996: 104).

2.2 Cona A in Cona B (dogajanje od 1947- do 1954)

Slika 2.2.1: Cona A in Cona B

Vir: Duroselle 1996: 122.

Cona B je obsegala ozemlje avstrijske upravne razdelitve Istre še iz leta 1910. Delila se je na občine in okraje. Kot ugotavlja L. Marin, so to bile občine Koper, Marezige, Pomjan, Izola, Piran, Buje, Novigrad, Umag in Brtonigla v celoti. Občini Milje je bila odvzeta in pripojena cona B katastrska občina Škofije; občini Dolina sta bili odvzeti k.o. Osp in Socerb; od občine Dekani so ostale v cona B k.o. Tinjan, Sv. Anton (del), Sv. Nedelja (del k.o. Rožar) in Dekani; od občine Oprtalj k.o. Topolovec; občina Grožnjanj je ostala brez k.o. Šterna in Završje Leta 1948 je bil sprejet odlok, kateri je navajal »mestne ljudske odbore v koprskem okraju v Kopru, Izoli, Kopru in Piranu ter krajevne ljudske odbore Korte, Strunjan, Kampel-Šalara, Semedela, Sv. Tomaž, Vanganel, Šmarje, Koštabona, Dekani, Čezarji, Osp, Škofije, Marezige, Boršt, Sečovlje, Sv. Lucija, Portorož in Sv. Peter (Marin v Annales 1992: 159–174).

Istrski okrožni ljudski odbor je leta 1952 razdelil Istro. Najpomembnejša okraja sta tako postala Koper in Buje. Okraj Koper je pokrival Dekane, mestno občino Koper in okolico, mestno občino Izola in okolico, Marezige, Šmarje, mestno občino Piran ter Sečovlje in Portorož.

2.3 Londonski Memorandum

Takšno stanje se je ohranilo do Londonskega memoranduma (5.10.1954). Na konferenci štirih delegacij, se je odločalo o usodi svobodnega tržaškega ozemlja. Ukinjena je bila vojaška uprava v cona B, katero je nadomestila jugoslovanska civilna uprava. Sledil je umik zavezniške vojske iz cone A STO. Bistvo Londonskega memoranduma je sestavljal Posebni statut, katerega cilj je bila zaščita obeh manjšin. Posebni statut je nalagal italijanskim in jugoslovanskim oblastem ravnanje v skladu z načeli Splošne deklaracije o človekovih pravicah. To je pomenilo, da bodo vsi prebivalci obeh območij v celoti deležni temeljnih pravic in svoboščin brez kakršnekoli diskriminacije. Enakost sedaj »manjšinskih« prebivalcev je pomenila:

- enakost z drugimi državljani glede političnih in državljanskih pravic;
- enake pravice pri pridobivanju in opravljanju javnih služb, funkcij, poklicev in časti;
- enakost glede vstopanja v javne in upravne službe (obe etnični manjšini bosta pravično zastopani na upravnih položajih);

- enakost ravnanja v opravljanju svojih dejavnosti ali poklicev v kmetijstvu, industriji itd. in organiziranju in vodenju poslov gospodarskih združenj in organizacij v te namene;
- enakost pri uporabi jezika, obe etnični skupini bosta lahko uporabljali lasten jezik v osebnih in uradnih stikih z upravnimi in sodnimi oblastmi;
- pravico do lastnega tiska v svojem jeziku;
- pravico do prosvetnih, družbenih, kulturnih in športnih organizacij, katera bodo deležna enakega ravnanja kakor druge ustrezne organizacije;
- pravico do pouka v maternem jeziku v otroških vrtcih, osnovnih, srednjih in strokovnih šolah (Gradišnik 1996: 37).

Posebni statut je postavil normativno podlago, po katerih naj bi se uravnavali tako italijanska kot jugoslovanska oblast.

Začrtal je osnovne smernice, kakšen odnos naj bi gojile državi do svojih novonastalih manjšin. Navkljub zelo dobri zasnovi memoranduma, številni dogovori niso bili izpolnjeni. Vzroke gre iskati v vodstvu Italije, saj je vsa oblast zavezniške vojaške uprave prešla na vladnega komisarja. Na vodilnih položajih so še vedno ostali isti ljudje, ki so sedaj odločali o zaščiti in usodi Slovencev iz bivše cone A (Gombač 1992: 120).

2.4 Selitve prebivalcev

K dodatnemu zapletu je prispevala normativa Londonskega memoranduma, ki se je nanašala na pravico do svobodne izbire državljanstva. Ljudem, kateri so živeli v bivši coni B STO, je bilo dodeljeno jugoslovansko državljanstvo. Veliko prebivalcev italijanske narodnosti pa se je odločilo za ohranitev lastnega državljanstva. Po besedah Ferrarija se je iz cone B STO, kjer je domovalo 45.954 oseb (iz tedanjega okraja Koper), izselila več kot polovica prebivalcev, povečini italijanske narodnosti. 25.070 oseb si je poiskalo dom drugje, od tega kar 19.000 Italijanov (Zagradnik v Gombač 1992: 124). K temu je prispevalo predvsem prepričevanje in nagovarjanje italijanskih oblasti preko medijev¹ naj zapustijo območje. Šikaniranja so se nadaljevala z obeh strani, najbolj pa so trpele manjšine, tako italijanska kot slovenska. Pojavila so se ugibanja o množičnih pobojih italijanske manjšine, kar je še dodatno pripomoglo k množičnemu izseljevanju. Vzpostavitev normalnih odnosov bi bila takrat celo možna, vendar so bili pritiski matičnih držav preveliki.²

¹ npr. Radio Venezia – Giulia

² podrobnejše raziskovanje vzrokov sledi pri obravnavi hipotez

»Po drugi strani je v povojnem obdobju stopilo v ospredje znano reklo, da nasilje rodi nasilje. Če tako pomislimo na vse oblike raznarodovalne politike med obema vojnama, ko naj bi pred pritiski iz celotne Julijske krajine odšlo do 100.000 prebivalcev slovenske in hrvaške narodnosti ter na medvojne zločine italijanske vojske na zasedenih ozemljih Slovenije in Hrvaške, je tudi razumljivejše vedenje povojnih beguncev iz Istre. Kljub temu, da je bilo med temi tudi nekaj beguncev hrvaške in slovenske narodnosti pa le težka pristanemo na ocene števila beguncev na 200.000 do 300.000 iz Istre, saj je ta tedaj (1945) štela le 302.365 prebivalcev, med temi naj bi bilo 81.360 Italijanov, to je 27%. Ker tega štetja, kar se tiče narodnosti ne štejemo za objektivnega, vzemimo le za primerjavo odstotek italijanskega prebivalstva po štetju iz leta 1910 (38,14%), in pridemo do dobrih 115.000 prebivalcev italijanske narodnosti, kar bi okvirno ustrezalo tudi številu povojnih beguncev, če vzamemo v poštev, da je med temi bilo preko 10% slovenskega in hrvaškega prebivalstva, saj se vsi italijanski Istrani niso izselili, kajti dobrih 30.000 prebivalcev se danes v Istri prišteva med pripadnike italijanske narodnosti« (Darovec 1992: 34).

2.5 Videmski sporazum

Jugoslavija in Italija sta leta 1955 podpisali sporazum o obmejnem prometu. Vzpostavil se je mešani odbor, ki je razglabljal o problematiki obeh manjšin. Navkljub veliki neuskkljenosti med člani, so se v 60-ih letih začeli kazati rezultati skupnega sodelovanja. Italija je sprejela resolucijo o pravicah slovenske skupnosti, nekaj napredka je bilo videti tudi na področju javne uprave. Veliko stvari je ostalo nerešenih, saj so bile neofašistične struje v Italiji še vedno prisotne. Pereč je bil problem vključevanja slovenske narodne skupnosti v italijansko civilno družbo. Združene države so bile mnenja, da je dogovor med državama nujen. Glavne smernice sodelovanja so bile opredeljene že z Londonskim memorandumom, zato ni bilo razloga za ohranitev statusa quo z italijanske strani (Gombač 1992).

2.6 Osimski sporazumi

Novembra 1975, sta Italija in Jugoslavija podpisali Osimske sporazume. V ospredju sporazumov je bila ureditev problematike manjšin, gospodarskega področja ter določitve meja med dvema narodi. Sporazumi naj bi bili podaljšek Londonskega memoranduma v katerem je bil že začrtan normativni okvir. V Osimskih sporazumih je italijanska vlada potrdila »privrženost načelu kar največjega možnega varstva« kot je to predvideval Posebni statut (Gombač 1992: 139).

Ustanovljeno je bilo 12 mešanih komisij. Poleg večine sprejetih Osimskih odločb so bili sklenjeni še posebni mednarodni akti. Eden teh je bil tudi sporazum o odškodnini za

nacionalizirano premoženje v nekdanji coni B. 16.1.1978 se je sestala Casanova mešana komisija (16 Italijanov in 5 Slovencev). Uredila naj bi zahteve slovenske manjšine. Po treh letih sodelovanja, so člani javnosti predložili dve sklepni resoluciji, kar je za posledico imelo tudi neskladje pri izvanju le teh. Razlike so se pojavljale pri vprašanih dvojezičnosti, avtonomije slovenske šole, gospodarske samostojnosti Slovencev v Italiji. Jugoslavija se je vseskozi prizadevala za ureditev narodnostnih manjšin v slovenski Istri. Čeravno je Italija sprejela določila, je praksa njihovih uresničevanj pešala pod vplivi dvo blokovskega ustavnega loka, ter lokalnih strank, ki so zavirale plodna sodelovanja (Gomboč 1992).

2.7 Priznanje Sloveniji

Oktobra 1991 je italijanski parlament razpravljal o svoji zunanji politiki. Na dnevnem redu je bila takrat tudi točka, ki je zadevala osamosvojitve Slovenije. Videti je bilo, da Slovenija uživa veliko podporo poslancev, saj so ti zahtevali od vlade čimprejšnjo rešitev. Navkljub dobrim napovedim za Slovenijo, se je iz ožjih krogov italijanske diplomacije porodila ideja o avtonomiji italijanske »regijske« Istre. To je pomenilo, da bi morala Slovenija pred vključitvijo sprejeti naslednje pogoje:

- priznati avtohtonost in enovitost italijanske manjšine
 - opredeliti ozemlja, na katerih živi
 - podpreti enotnost in nedeljivost manjšine z visoko stopnjo zaščite, ki naj ne bi bila nižja od mednarodnih standardov
 - priznati manjšini individualne in kolektivne pravice
 - priznati za edino predstavnico italijanske manjšine Unijo Italijanov
 - določiti avtonomijo v upravljanju manjšinskih institucij
 - uzakoniti pravico samostojnega odločanja manjšine na vseh nivojih izobraževalnega, znanstvenega, kulturnega in informacijskega sistema
 - vpeljati italijanski jezik kot enakopravni uradni jezik na vseh območjih, kjer živi manjšina, in učenje italijanskega jezika kot jezika okolja v vseh šolah na tem območju
 - poskrbeti za prosto gibanje manjšine na celotnem območju, na katerem ta živi
- (Gombač 1992: 145).

Slovenija je bila pripravljena sodelovati, če bi njena soseda Italija privolila v bilateralni sporazum in bi njeni manjšini bile priznane iste pravice. Predlog Slovenije je bil parafiran s strani zunanjega ministrstva, vendar ga je Italija leta 1992 razglasila za neobstoječega. Italija je vztrajala pri zgoraj navedenih točkah, ki so bile predpogoj za priznanje Slovenije. Na srečo so bili zunanji pritiski premočni. Zbudilo se je slovensko

predstavništvo v Italiji ter Kohlova Nemčija, ki je vztrajala pri priznanju Slovenije ne glede na odločitev Italije. Slovenija je bila 15.1.1992 uradno priznana s strani članic EU, klonila je tudi Italija (Gombač 1992).

3. TEORETIČNI PRISTOP

3.1 Terminološki uvod k jezikovni politiki

Jezikovna politika je od nekdaj igrala pomembno vlogo v družbi, vendar se kot pojem v lingvistični literaturi pojavi dokaj pozno. Po mnenju Škiljana, lahko razlog za zakasnitev pripišemo poznemu razvoju sociolingvistike v šestdesetih letih prejšnjega stoletja, pod katero teorijsko domeno z jezikovnega stališča spada tudi jezikovna politika. Moderna znanost o jeziku je v dvajsetem stoletju postajala vse bolj strukturalistično orientirana, vendar je jezikovna politika v svojem bistvu ohranila veliko dozo normativnosti. Nestrinjanja okoli pojma jezikovne politike so se manifestirala tudi v številu terminoloških opredelitev samega pojma (Škiljan 1988: 7).

Termin jezikovna politika pojmuje Pogorelec kot

»tisti del državnega (družbenega) odločanja o položaju in vlogah jezika v družbi, katerega nosilci niso (nujno) strokovnjaki jezikoslovci, ampak predstavniki političnega življenja (zbrani v parlamentu, vladi), ki z zakoni in drugimi ukrepi, ki so jim na voljo, odločajo o položaju statusa (jezika) in zagotavljajo potrebne ukrepe za njegovo udejanjanje« (Pogorelec 1996: 42–43).

Bugarski definira jezikovno politiko kot »politiko neke družbe na področju jezika, oziroma kot skup principov, stališč in odločitev, v katerih se odraža odnos družbene skupnosti do jezikovnega repertoarja, s katerim razpolaga« (Bugarski 1986: 72).

Prav tako Rajić (Rajić v Škiljan 1988: 8) pojmuje jezikovno politiko kot »... sklop postopkov, s katerimi institucije, skupine ali posamezniki v določeni družbi neposredno ali posredno vplivajo na jezik, njegovo rabo in jezikovno situacijo v določenem segmentu družbe, celotni družbi ali v več sinhronih družbah« (Škiljan 1988: 8).

Škiljan združi definiciji Bugarskega in Rajića ter definira jezikovno politiko kot »skupek premišljenih in institucionaliziranih postopkov, s katerimi neka družba vpliva na jezikovne oblike javnega sporazumevanja in na usmerjanje jezikovne zavesti svojih pripadnikov« (Škiljan 1988: 8).

Jezikovna politika učinkuje na javno sporazumevanje, čeprav ne gre zanemariti njenega posrednega vpliva na privatno komunikacijo. Jezik javne komunikacije se manifestira v nizu »podjezikov«, od katerih niso vsi v enakem dosegu jezikovne politike.

Za jezikovno politiko so najrelevantnejša področja rabe jezika v administraciji, procesih izobraževanja ter raba jezika pri sredstvih javnega obveščanja, književnosti itd.

Jezik javne komunikacije ima veliko imen: občji, splošni, nacionalni, knjižni, službeni, administrativni, in morda za jezikovno politiko najpomembnejši, standardni jezik. Standardni jezik je nastal z eksplicitnim normiranjem kot posledica potrebe za najučinkovitejšo komunikacijo na določenem državnem teritoriju, paralelno s krepitvijo nacionalne zavesti. Nacionalna zavest je pogojena z družbenim, ekonomskim in političnim kontekstom in je zgodovinsko vezana na nastanek modernih družb in držav. Osnovna značilnost standardnega jezika je njegova večfunkcionalnost, kar pomeni, da ga lahko uporabljamo v različnih govornih situacijah. Poleg pravkar naštetih jezikovnih elementov, vplivajo na jezikovno politiko tudi zunajjezikovni elementi. Na jezikovno politiko kot del sociolingvistike, vsekakor vpliva tudi »družbena stran« (Škiljan 1988:10).

3.2 Družbeni kontekst jezikoslovne politike

3.2.1 Zunajjezikovni elementi in njihov vpliv na jezikovno politiko

Mackey med zunajjezikovne elemente šteje:

DEMOGRAFSKE DEJAVNIKE, ki se nanašajo na »število, razmerje in distribucijo govorcev različnih jezikov na področju, kjer se izvaja jezikovna politika« (Mackey v Škiljan 1988: 13).

Demografski podatki igrajo pomembno vlogo pri izbiri jezikovne politike, hkrati pa odsevajo odnos večine do drugega jezika.

Teoretiki jezikovne politike poudarjajo relevantnost števila govorcev in ga pretvarjajo celo v odstotke³, medtem ko se v praksi vprašanje števila rešuje na različne načine. Demografski podatki so lahko tudi zavajajoči, večinoma zaradi nepopolnosti statističnih vprašalnikov, saj se podatki o številu pripadnikov lahko nanašajo le na govorce jezika, včasih je pomembna le nacionalna pripadnost, spet drugič lahko pride do kombinacije obeh elementov.⁴

EKONOMSKI DEJAVNIKI nastanejo »iz potrebe po javni komunikaciji v gospodarskih stikih« (Unuk 1997: 23). Zunaj območja nekega jezika ali narečja se pojavi potreba po skupnem idiomu, ki bi omogočal najučinkovitejšo komunikacijo med različnimi govorci. Za primer vzemimo angleščino kot svetovni jezik in jezik komunikacije v prenašanju novih znanstvenih in tehnoloških dosežkov. Gospodarski status vpliva tudi na izbiro in uspešnost jezikovne politike v državi. Pri realizaciji potreb in zagotavljanju adekvatnih institucij manjšinam je potrebna dovolj velika ekonomska moč države, ki s svojimi finančnimi prijemi lahko vpliva na ustrezno jezikovno politiko. Kot primer lahko navedemo afriške države in proces opismenjevanja. Opismenjevanje v teh deželah poteka zelo počasi, zaradi nezadostnih finančnih virov.

Nenazadnje, ekonomski dejavniki vplivajo na jezikovno politiko tako da, »determinirajo socialni status govorcev neke skupine«⁵ (Škiljan 1988: 16).

KULTURNI DEJAVNIKI »se kažejo v ožjem jezikovno-kulturnem smislu in širšem kulturno-civilizacijskem kontekstu«. Unuk med najpomembnejša področja navaja pismenost prebivalstva v korelaciji s formalno šolsko izobrazbo ter prisotnost nekega jezika v sredstvih javnega obveščanja, književnosti in znanosti« (Unuk 1997: 23).

³Npr. Kloss (» Notes concerning a language-nation typology«, 1968), deli podatke o odstotkih govornikov v šest razredov (90% in več, 70-89%, 40-69%, 20-39%, 3-19%, manj od 3%).

⁴ Podobna zagata je nastala tudi v Sloveniji (več o tem pri obravnavi demografskih podatkov).

⁵ Več o tem pri obravnavi statusnih spremenljivk.

DRUŽBENI DEJAVNIKI »sodijo v razmerje jezikovna – družbena struktura, kot temeljno sociolingvistično področje« (Unuk 1997: 23). Cobarrubias (1983) in Grimshaw navajata štiri tipe odnosov med jezikom in družbeno strukturo:

- jezik določa družbene odnose;
- družbeni odnosi določajo jezik;
- med obema je soodnosnost;
- oboje je določeno s tretjim dejavnikom

(Cobarrubias in Grimshaw v Škiljan 1988: 17).

Čeravo obstaja več razmerij, se raziskovalci najbolj nagibajo k stopnji medsebojnega vplivanja. Primeri soodnosti so po Unukovem mnenju vplivanje na »jezikovno politiko in javno komunikacijo (tudi dostopnost do virov), možnost izobraževanja, jezikovno kompetenco, in sicer sorazmerno z družbenim statusom« (Unuk 1997: 24).

POLITIČNI DEJAVNIKI so posledica političnih teorij. Politične in jezikovne teorije so zasnovane na skupku idej, katere se v politični praksi konstituirajo kot ideologija ali, v skrajnem primeru, določajo pogled na svet, oziroma filozofijo neke družbe (Škiljan 1988).

Cobarrubias jezikovno politiko deli na štiri osnovne tipe (Cobarrubias v Škiljan 1988):

»**Jezikovna asimilacija** (vsi prebivalci določenega področja morajo v javnem sporazumevanju uporabljati čisto določen-dominantni jezik)« (Unuk 1997: 24).

»**Jezikovni pluralizem** (funkcionalna jezikovna različnost)« (Unuk 1997: 24).

»**Vernakularizacija** (povzdigovanje avtohtonega jezika na nivo jezika javne komunikacije)« (Unuk 1997: 24).

»**Internacionalizacija** (kot sredstvo sporazumevanja se rabi neavtohtoni jezik)« (Unuk 1997: 24).

»Povezanost splošne politike skupnosti in jezikovne politike je posebno vidna v odnosu do manjšin. Najbolj se kaže v družbenih ustanovah« (Unuk 1997: 24).

Izbor tipa jezikovne politike, v odnosu do drugih jezikov, privede do različnih rezultatov: idiom se »usmrti«, pusti se ga »umreti«, ali se do njega vzpostavi odnos »indiferentne tolerance«, bodisi jezik postane »povnopravno sredstvo javne komunikacije« (Cobarrubias v Škiljan 1988: 19).

PRAVNI DEJAVNIKI »so nekako nad drugimi. Del jezikovne politike je tudi pravno reguliran z različnimi določbami in z zakoni regionalnih, lokalnih in državnih skupnostih« (Unuk 1997: 24).

Posebno vlogo imajo zakoni in akti pri podeljevanju/nepodeljevanju statusa določenemu jeziku. Po Klossu lahko pravni akti določajo (Kloss v Unuk 1997: 24):

samo en uradni jezik (v Franciji francoščina), enega od uradnih jezikov (Švica: retroromanščina ali nemščina ali italijanščina ali francoščina), regionalni uradni jezik (nemški jezik v severni Italiji), neuradni jezik v nekaterih situacijah (ZDA- španščina), tolerirani jezik (indijanski jezik v ZDA), prepoved določenega jezika (prim. nedominantni jeziki posameznih afriških plemen).

Uradni jezik v Sloveniji je slovenščina, v delu Prekmurja in Obmorju tudi madžarščina oziroma italijanščina. Zelo pomembne so tiste pravne odločitve, ki se nanašajo na rabo jezika na področjih šolstva, uprave, v sredstvih javnega obveščanja (Unuk 1997).

3.2.2 Jezikovni elementi

Pod jezikovne elementa štejemo vse tiste, katere opisuje lingvistika oziroma z njo sorodne discipline. Škiljan jezikovne elemente razdeli na štiri vidike:

GEOLINGVISTIČNI VIDIK »prinaša pregled razširjenosti določenega jezika, narečja, mestnih govoric, jezikov v stiku in druge podatke prostorskega jezikoslovja« (Unuk 1988: 24).

Pomembno je vedeti, da se etnična razporeditev ne sklada zmeraj s prostorsko porazdelitvijo jezika. Odnosi med dialekti enega jezika lahko reproducirajo relacije med jeziki. Ne geolingvistika, ne splošna lingvistična teorija, eksplicitno ne navajata kriterijev po katerih bi lahko ločili jezik od dialekta.

SOCIOLINGVISTIČNI VIDIK je zelo širok in raznolik. »Sociolingvistika razlaga zapletene odnose med jezikom in družbo« (Unuk 1997: 24).

Zaradi svojih pomankljivih teoretičnih izhodišč in naravnosti k deskriptivni sociolingvistiki je tarča številnih kritikov.

Predmet sociolingvistike je preučevanje strukture in rabe jezika v družbenem in kulturnem kontekstu. Sociolingvistika v širšem smislu zaobjema interdisciplinarno področje na relaciji jezik- družba, se pravi, rabe jezika v socio-kulturnem okolju in razlaganje družbeno določljivih dejavnikov jezikovnih sprememb.

Predmet sociolingvistike zaobjema področja :

- medsebojnih odnosov jezikovnih in družbenih sprememb;
- jezike v stiku;
- večjezičnost;
- družbeno zvrstnost jezika;
- pismenost;
- jezikovno standardizacijo ter
- jezikovno planiranje (Unuk 1997: 25).

PSIHOLINGVISTIČNI VIDIK se ukvarja z predstavami in vrednotenjem jezika (nekemu jeziku se pripisuje večje ali manjša »vrednost«). Odnos do jezika lahko temelji na predpostavkah, ki so lahko ideološko in iracionalno obarvane. Potrebno je vedeti, da iracionalnost sama po sebi ne more škoditi jezikovni politiki, če je v svojih pojavnih oblikah racionalizirana (Škiljan 1988).

3.3 Elementi jezikovne politike

Škiljan pri elementih jezikovne politike navaja Fishmana (Fishman v Škiljan 1988: 27).

Ta loči naslednje domene jezikovne politike:

AVTONOMNOST »... se nanaša na zavest o neodvisnosti in različnosti lastnega jezika glede na druge« (Unuk 1997: 25). Zavest o jeziku lahko obstaja »sama po sebi«, oziroma njen nastanek ne povezujemo strogo z družbenim kontekstom. To je opaziti predvsem pri jezikih, ki so v svoji zgradbi dovolj različni od ostalih jezikov, oziroma tistih, ki jih obkrožajo. Po drugi strani, pa se lahko zavest o jeziku razvija z namernim poudarjanjem razlik in planskim oddaljevanjem zgradbe nekega idioma od zgradbe njemu genetsko sorodnimi idiomi.

Glede na autonomnost, Škiljan **loči štiri tipe odnosov jezikovne politike:**

- politika je indiferentna do autonomnosti (zavest o jeziku obstaja »sama po sebi«);

- politika vzdržuje status quo do avtonomnosti (zavest o jeziku je že izoblikovana, proces »autonomizacije« je v glavnem izvršen);
- politika povečevanja avtonomnosti;
- politika zmanjševanja avtonomnosti (Škiljan 1988: 27).

Zavest o avtonomnosti se v okviru jezikovne politike lahko razvije z jezikovnimi (na primer, izdelava slovarjev in slovnice nekega jezika, s standardizacijo kot sredstvom formiranja zavesti o avtonomnosti) ali zunajjezikovnimi sredstvi (na primer, v procesu izobraževanja se lahko razvija zavest o neodvisnosti nekega jezika s podarjanjem etničnih, geografskih, zgodovinskih in političnih dejstvih o jeziku) (Škiljan 1988: 27).

HISTORIČNOST » pomeni zavest o zgodovinskem razvoju lastnega jezika« (Unuk 1988: 25). Pri nekaterih jezikovnih skupinah je zavest o jeziku prisotna skozi zgodovino, pri drugih skupinah se je zavest o jeziku razvila naknadno, z regresijo v toku časa. Historičnost je ozko povezana s pojavom pismenosti in prvimi pisnimi spomeniki (Škiljan 1988: 31).

VITALNOST »opredeljujemo kot zavest o številnosti in družbeni pomembnosti govorcev jezika ter funkcionalnosti njihovega jezika v različnih družbenih situacijah. Jezik je (za Evropejce) ključni dejavnik narodne, kulturne in politične identitete. Odnos jezik–narod/nacija-država se kaže tudi v jezikovni politiki (prim. etnične manjšine)« (Unuk 1988: 25).

3.4 Jezikovno načrtovanje

Načrtovanje jezika se je kot akademska poddisciplina sociolingvistike in sociologije jezika uveljavila šele v začetku šestdesetih let. Načrtovalci jezika so si prizadevali najti način, kako vplivati na različne socialne in kulturne faktorje, ki naj bi usmerjali spremembe jezika. Prve študije načrtovanja jezika so obravnavale stroške načrtovanja in poskušale opredeliti alternativne oblike odločanja, med katerimi bi institucije države lahko izbirale. Študije so bile omejene predvsem na faktorje, ki vplivajo na vodenje procesov odločanja, sprejemanje odločitev ter na njihovo uresničevanje. Analize načrtovanih sprememb na področju zavestnega socialnega načrtovanja so služile kot

evalvacijske metode, ki so bile uporabljene za ocenjevanje uspešnosti/neuspešnosti načrtovanja jezika. Usmerjanje zgolj k kontekstualnim problemom, se je razmahnilo vzporedno s teorijo modernizacije. Le-ta je v grobem delila svet na moderne in tradicionalne družbe. Jezik je kot osnovni faktor tipologije modernosti, postal merilo s katerim so načrtovalci ocenjevali razvitost oziroma zaostalost neke družbe. Najbolj izrazit primer takih pogledov je zagotovo Fishmanova študija korelacije med ekonomsko blaginjo in jezikovno homogenostjo/heterogenostjo izbranih držav. Jezikovna homogenost naj bi bila značilen za tiste države, ki so ekonomsko bolj razvite, imajo boljše izobraževalno strukturo, so politično sodobnejše in posledično tudi veliko bolj stabilne družbe. V osemdesetih so raziskave potrdile, da jezikovna heterogenost sama po sebi ni vzrok konfliktnosti oziroma nestabilnosti neke družbe. Konflikti naj bi bili v veliki meri povezani s prisotnostjo faktorjev prikrajšanosti, avtoritarnosti in modernizacije. Načrtovanje jezika v preteklih desetletjih Štrukljeva označuje kot kot izraz evlucijske teme modernizacije. Na osnovi dihotomnih označevalcev se je jezik delil na moderne/nemoderne, evropske/ ne-evropske ter razvite/manj razvite. Danes načrtovanje jezika na splošno predstavlja integralno značilnost usmerjanja (policy), v tem smislu, da si prizadeva določeno politiko oblikovati ali izvajati (Štrukelj 1993: 45–48).

3.4.1 Nekateri vidiki jezikovnega načrtovanja

Bugarski opredeljuje načrtovanje jezika kot »zavestno usmerjanje razvoja jezika na osnovi zunajjezikovnega vrednotenja, da bi uresničili širše družbene cilje v jezikovni sferi (Bugarski v Štrukelj 1993: 41).

Cooperjevo »načrtovanje jezika se nanaša na namerne napore, da bi vplivali na obnašanje drugih na področjih pridobivanja znanja jezika, strukture jezika in funkcionalne alokacije njihovih jezikovnih 'kodov'«⁶(Cooper v Brezigar 2004: 108).

Haugen označi načrtovanje jezika kot »zapleteno interakcijo med družbo in jezikom na področju oblike in funkcije. Ta interakcija se odraža v različnih procesih, ki predstavljajo bistvene konstitutivne elemente načrtovanja jezika (Haugen v Štrukelj 1993: 41).

⁶Ločimo dva tipa menjave jezikovnega koda: menjavo jezikovnega koda kot menjavo med različnimi jeziki in menjavo koda kot menjavo med zvrstmi in stili istega jezika.

Nadalje se Kloss odloči za delitev samega načrtovanja jezika, ki vključuje:

(i) **načrtovanje jezikovnega korpusa in normiranje določene zvrsti jezika** ter

(ii) **načrtovanje statusa jezika** (Kloss v Štrukelj 1993: 41).

Normiranje korpusa jezika je sestavljeno iz niza normativističnih postopkov, ki vključujejo izbiro norme, opisovanje norme, predpisovanje norme, razvijanje norme, sprejemanje norme, širjenje norme, gojitev norme, vrednotenje norme ter njeno rekonstrukcijo (Haugen in Radovanović v Štrukelj 1993: 42).

Z političnimi, ekonomskimi in kulturnimi dejavniki se izoblikuje eksplicitna norma. Vrh vrednostne lestvice socialno opredeljenih zvrsti predstavlja knjižnji jezik, kateri omogoča učinkovito javno sporočanje na ozemlju države (uradni/državni jezik) in krepi zavest o narodni pripadnosti. Načrtovanje statusa temelji predvsem na določanju relevantnih odnosov med jeziki/zvrstmi, ki jih neka družba uporablja ter določanjem, kateri izmed jezikov/zvrsti se bodo pojavljali v različnih oblikah sporočanja.

V osemdesetih se je k načrtovanju jezika priključilo še (iii) **načrtovanje prestiža** kot funkcionalne razsežnosti jezika, ki ni odvisno od načrtovanja korpusa ali statusa jezika (Haarman v Štrukelj 1993: 42).

4. RAZLAGA ENTITETE ETNIČNOSTI IN ENTITETE NACIONALNOSTI

Vsak posameznik različno dojema lastno identiteto in identiteto ostalih. To razlikovanje lahko temelji na številnih sodbah in morda je prav zato opredeljevanje pojmov kot so; narod, etnija, etnična identiteta, nacionalna identiteta, narodna skupnost in manjšina, tako raznoliko. Najbolj smiselno se zdi, začeti v okviru razlogov njihovega nastanka, hkrati pa ni odveč previdnost, kajti vse bolj je zaslediti pretvarjanje in zlorabo teh tako zelo pomembnih besed v korist posameznikov, ki se ne zavedajo kompleksnosti pojmov in konfliktov, ki lahko vzniknejo pri njihovem brezglavem opredeljevanju.

Med sabo zelo podobna pojma/entiteti etničnosti in pojma/entitete nacionalnosti je potrebno ločevati.

Pojem etničnosti zajema etnične skupine⁷, etnije⁸ in etnično identiteto, medtem ko se pojem nacionalnosti navezuje na nacijo, nacionalne skupnosti, nacionalno identiteto in nacionalizem. Ker nacije razumemo kot celovite nacionalne skupine in nacionalno identiteto kot masovni kolektivitet, jih označujemo kot moderne fenomene družbe. Strokovnjaki so se poenotili, da je fenomene možno uvrstiti v 19. in 20. stoletje, ko so se izgrajevale prve moderne evropske družbe in z njimi fenomen moderne nacije in nacije-države, nacionalizma in novih kolektivnih nacionalnih identitet, znotraj katerih so nastajali moderni procesi notranje integracije na področjih: knjižnega jezika, pismenosti, izobrazbe, nove jezikovne skupnosti, jezikovne identitete, šolstva in izobraževanja, visoke kulture in modernih nacionalnih institucij (političnih, kulturnih, izobraževalnih, ekonomskih). Znotraj moderne države pa so se še naprej razvijale različne sub- etnije, sub-kulture in etnične identitete.

V sodobnem svetu se etnične identitete, etnije in etnične skupine nenehno spreminjajo in preoblikujejo. Spričo tega razvijajo tudi lastne moderne organizacije in nove družbene sisteme, ki hkrati vplivajo na spremembo prav teh (Korunić 2003). Isajiw nam ponuja pojmovno razlago etnične identitete kot »skupinsko, medgeneracijsko kulturno kontinuiteto« z implicitno pripadnostjo in eksplicitno razsežnostjo« (Isajiw v Nećak Lük 1998: 22). Med najpomembnejšimi regulatorji etnične identitete in implicitnega izražanja prišteva razmerja moči med skupinama, ki delujejo na horizontalno in vertikalno mobilnost prebivalstva (Isajiw v Nećak Lük 1998: 22).

⁷Etnična skupina: etnična skupina; označuje skupino ljudi, ki delijo skupno identiteto, katera temelji na isti kulture, tradiciji, religiji, zgodovini, istem jeziku, etničnem poreklu itd.

⁸Etnija: celovita etnična skupnost, utemeljena na skupnem etnosu, osebnim vrednotam pripadnikov, ter na zgodovinski kontinuiteti; etnije imajo svojo lastno identiteto in ime pod katerim se prepoznajo(ekronim); vsestavi večinske etnije lahko soobstajajo sub-etnije in sub-etnične skupine, katere delijo temeljne vrednote in značilnosti etnije v kateri živijo.

5. MEDETNIČNI ODNOSI, ETNIČNOST IN JEZIK

Albina Nećak Lük je v svoji raziskavi o medetničnih odnosih in etnični identiteti v Slovenski Istri z vrsto vprašanj poskušala prepoznati stališča Italijanov (manjšine) in Slovencev (večine) do dejavnikov, ki so pomembni za položaj italijanske skupnosti. Odsev sociolingvistične predmetnosti na območju Slovenske Istre, Nećakova raziskuje skozi sporazumevalno prakso večine in manjšine. Posebno pozornost namenja etničnosti, ki se kaže kot zgodovinski, spreminjajoči se pojav s številnimi med sabo povezanimi dejavniki. Hkrati etničnost povezuje posameznika s skupino, preko katere teče in se udejanja komunikacija. Preko kolektiva-skupine posameznik spoznava in si ustvarja mnenja o »življenju, družbi in svetu« (Fishman v Nećak Lük 1998 : 23).

Človek z rojstvom v določeno etnijo, podeduje tudi etnično dediščino. V kolikšni meri bo posameznik sprejel svojo dediščino je odvisno predvsem od družbenih in individualnih dejavnikov.

Fishman loči tri vidike premikov oziroma spreminjanja etničnega:

1. **premiki v vsebini**
2. **premiki v članstvu= individualni pripadnosti**
3. **premiki v intenzivnosti (pomembnosti)** (Fishman v Nećak Lük 1998 : 23).

.....
1. Spremembe v vsebini: »Razlike v ravnanju/obnašanju (medosebne, meddružinske, mrežne) glede na sicer sprejeti etnični model so lahko rezultat sprememb družbe ali v družbi na sploh (čas, prostor, podskupine, itd.) ali posledica nasilnih sprememb« (Nećak Lük 1998: 24).

2. Spremembe pripadnosti:

»Sodobni pogled na etničnost sloni na podmeni, da moderni človek dojema vse svoje družbene, kulturne in celo fizične attribute kot izbiri, ki jo lahko opravi po lastni presoji za doseganje načrtovanih statusnih ciljev. Izbirna odločitev glede etnične pripadnosti pa je možna šele potem, ko poteka v skladu s spremljeno etnično=kulturno dediščino in vedenjskimi vzorci, ki v procesu spreminjanja izgubijo svoj mitološki poudarek. Prehod iz enega sistema v drugega je redkokdaj nenaden in dokončen. Do dokončne diskontinuitete pride le redkokdaj. Ostane le jedro prvotne identitete, četudi je prekrita z novimi vedenjskimi vzorci« (Salamone v Nećak Lük 1998: 24).

3. Spremembe pomembnosti (intenzivnosti): O spremembi pomembnosti govorimo takrat, ko je

»etnična sestavina človekove identitete močno potisnjena v ospredje in ima odločilen pomen pri odločanju o življenju in smrti. Edinstvena možnost modernega človeka je večplastna lojalnost ali večplastna identiteta. Posameznik včasih odstopi pomembnejše mesto drugim identitetam, včasih pa se etnična pripadnost pojavi na prvem mestu in zastre pomen drugih identitet« (Nećak Lük 1998: 24).

Preko elementov etnične identitete raziskujemo spremembe v družbi in spremembe identitete, ki pri tem nastanejo.

Pri preučevanju etnične vitalnosti manjšin se naslanjamo predvsem na sklope družbene predmetnosti: politične, zgodovinske, gospodarske, jezikovne itd., ki lahko delujejo spodbujevalno, nevtrarno ali zaviralno (Giles v Nećak Lük 1998: 25).

Preko teh dejavnikov ugotavljamo medetnične odnose v posamezni družbi in zmožnosti manjšine, da se »obnaša kot posebna in aktivna kolektivna celota v medskupinskih razmerjih« (Nećak Lük 1998: 25).

Za analizo predmetne stvarnosti, pa ne zadošča zgolj pregled strukturnih spremenljivk. Pomembno vlogo igra subjektivni pogled vpletenih (tako manjšine kot večine) na učinkovanje spremenljivk.⁹

⁹ Teorija o etnolingvistični vitalnosti je oblikovana ob upoštevanju Gilesove teorije o jezikovnem prilagajanju in Tajfelove teorije o medskupinskih odnosih, ki zajema naslednji niz osebnega (individualnega) in skupinskega (kolektivnega) opredeljevanja: kategorizacijo kot definiranje osebe in sveta, kar tvori podlago za oblikovanje stališč do drugih ter vedenja o njih = **identifikacija elementov**, ki tvorijo podobo **etnične pripadnosti** (vrojena in/ali s socializacijo pridobljena sestavina etničnega), **družbena identiteta** = pozitiven in/oziroma negativen pomen pripisan članstvu v skupini, **primerjava z drugimi skupinami**, v kateri etnična identiteta šele dobi pravi pomen in katera sproža etnične lojalnosti ali odtujevanja, **psihološko samorazlikovanje** = medsebojno delovanje procesov kategorizacije, družbene identitete ter medskupinske družbene primerjave, ki pripelje posameznika do pozitivnega vrednotenja lastne skupine (z vidika družbene moči, gospodarske trdnosti, sposobnosti, individualnih značilnosti, jezika itd.) ter do zadovoljstva zaradi pripadnosti tej skupini in obratno (Nećak Lük 1994: 27).

Giles združi naštetе faktorje etnične vitalnosti v tri sklope strukturnih spremenljivk:

STATUSNE SPREMENLJIVKE, ki prikazujejo konfiguracijo prestižnih variabel etnične skupine v medetičnih odnosih (pravni status, politični status, ekonomski status, socialni status, družbeno-zgodovinski status in jezikovni status znotraj in zunaj države).

DEMOGRAFSKE SPREMENLJIVKE, ki prikazujejo število pripadnikov skupine in distribucijo pripadnikov etnične skupine na ozemlju (nacionalni teritorij, koncentracija manjšine, številčnost članov skupine, absolutno število, naravni prirastek, mešani zakoni, emigracije in imigracije manjšine).

INSTITUCIONALNA PODPORA, sklop spremenljivk, ki prikazujejo kolikšna je formalna in neformalna podpora na različnih nivojih (formalna in neformalna organiziranost manjšine – množični mediji, vzgoja in izobraževanje, uprava, industrija, kultura, stiki z matičnim narodom) (Medvešček v Nečak Lük 1998: 79–113).

Tabela 5.1: Taksonomija strukturnih spremenljivk, ki vplivajo na etnično vitalnost

Vitalnost		
Statusne spremenljivke	Demografske spremenljivke	Institucionalna podpora
pravni status	nacionalni teritorij	državna ali/in lastna v organizaciji manjšine:
politični status	koncentracija razmerja	množična občila
ekonomski status	absolutno število	vzgoja in izobraževanje
socialni status	naravni prirastek	administrativne usluge
družbeno zgodovinski status	mešani zakoni	industrija
jezikovni status: - znotraj države - zunaj države	imigracije emigracije	religija
		kultura
		stik z matico

Vir: Giles v Nečak Lük 1998: 23.

6. OPREDELITEV KONCEPTA MEŠANE DRUŽBE

Družbe ne gre obravnavati kot homogene skupine. Sestavljena je lahko iz dveh ali več podskupin, z razlikami v jeziku, veri, narodnosti, zgodovini, kulturi itd. Zaradi neenakosti med temi skupinami je država dolžna zagotoviti mehanizme za regulacijo in ravnotežje moči med skupinami (varstvo pred nasilno asimilacijo, izkoriščanjem, etničnimi čistkami in drugimi oblikami nasilja). Podskupine lahko postanejo priznane z pravili zapisanimi v mednarodnih pogodbah in ustavnimi zakoni na nacionalni ravni.

Posamezne manjšine in njihove pravice so opredeljene v ustavi posamezne države. Ta je lahko bolj ali manj naklonjena pravicam manjšine. Ena temeljnih pravic je raba lastnega jezika v okolju večine. Država lahko v tem primeru deluje kot zaviralec (zelo omejena raba jezika) ali kot spodbujevalec (integracija materinega jezika manjšine v okolje večine, spodbujanje manjšin pri ohranitvi lastnega jezika). Zelo dober primer dobre prakse je dvojezičnost večine in manjšine.

Muskens pri obravnavi mešanih okolij uporablja termina dobre prakse in dobre politike. Po njegovem mnenju je opredelitev pojmov nujna za razumevanje koncepta mešane družbe, saj so z opredelitvijo pojmov postavljeni splošni kazalci, po katerih lahko ocenjevalci¹⁰ presojujejo o primerih dobre prakse in dobre politike v posamezni državi (Muskens 2000: 9).

6.1 Razmerje med prakso in politiko

Meje med prakso in politiko so zelo zamejene. Razlikovanje med njima je skorajda nemogoče. V strogem pomenu politika sama po sebi zaobjema prakso birokratskih postopkov (urejanje dokumentacije in različnih papirjev), posvetovanj vodilnih in sprejemanje odločitev, ki so zavezujoče za število (različnih) akterjev. S svojimi odločitvami politika zavezuje svoje prebivalce, kar avtomatično oblikuje ustaljeno prakso njihovega delovanja. Za lažje razumevanje, Muskens skuša v grobem opredeliti oziroma ločiti oba koncepta.

¹⁰ Ocenjevalci so lahko neposredno vključeni, lahko delujejo kot outsiderji ali znanstveni opazovalci

Po njegovem mnenju se koncept prakse nanaša na področje raziskovanja predstavnikov subkultur (v našem primeru italijanske narodne skupnosti) in njihove neposredne okolice. Koncept politike obravnava kot zunanji poizkus države, ki s predpisi in zakoni posega v sfero mešanega okolja¹¹. Potrebno je vedeti, da učinek zakonskih predpisov ni avtomatično zagotovljen. V praksi so možna večja ali manjša odstopanja. Na ravni prakse Muskens loči med predpogoji za življenje v narodnostno mešanih okoljih, ter dejansko participacijo članov manjšinske skupnosti.

Predpogoji :

- stališča in prepričanja posameznika o sebi
- stališča in prepričanja o njegovi skupnosti
- stališča in prepričanja o širšem narodnostno mešanem okolju v katerem živi
- spretnosti oziroma možnosti, katere omogočajo lasten način življenja v narodnostno mešanem okolju
- stopnja kulturne raznolikosti

Participacija :

- participacija na subkulturni ravni
- participacija na institucionalni ravni
- participacija na multikulturni ravni (Muskens 2000: 9–16).

Vsak izmed predpogojev in ravni participacije je lahko oviran ali spodbujan s strani politike v posamezni državi. To pomeni, da lahko politika s svojimi prijemi, ki jih Muskens obravnava kot »dobre« oziroma »slabe«, vpliva kot zaviralec ali spodbujevalec. Muskens združi predpogoje in ravni participacije v predhodni model, po katerem je možno ocenjevanje politike in prakse v narodnostno mešanem okolju.

¹¹ Zakoni in predpisi, ki se nanašajo na opredelitev statusa manjšine, zaščito manjšine in njene pravice, področje izobraževanja, uporabe jezika. V nadaljevanju sledi podrobnejša analiza

Tabela 6.1.1: Model ocenjevana »dobre prakse« in »dobre politike« v mešanem okolju

	DOBRA PRAKSA	DOBER NORMATIVNI OKVIR
PREDPOGOJI	Skupne norme in vrednote, medsebojno spoštovanje	Urejena zakonodaja, spodbujevalne akcije vodilnih
	Soobstoj najmanj dveh različnih kultur	Medkulturna izobrazba
	Bogata kulturna raznolikost	Mobilizacija kulturnih virov
PARTICIPACIJA	Zmerna participacija	Samoorganizacija manjšinske skupine
	Polnopravna in neovirana participacija	Spodbujanja za uveljavitev sorazmernega dostopa in participacije
	Medkulturna participacija	Razni festivalni, kulturne prireditve, koncerti..

Vir: Muskens 2000: 15.

Da bi ugotovili korelacijo med dobro prakso in dobrim normativnim okvirjem, bom poskušala s hipotezama potrditi naslednje :

Hipoteza 1: Dobra praksa je pogojena z dobrim normativnim okvirjem;

Hipoteza 2: Etnolingvistična vitalnost manjšin je odvisna od statusnih, demografskih in institucionalnih dejavnikov.

7. JEZIK KOT KAZALEC STANJA V SLOVENSKI ISTRI

Skozi raziskavo Albine Nećak Lük o medetičnih odnosih in etnični identiteti bom poskušala pojasniti zgoraj navedeni hipotezi. Slovenska Istra je narodnostno mešano območje na katerem je z zakonom vzpostavljena institucionalna dvojezičnost. Na izbiro jezika komunikacije v takem okolju vpliva vrsta družbenih in individualnih faktorjev. Med pripadniki manjšine in večine vsakodnevno prihaja do interakcij. Kateri jezik sporazumevanja bodo skupini uporabljali in v kakšni meri se bodo prilagajali jeziku

druge skupine, je v veliki meri odvisno od tega, kako govorci dojemajo svoj družbeni položaj ter položaj skupnosti v kateri živijo. Procesi približevanja/oddaljevanja med etnijami se odsevajo skozi jezikovno prilagajanje. V družbi, ki strmi k vzpostavljanju dobrih etničnih odnosov med skupinama, se vzpostavi vzajemno konvergentno prilagajanje. Če izhajamo iz dejstva, da ima Slovenska Istra in njena manjšina izoblikovano dobro formalno (ustavni in pravni elementi) in predmetno podlago (institucionalne možnosti in implementacija pravnih določil v praksi) za zaščito manjšin, ali je potemtakem dobra praksa njena logična posledica (Nećak Lük 1998)?

Nećakova opozarja na »socialno psihološke dimenzije sobivanja različnih etnij na določenem območju«. Zaznavanje in učinkovanje predmetne stvarnosti, se kaže tudi skozi subjektivne poglede manjšine. Počutje manjšin do teh zaznav se posledično manifestira kot ravnanje teh ljudi na narodnostno mešanem območju.

»Socialno psihološki procesi, ki se odvijajo v medetničnih odnosih, so v veliki meri odvisni od stopnje vitalnosti etnij v stiku, hkrati pa vplivajo na dojetje ljudi o stopnji vitalnosti lastne skupnosti in tako posredno tudi na samo etnolingvistično vitalnost« (Nećak Lük 1998: 334).

Raziskava izraža »refleksijo sociolingvistične predmetnosti« v Slovenski Istri skozi sporazumevalno prakso pripadnikov manjšine in večine.

7.1 Ujemanje med narodnostjo in maternim jezikom kot kazalec spreminjanja etničnosti

Nećakova je v raziskavi preučevala ujemanja in razhajanja med izjavami o narodnostni pripadnosti in maternem jeziku pri italijanski manjšini, Slovencih in ostalimi, ki živijo na področju Slovenske Istre.

Ko se izjave o narodnosti in maternem jeziku ne prekrivajo, govorimo o spreminjanju etničnosti oziroma o jezikovnemu premiku. Možnost jezikovnega premika je veliko pogostejša v »neuravnoteženem družbenem položaju, kjer se enemu od jezikov onemogoča dostop do javnih govornih položajev ali jezik postopoma izgublja funkcijo sredstva sporazumevanja v javnosti« (Nećak Lük 1998: 335).

Tabela 7.1.1: Materni jezik respondentov glede na narodnostno pripadnost

Narodnost	Slovenci	Italijani	Drugi
Materni jezik	%	%	%
Slovenski	82.8	7.1	10.3
Italijanski	4.2	88.5	15.4
Drugi	13.0	4.4	74.4
Skupaj	408	182	78

Vir: Nećak Lük in drugi 1998: 323.

Nećakova v svoji raziskavi ugotavlja, da so odstopanja med maternim jezikom in narodnostno pripadnostjo prisotna v vseh treh skupinah. Hkrati pa navaja, da so ujemanja med odgovori repondentov zelo visoka. Največja ujemanja so vidna prav pri odgovorih Italijanov, najmanjša pa pod skupino »drugi« (Nećak Lük 1998: 335).

Menim, da je stopnja neujemanja med narodnostno pripadnostjo in maternem jeziku prenizka, da bi lahko sklepali o obstoju aktivnega jezikovnega prilagajanja, zato sem se odločila primerjati rezultate raziskave s splošnimi statističnimi podatki iz Popisa 2002.

Nećakova opredeljuje materni jezik z Unescovo definicijo: » jezik, ki ga je oseba osvojila v zgodnjem otroštvu v krogu prave ali nadomestne družine« (Nećak Lük 1998: 335).

V preteklosti se maternemu jeziku ni namenjala večja pozornost. Mnogokrat se je enačil z narodno pripadnostjo. Zgodnejših zapisov o številu pripadnikov z italijanskim maternim jezikom nimamo, saj je zahodni del Slovenije med vojnama pripadal Italiji. Podrobnejše podatke lahko dobimo šele z letom 1961. Delež prebivalstva z italijanščino kot maternim jezikom je tako od leta 1971 rahlo zaostajal od popisa do popisa (Popisa 1921–2002: 88).

Statistični podatki do leta 2002 nam prikazujejo jezikovno sestavo italijanskega prebivalstva. Zanimala me je predvsem korelacija med narodno pripadnostjo in maternim jezikom. Podatki kažejo na veliko stopnjo neujemanja med maternim jezikom in narodnostno pripadnostjo. Leta 2002 se je za italijanščino kot materni jezik opredelilo okoli 1500 prebivalcev več kot po narodni pripadnosti.

Tabela 7.1.2: Prebivalstvo po maternem jeziku, Slovenija, popisi 1971- 2002

Leto	1971	1981	1991 ^{12,14}	2000 ^{13,15}
Materni jezik - italijanščina	3 471	2 854	3 882	3 762
Narodna pripadnost - Italijani	2 987	2 138	2 959	2 258

Vir: Statistični letopis Slovenije 2002. Letnik 2002. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za statistiko.

Popis iz leta 1991 je vseboval rubriki o pogovornem jeziku v družini in okolju. Oblakova v svoji analizi primerja podatke o pogovornem jeziku družine, s podatki iz Popisa 2002. Žal, se je le ta bistveno razlikoval od prejšnjega, saj pogovorni jezik zoži na raven gospodinjstva. Leta 1991 je italijanščino, kot pogovorni jezik v družini, uporabljalo 2111 oseb. V popisu iz leta 2002 je število oseb z italijanščino kot pogovornim jezikom v gospodinjstvu upadlo za 36%. Na narodnostno mešanem območju je italijanski jezik v družini uporabljalo 2019 oseb, od teh je le 957 oseb uporabljalo italijanski pogovorni jezik v širšem okolju. Oblakova meni, da je število prebivalcev le z italijanskim pogovornim jezikom v okolju tako nizko zato, ker kar 6 145 oseb uporablja oba pogovorna jezika. Večina teh oseb živi na narodnostno mešanem območju in predstavlja kar 98,1% opredeljenih dvojezičnežev. Leta 2002 je popis na narodnostno mešanem območju zajel 3712 oseb, ki so uporabljale italijanski in slovenski pogovorni jezik v gospodinjstvu. V primerjavi z letom 1991 je število takih oseb naraslo za dobro tretjino. V obalnih občinah je število vseh dvojezičnežev, v primerjavi z Popisom 1991, padlo za 11,3%. Zajetno število z znanjem obeh jezikov se je leta 1991, nahajalo na področju obalnih občin (94,3%). Ob Popisu 2002 je to število padlo na 82,8%. To pomeni, da se je poselitveni prostor dvojezičnih oseb razširil tudi na druga področja Republike Slovenije in ni bil več omejen le na obalne občine (Oblak 2007).

Tabela 7.3: Prebivalstvo italijanske narodnosti, prebivalstvo z italijanskim maternim jezikom in prebivalstvo z italijanskim in slovenskim pogovornim jezikom v družini in okolju (absolutne vrednosti in strukturni deleži), obalne občine (upravne enote), Slovenija, Popis 1991 in 2002

Občina	Število prebivalcev	Število prebivalcev	Opređeljeni za Italijane	Opređeljeni za Italijane	Materni jezik italijanski	Materni jezik italijanski	Pogovorni jezik italijanski (v okolju)	Pogovorni jezik italijanski (v družini)	Pogovorni jezik italijanski	Pogovorni jezik slovenski in italijanski (v družini)	Pogovorni jezik slovenski in italijanski (v okolju)	Pogovorni jezik slovenski in italijanski
	1991 ¹⁾	2002	1991 ¹⁾	2002	1991 ¹⁾	2002	1991 ¹⁾	1991 ¹⁾	2002	1991 ¹⁾	1991 ¹⁾	2002
Slovenija	1913355	1964036	3064	2258	3882	3762	992	2111	1488	3046	6145	4484
Obalne občine	74683	78846	2677	1841	3449	2853	957	2019	1292	2871	6030	3712
Izola/Isola	13483	14549	554	431	738	620	189	397	289	662	1292	829
Koper/Capodistria	44975	47539	983	712	1230	1059	344	653	396	1094	2008	1619
Piran/Pirano	16225	16758	1140	698	1481	1174	424	969	607	1115	2730	1264
Strukturni deleži (%)												
Slovenija	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Obalne občine	3,9	4,0	87,4	81,5	88,8	75,8	96,5	95,6	86,8	94,3	98,1	82,8
Obalne občine	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Izola/Isola	18,1	18,4	20,7	23,4	21,4	21,7	19,7	19,7	22,3	23,1	21,4	22,3
Koper/Capodistria	60,2	60,3	36,7	38,7	35,7	37,1	35,9	32,3	30,7	38,1	33,3	43,6
Piran/Pirano	21,7	21,3	42,6	37,9	42,9	41,2	44,3	48,0	47,0	38,8	45,3	34,1

¹⁾ Za leto 1991 so podatki preračunani po metodologiji Popisa 2002, in sicer tako, da so odšteti t. i. zdomci.

Viri: Popis 2002 v Oblak Flander 2007: 108.

Navezanost na hipotezi:

Zgoraj navedeni podatki potrjujejo domnevo Nečakove o spreminjanju etničnosti oziroma jezikovnem premiku. Zaradi velikih razlik med izpričano narodnostjo ter maternim jezikom pripadnikov italijanske manjšine bi lahko sodili, da je na ozemlju Slovenske Istre prišlo do spreminjanja etničnosti oziroma do jezikovnega premika. To pomeni, da je italijanskemu jeziku do neke mere onemogočen dostop do javnih govornih položajev in italijanščina postopoma izgublja funkcijo sredstva sporazumevanja v javnosti. Da ta trditev delno velja tudi za območje Slovenske Istre, potrjujejo ravno raziskave mnenj prebivalcev Slovenske Istre o prisotnosti italijanskega jezika v javnem življenju¹². Neneklonjenost manjšinskemu jeziku ustvarja neuravnotežen družbeni položaj, kateri deluje kot zaviralec etnične vitalnosti v mešanem okolju. Upam trditi, da je pripadnikom italijanske manjšine v principu zagotovljen dostop do javnih govornih položajev, vendar se na ravni prakse v celoti ne izvaja (podrobnejša analiza sledi v nadaljevanju). Da je trditev o jezikovnem premiku delno resnična pričajo tudi navedbe Oblakove o razliki med popisoma iz leta 1991 in 2002.

»Razlika se je v številu prebivalcev italijanske narodnosti in številu prebivalcev z italijanskim maternim jezikom ob Popisu 1991 iz 818 v korist števila prebivalcev z italijanskim maternim jezikom, ob Popisu 2002, povzpela na 1 504. Pri tem je potrebno poudariti, da je ob obeh popisih veljalo, da je opredeljevanje po narodni/etnični pripadnosti prostovoljno, po maternem jeziku pa obvezno« (Oblak- Flander 2007: 83).

7.2 Jezikovna zmožnost

Jezikovna zmožnost je prvina, ki poleg besedil oziroma sporazumevalnih dejanj in priložnosti za rabo oz. sporazumevalnih položajev določa (opredeljuje) komunikacijo neke jezikovne skupnosti. Je lingvistični izraz, ki se nanaša na sporazumevalno in slovnično zmožnost. Slednja vključuje poznavanje ravnin jezikovnega sistema (fonematika, grafematika, morfologija, sintaksa) in poznavanje leksike. Sporazumevalna zmožnost pa predvideva poznavanje besedilnih vzorcev in ustrezno vedenje o različnih sporazumevalnih položajih.

Da bi lahko dobila odgovore na svoji zastavljeni hipotezi, sem morala preučiti dosedanje raziskave povezane z jezikovnim znanjem prebivalcev glede na njihovo narodnostno pripadnost v Slovenski Istri. Raziskave je Nečak Lükova pridobila s samooceno znanja respondentov prvega in drugega jezika (narečne in knjižne zvrsti), primerjalno oceno znanja slovenskega in italijanskega jezika glede na jezikovne veščine (branje, pisanje, govorjenje in razumevanje).

Prišla je do naslednjih dognanj:

- samoocena znanja maternega in drugega jezika (narečne in knjižne zvrsti)

Tabela 7.2.1: Samoocena znanja slovenskega knjižnega jezika in narečja

Samoocena	zelo/precej dobro		srednje dobro		precej/zelo slabo		ne zna	
	k.j.	nareč.	k.j.	nareč.	k.j.	nareč.	k.j.	nareč.
Narodnost	%	%	%	%	%	%	%	%
Slovenci	70.1	75.1	23.7	16.1	4.9	6.4	1.2	2.7
Italijani	41.7	37.9	34.6	26.9	18.7	26.3	4.9	8.8
Drugi	50.0	59.0	30.8	28.2	19.2	10.3	1.3	2.6

Vir: Nečak Lük 1998: 324.

Tabela 7.2.2: Samoocena znanja italijanskega knjižnega jezika in narečja

Samoocena	zelo/precej dobro		srednje dobro		precej/zelo slabo		ne zna	
	k.j.	nareč.	k.j.	nareč.	k.j.	nareč.	k.j.	nareč.
Narodnost	%	%	%	%	%	%	%	%
Slovenci	30.7	30.0	23.1	25.8	28.0	22.7	9.3	11.5
Italijani	89.0	92.3	8.2	4.4	2.2	2.1	0.5	1.1
Drugi	23.0	35.9	16.7	24.4	48.7	24.3	11.5	15.4

Vir: Nečak Lük 1998: 324.

Iz tabel je razvidno, da so Slovenci precej kritični do znanja materinščine, medtem ko Italijani pripisujejo visoko raven znanju materinega jezika. Tako stanje Nečakova

pripisuje trdni zasidranosti maternega jezika pri Italijanih in prepričljivi etnojezikovni vitalnosti italijanske skupnosti. Pri skupini anketirancev, ki so bili opredeljeni kot »drugi« je opaziti sorazmerno visoko raven znanja slovenskega in italijanskega narečja in manjšo raven znanja obeh knjižnih jezikov. Možno je sklepati, da si le-ti pridobivajo znanje o obeh jezikih skozi neposredno komunikacijo v družbi in manj pri formalnem jezikovnem pouku.

Navezanost na hipotezi:

Visoka raven znanja materinščine, knjižnega jezika ter narečja priča o solidnem jezikovnem načrtovanju na narodnostno mešanem območju, ki pozitivno vpliva na vitalnost italijanske skupnosti v Slovenski Istri. Visoka stopnja dvojezičnosti med obema skupnostima (po samooceni respondentov) omogoča vsakodnevne interakcije med pripadniki manjšine in večine. Za manjšino je najpomembnejša raba maternega jezika skozi katerega se identificira in presoja o stanju svoje skupnosti v neki družbi. Na narodnostno mešanem področju je italijanščina priznana kot drugi jezik in uživa posebne pravice, ki jih iz tega zakona pripadajo. Na splošno lahko potemtakem govorimo o zglednih podpornih institucionalnih dejavnikih, ki pa se različno odsevajo v vsakdanji praksi. Urejena zakonodaja je predpogoj za »potencialno dobro prakso«, ta pa sama po sebi ni zagotovljena zgolj z dobrimi normativnimi okvirji. Na govorno obnašanje oziroma prilagajanje pa poleg družbenih faktorjev delujejo tudi individualni faktorji. Ker je raven znanja po samooceni večine visoka lahko sklepam, da je le-ta naklonjena k učenju in obvladovanju drugega jezika. Nečakova predpostavko podpre z dejstvom, da se delež dvojezičnih med Slovenci močno približuje deležu dvojezičnih Italijanov, kar je pomembna popotnica za etnično vitalnost manjšine na narodnostno mešanem območju. Sožitje med obema skupinama se lahko pokaže tudi skozi jezikovno prilagajanje (o tem pri sporazumevanju v javnosti).

Potrditvev zgoraj navedenih predpostavk, lahko razberemo skozi primerjalno vrednotenje znanja slovenskega in italijanskega jezika glede na štiri jezikovne spretnosti, razumevanje, sporočanje, branje in pisanje.

Tabela 7.2.3: Primerjalna ocena znanja slovenskega in italijanskega jezika

Slovenski jezik Respondenti	razume		govori		bere		piše	
	Slov.	Ital.	Slov.	Ital.	Slov.	Ital.	Slov.	Ital.
Boljše kot ital.	77.0	2.0	79.8	2.7	79.3	2.7	82.1	7.2
Enako kot ital.	20.9	43.1	18.8	30.7	18.6	39.7	15.7	28.3
Slabše kot ital.	1.2	54.9	1.3	66.7	2.1	57.6	2.1	64.4

Vir: Nećak Lük 1998: 324.

Iz tabele je razvidno, da Italijani pri vseh jezikovnih spretnostih višje ocenjujejo svoje znanje maternega jezika v primerjavi z drugim, slovenskim jezikom. Prav tako je visok delež Italijanov, ki si pripisujejo enakovredno znanje obeh jezikov. Delež respondentov italijanske narodnosti, ki so slovenščino označili kot svoj močnejši jezik je zanemarljiv z izjemo zmožnosti pisanja. Zelo velik je delež dvojezičnih Slovencev, vendar še vedno manjši kakor pri Italijanih.

7.3 Sporazumevanje v javnosti

Skozi raziskavo Albine Nećak Lük o izbiri jezika glede na govorni položaj, se bom poskušala navezati na hipotezi. Respondenti so bili vprašani o izbiri jezika sporazumevanja (slovenski jezik, oba jezika, italijanski jezik) v različnih govornih položajih.

Tabela 7.3.1: Izbira jezika glede na govorni položaj

Jezik	slovensko		oba jezika		italijansko	
	Slov. %	Ital. %	Slov. %	Ital. %	Slov. %	Ital. %
Respondenti						
Položaj						
Šola	91,5	16.4	3.9	12.5	3.1	71.1
Vrtec	93.5	16.6	3.8	14.3	2.1	69.0
Sodišče	97.6	59.0	2.4	18.0	-	24.0
Avtobus	93.2	43.7	5.3	35.9	1.5	20.4
Cerkev	95.6	29.0	2.9	36.4	1.5	34.6
Trgovina	93.6	37.4	5.2	45.3	1.2	17.3
Pošta	95.0	52.2	3.7	33.1	1.2	14.6
Banka	95.3	50.0	3.7	36.0	0.9	14.1
Delovno mesto	86.8	28.3	11.0	33.3	2.1	38.4
Gostilna	99.7	31.9	7.2	48.6	0.3	19.4
Ambulanta	95.3	57.7	3.7	26.6	0.9	15.8
Kulturno društvo	90.8	21.5	7.1	48.1	2.2	29.6
Šport	90.4	32.9	9.2	45.6	0.4	21.6
Družbene funkcije	91.1	35.1	8.1	41.1	0.8	23.3

Vir: Nećak Lük 1998: 324.

Glede na visoko stopnjo znanja drugega jezika pri večini in manjšini bi pričakovali medsebojno govorno prilagajanje med obema skupinama. Vendar raziskava kaže, da jezikovno prilagajanje v Slovenski Istri poteka enosmerno. To pomeni, da se v večini prilagajajo pripadniki italijanske manjšine, bodisi z enakomerno rabo obeh jezikov ali s pretežnim sporazumevanjem v slovenščini. Delež Slovencev ki v posameznih govornih položajih uporablja oba jezika je nizek in se giblje med 2.4 (na sodišču) in 11 odstotki (delovno mesto). Iz navedenega lahko sklepamo, da se visoka stopnja znanja drugega jezika pri Slovencih ne udejanja pri sporazumevalni dejavnosti v javnih govornih položajih, še posebej v tistih bolj formalnih. Približevanje k obojestranskemu govornemu prilagajanju lahko zasledimo le na delovnem mestu.

Stopnja govornega prilagajanja se pri Italijanih razlikuje od posameznega govornega položaja. Manjšini se zdi raba italijanskega jezika bolj samoumevna na tistih področjih,

kjer je celotna organizacija dela poteka v italijanskem jeziku, namreč v šoli in vrtcu. Preseneča nizka stopnja rabe materinega jezika manjšine na sodišču, glede na to, da je raba jezika pripadnikov manjšine zagotovljena kot zakonska pravica. Če se navežem na svoji hipotezi pridem do zaključka, da je za uravnotežen družbeni položaj na narodnostno mešanem območju odločilno predvsem govorno obnašanje pripadnikov manjšine in prisotnost njihove materinščine v njihovi sporazumevalni dejavnosti (Nećak Lük 1998). Zanimalo me je, kje tičijo razlogi za nizko raven vključevanja materinščine italijanske manjšine. Albina Nećak Lük je v raziskavi o oceni prisotnosti italijanskega jezika v javnem življenju (prireditve, obvestila, razglasi, dvojezični napisi) prišla do naslednjih dognanj. Slovenci so bili mnenja, da je italijanščine v javnem življenju ravno dovolj, medtem ko so Italijani (62.7 odstotki) menili, da je italijanščine premalo. Da je italijanščine dovolj je menilo 30.7 odstotaka vprašanih Italijanov, 6.5 odstotka pa prisotnosti italijanščine ni moglo oceniti. Očitno je, da imajo obe narodnosti različno percepcijo o prisotnosti jezika manjšine v javnem življenju. Raziskava o možnostih za rabo italijanskega jezika v javnih govornih položajih je podala naslednje rezultate: pri respondentih slovenske narodnosti z deležem med 52.9 (na sodišču) in 88.5 odstotka (v trgovini) so prevladovali odgovori, da je možnosti za rabo italijanskega jezika ravno pravšnje. Italijani so ocenili, da so možnosti za rabo italijanščine v osmih govornih položajih (v šoli, v vrtcu, v cerkvi, v trgovini, na pošti, v banki, v gostilni, v kulturnem društvu) ravno pravšnje, vendar so odgovori, razen v primeru vrtca in šole, bili zelo blizu procentualnemu številu tistih, ki so bili nezadovoljni. V šestih govornih položajih (na sodišču, na avtobusu, na delovnem mestu, v ambulanti, pri športu) so Italijani menili, da imajo premalo možnosti za rabo italijanskega jezika (Nećak Lük 1998: 333–341).

Navezanost na hipotezi:

Skozi raziskave sem ugotovila, da je znanje o drugem jeziku pri Slovencih in Italijanih relativno visoko. Če bi sklepali, da se etnično prilagajanje udejanja tudi skozi jezikovno prilagajanje, bi morala biti raba italijanskega jezika v različnih govornih položajih mnogo večja, predvsem na formalnih področjih, kjer je manjšini z zakonom zagotovljena raba materinščine. Glede na dobro zastavljene normativne okvirje pri zagotavljanju rabe manjšinskega jezika, bi bilo pričakovati realizacijo teh pravnih norm tudi v

sporazumevalni praksi. Vendar je primerjalna analiza pokazala, da se govorno obnašanje respondentov italijanske narodnosti in njihova percepcija glede možnosti za rabo v istem govornem položaju ne pokrivata. Posebej je bilo to očitno pri govornem položaju »na delovnem mestu«. Hkrati torej področje »delovnega mesta« velja za stično točko, ki teži k obojesmernem govornem prilagajanju in mesto govornega položaja, ki je po mnenju italijanskih respondentov neugodno za rabo manjšinskega jezika. Sklep Nečakove je, da dejanske rabe italijanskega jezika ni možno povezati z percepcijo o možnostih rabe tega jezika v javnosti. Korelacija med dobrim normativnim okvirjem, ki bi omogočal dobro sporazumevalno prakso torej ni možna, če gledamo z subjektivnega vidika percepcije o možnostih rabe manjšinskega jezika. Po drugi strani, pa o uravnoteženem družbenem položaju na narodnostno mešanem območju govori ravno govorno obnašanje pripadnikov manjšine in prisotnost njihove materinščine v njihovi sporazumevalni dejavnosti. V tem primeru je možno vzpostaviti vsaj delno korelacijo med normativnim okvirjem in dejansko sporazumevalno prakso. Država z različnimi prijemi zagotavlja pravice manjšin, vendar se praksa udejanja predvsem v okoljih, kjer se v večini po defaultu uporablja italijanski jezik (šola, vrtec).

7.3.1 Sporazumevalna zmožnost skozi luč demografskih dejavnikov

Skozi raziskavo Mikoličeve o sporazumevalni zmožnosti prebivalcev Slovenske Istre se bom poskušala navezati na svojo zastavljeno hipotezo. Kot smo že ugotovili, igra narodna pripadnost pri stališčih do dvojezičnosti pomembno vlogo. Zanimalo me je, v kolikšni meri lahko demografski dejavniki vplivajo na stališča do sporazumevalne zmožnosti v Slovenski Istri.

Prvo vprašanje se je nanašalo le na mnenje pripadnikov Slovenske Istre do znanja italijanščine in ni vključevalo eksplicitnega ločevanja med narodnostjo prebivalcev.

Tabela 7.3.3.1: »Za tistega , ki živi v obalnih mestih, je znanje italijanščine«:

	FREKVENCE	ODSTOTKI
nujno	83	18,2 %
potrebno, a ne nujno	355	77,9 %
nepotrebno	13	2,9 %
ne vem	5	1,1 %
SKUPAJ	456	100,0 %

Vir: Mikolič 2003: 380.

Velika večina izprašancev (78,7%) meni, da je znanje italijanščine za prebivalce obalnih mest »potrebno, a ne nujno«, da je »nujno«, jih meni 18,4%, da je »nepotrebno«, pa le 2,9% (Mikolič 2003: 380). Če se navežem na raziskavo Nećakove so rezultati pričakovani, saj je velika večina izprašanih Slovenske Istre dvojezična. Po drugi strani bi morda pričakovali višji odstotek odgovorov, da je znanje italijanščine »nujno« glede na formalno uzakonjeno dvojezičnost. Da večina meni, da je znanje jezika »potrebno, a ne nujno« gre pripisati samemu vzorcu raziskave, saj je kar 75,2% prebivalcev Slovencev. Hkrati se lahko ob tem rezultatu navežem na predpostavko Nećakove o visoki stopnji znanja drugega jezika. To, da velika večina obvlada italijanski jezik, še ne pomeni, da ga uporablja v sporazumevalni praksi, saj menim, da bi morali potemtakem biti rezultati mnenj nekoliko bolj usmerjeni k odgovoru »nujno«, kakor pa »potrebno, a ne nujno«.

Tabela 7.3.3.2: »Za tistega , ki živi v obalnih mestih, je znanje italijanščine« glede na narodno pripadnost:

NARODNA PRIPADNOST					
		Slovenci	Italijani	Hrvati	ostali narodi nekdanje Jugoslavije
nujno	FREKVENCE	57	14	7	2
	ODSTOTKI	17,4%	46,7%	15,6%	6,1%
potrebno, a ne nujno	FREKVENCE	262	16	38	28
	ODSTOTKI	79,9%	53,3%	84,4%	84,4%
nepotrebno	FREKVENCE	9	0	0	3
	ODSTOTKI	2,7%	0%	0%	9,1%
SKUPAJ	FREKVENCE	328	30	45	33
	ODSTOTKI	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Vir: Mikolič 2003: 381.

Rezultati potrjujejo zgoraj navedene predpostavke. Delež Slovencev, ki meni, da je znanje italijanščine »potrebno, a ne nujno« je dokaj visok (79,9%). Le 17,4% Slovencev meni, da je znanje italijanščine »nujno«. Nekoliko preseneča podatek, da le slaba polovica Italijanov meni, da je znanje italijanščine nujno, kar 53,3% pa, da je znanje manjšinskega jezika »potrebno, a ne nujno«. Znova bi se rada navezala na raziskavo Nečakove, saj omenjeni rezultati pričajo, da celo manjšina meni, da je znanje njenega lastnega jezika v Slovenski Istri bolj potreba kot nuja. Morda je tak rezultat posledica dejstva, da se kljub visoki stopnji znanja drugega jezika, italijanščina omejuje le na rabo v nekaterih govornih položajih. Praksa dejanske rabe jezika, se mogoče ravno kaže skozi podatek, saj več kot polovica Italijanov meni, da znanje italijanskega jezika v Slovenski Istri ni nujno. Vendar lahko zaključim, da je splošna naklonjenost večine do znanja italijanskega jezika deluje spodbujevalno na etnolingvistično vitalnost manjšine na narodnostno mešanem območju.

Tabela 7.3.3.3: »Za tistega , ki živi v obalnih mestih, je znanje italijanščine« glede na starost:

		STAROST					
		18-27	28- 37	38- 47	48-75	58- 67	nad 68
nujni	FREKVENCE	22	19	13	6	13	9
	ODSTOTKI	25,0%	29,7%	14,0%	7,1%	21,3%	14,3%
potrebno, a ne nujni	FREKVENCE	65	45	76	71	46	50
	ODSTOTKI	73,9%	70,3%	81,7%	84,5%	75,4%	79,4%
nepotrebno	FREKVENCE	0	0	4	4	1	4
	ODSTOTKI	0%	0%	4,3%	4,8%	1,6%	6,3%
ne vem	FREKVENCE	1	0	0	3	1	0
	ODSTOTKI	1,1%	0%	0%	3,6%	1,6%	0%
SKUPAJ	FREKVENCE	88	64	93	84	61	63
	ODSTOTKI	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Vir: Mikolič 2003: 382.

Pomenu sporazumevalne zmožnosti se pomembno razlikuje glede na posamezne starostne skupine, saj obstajajo statistično značilne razlike predvsem med skupino najmlajših anketirancev in skupino anketirancev med 48. in 57. letom starosti ter med skupino 28–37 let starih anketirancev in, ponovno, skupino med 48–57. letom. Pri odgovoru »nujno« lahko zasledimo, da obe mlajši generaciji v veliko večji meri, kakor druge starostne skupine menita, da je poznavanje italijanščine v obalnih mestih nujno ter da nihče iz omenjenih skupin ni izrazil mnenja, da je poznavanje manjšinskega jezika »nepotrebno« (Mikolič 2003: 379). Rezultati kažejo, da so mlajši anketiranci bolj naklonjeni dvojezičnosti, kakor starejša populacija, morda ravno zaradi dvojezičnega šolstva, ki se izvaja v Slovenski Istri. Starejše populacije niso bile deležne tovrstnega izobraževanja, zato je njihova percepcija o nujnosti italijanskega jezika drugačna kakor pri stališčih maldih. Iz navedenih rezultatov je možno sklepati, da faktor starosti vpliva na etnično vitalnost manjšin.

8.OBRAVNAVA STATUSNIH SPREMENLJIVK

8.1 Pravni status italijanske manjšine po letu 1991

8.1.1 Mednarodna zakonodaja s področja varstva manjšin

Propad postsocialističnega sistema in njegovih vrednot je prispeval k porastu nacionalističnih teženj v vzhodnoevropskih državah. Poudarjanje nacionalizma je pomenilo oddaljevanje od vzhodnoevropskega modela družb. Posledice so večinoma nosile manjšine, v strahu pred širitvijo vala nacionalizma, pa se je prebudilo tudi mednarodno okolje. Prvi premiki so nastali v okviru **Konference o varnosti in sodelovanju v Evropi** ter v okviru **Sveta Evrope**. Pod okriljem KVSE je nastala institucija Visokega komisarja za manjšine z nalogo preprečevanja negativnih situacij, ki bi kakorkoli lahko ogrozile mir in medseseske odnose med državami članicami. Leta 1992 je Evropa področju varovanja manjšin dodala še **Listino o regionalnih in manjšinskih jezikih**. Listina je bila namenjena varovanju jezika manjšin. Obveze v Listini so bile zavezujoče za države podpisnice. Izpolnjevanje zahtev nacionalnih držav do varovanja jezika manjšin je preverjal odbor strokovnjakov (Komac 2002).

Leta 1994 je Svet Evrope izdal še **Okvirno konvencijo za varstvo narodnih manjšin**. Vera Klopčič konvencijo opredeli kot »programski dokument, ki naj z ohlapno dikcijo zagotovi dovolj prostora za presojo držav o sprejemanju najustrežnejših ukrepov, ki naj pripadnikom posamezne manjšine zagotovijo možnost za ohranjanje in izražanje identitete« (Klopčič v Komac 2002: 103).

S področjem varovanja manjšin povezujemo številne **resolucije**, sprejete v **Evropskem parlamentu**:

- resoluciji o problematiki etničnih manjšin Gaetana Arfija (1981)
- resolucija Evropskega parlamenta o jezikih in kulturah etničnih manjšin (1987)

Direktiva sprejeta v **Svetu ministrov**:

- direktiva št. 43/ES o uresničevanju načela enakega obravnavanja oseb ne glede na raso ali etnično poreklo (2000).

Leto 2001 se določi za »**Evropsko leto jezikov**«. Leto jezikov je bilo namenjeno spodbujanju jezikovne pestrosti.

8.1.2 Nacionalna zakonodaja s področja varstva manjšin po letu 1991

Slovenijo k varovanju in zagotavljanju pravic avtohtonih narodnih skupnostih, zavezujejo notranje pravni akti ter mednarodni dvostranski in večstranski sporazumi. Med večstranske pogodbe uvrščamo Okvirno konvencijo za zaščito manjšin in Evropsko listino za regionalne jezike. Okvirna konvencija sama po sebi ne vsebuje definicije narodne manjšine. Država podpisnica sama določa komu bo podelila status manjšine in kriterije izbire manjšin. V Ustavi Republike Slovenije je avtohtoni status podeljen italijanski in madžarski narodni manjšini.

Že v Temeljni ustavni listini (Ur. list RS št.1–4/1991) je določeno da so: » Italijanski in madžarski narodni skupnosti v Republiki Sloveniji in njunim pripadnikom zagotovljene vse pravice iz ustave Republike Slovenije in veljavnih mednarodnih pogodb.«

4.oktobra 2000 je Slovenija ratificirala Evropsko Listino o regionalnih in manjšinskih jezikih. Ob ratifikaciji Listine je Slovenija izjavila, da sta regionalna ali manjšinska jezika, zaščitena po III. delu Listine, madžarski in italijanski jezik.

Prvi del Splošnih določb Listine se omejuje predvsem na opredelitev izraza »regionalni in manjšinski jeziki«, na obveznosti podpisnic pogodbe, na določitev manjšinskih jezikov v državi podpisnici, na pravilno interpretacijo Listine ob upoštevanju obstoječega režima varstva, obstoječih obveznostih in obveščenosti ključnih akterjev o pravicah in dolžnostih, določenih s to listino.

Drugi del Listine se nanaša na doseganje ciljev in načel na katerih temeljijo politika, zakonodaja in praksa pogodbenic v zvezi z regionalnimi ali manjšinskimi jeziki na ozemljih, na katerih se ti jeziki uporabljajo, in glede na položaj posameznega jezika. Poseben poudarek daje Listina področju izobraževanja, kjer naj bi bili jeziki manjšin zastopani na predšolskem, srednješolskem in univerzitetnem področju. Prav tako se Listina nanaša na uporabo manjšinskih jezikov v javnem in zasebnem življenju, na področju sodne oblasti, javne uprave, informiranja, kulture, gospodarskega in družbenega življenja ter čezmejnih stikov.¹³

¹³Zakoni in navodila, ki se nanašajo na izvajanje Evropske listine o regionalnih ali manjšinskih jezikih:

- Zakon o samoupravnih narodnih skupnostih (Ur. l. RS, št. 65/94),
- Zakon o ratifikaciji sporazuma o zagotavljanju posebnih pravic slovenske narodnemanjšine v Republiki Madžarski in madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji (Ur. l. RS-MP, št. 6/93 (RS, št. 23/93)),
- Zakon o medijih (Ur. l. RS, št. 35/01, ..., 16/04),
- Zakon o Radioteleviziji Slovenija (Ur. l. RS, št. 18/94, ..., 79/01),
- Statut Javnega zavoda Radiotelevizija Slovenija (Ur. l. RS, št. 66/95),
- Zakon o gimnazijah (Ur.l. RS št. 12/96 in 59/01),
- Zakon o maturi (Ur.l. RS št. 15/03),
- Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (Ur.l.RS št. 115/03 -uradno prečiščeno besedilo),
- Zakon o osnovni šoli (Ur.l.RS št. 12/96, 33/97, 59/01 in 71/04),
- Zakon o poklicnem in strokovnem izobraževanju (Ur.l. RS št. 12/96, 44/00 in 86/04),
- Zakon o posebnih pravicah italijanske in madžarske narodne skupnosti na področju vzgoje in izobraževanja (Ur.l. RS, št. 35/2001),
- Zakon o vrtcih (Ur.l. RS, št. 12/96, 44/00 in 78/03),
- Odlok o ustanovitvi Univerze na Primorskem (Ur. l. RS, št. 13/03, 79/04),
- Zakon o skladu Republike Slovenije za ljubiteljske kulturne dejavnosti, (Ur. l. RS, št.1/96, 22/00),
- Zakon o uresničevanju javnega interesa za kulturo (Ur. l. RS, št. 96/02),
- Zakon o varstvu kulturne dediščine (Ur. l. RS, št. 7/99, ..., 126/03),
- Zakon o knjižničarstvu (Ur. l. RS, št. 87/01, 96/02),
- Uredba o ratifikaciji sporazuma o sodelovanju v kulturi in izobraževanju med Vlado Republike Slovenije in Vlado Italijanske Republike (Ur. l. RS, št. 49/02),
- Zakon o državnem tožilstvu (Ur. l. RS, št. 63/94, ..., 14/03),
- Zakon o sodiščih (Ur. l. RS, št. 19/94, ..., 73/04),
- Sodni red (Ur. l. RS, št. 17/95, ..., 75/04),
- Zakon o kazenskem postopku (Ur. l. RS, št. 63/94, ..., 96/04),
- Kazenski zakonik (Ur. l. RS, št. 63/94, ..., 95/04),
- Zakon o državni upravi (Ur. l. RS, št. 52/02, ..., 97/04),
- Zakon o policiji (Ur. l. RS, št. 49/98, ..., 63/04),
- Zakon o matičnem registru (Ur. l. RS, št. 37/03),
- Zakon o notariatu (Ur. l. RS, št. 13/94, ..., 73/04),
- Zakon o osebnem imenu (Ur. l. SRS, št. 16/74, ..., 5/90, RS, št. 5/91, ..., 29/95),
- Zakon o osebni izkaznici (Ur. l. RS, št. 75/97),
- Zakon o potnih listinah državljanov Republike Slovenije (Ur. l. RS, št. 65/00),
- Zakon o splošnem upravnem postopku (Ur. l. RS, št. 80/99, ..., 73/04),
- Uredba o vodenju in vzdrževanju centralnega registra prebivalstva ter postopku za pridobivanje in posredovanje podatkov (Ur. l. RS, št. 70/00, 28/02),
- Zakon o imenovanju in evidentiranju naselij, ulic in stavb (Ur. l. SRS, št. 5/80, ...,5/90, RS, št. 8/90, ..., 66/93),
- Zakon o varstvu potrošnikov (Ur. l. RS, št. 20/98, ..., 98/04),
- Zakon o zavodih (Ur. l. RS, št. 12/91, ..., 36/00),
- Zakon o javni rabi slovenščine (Ur. l. RS, št. 86/04).

8.2 Politično področje in italijanska manjšina

8.2.1 Ustavna določila

Na pobudo Inštituta za narodnostna vprašanja se je 8. oktobra 1990 sestal Državni zbor, da bi razpravljal o ureditvi narodnostnih skupnosti v Republiki Sloveniji. Odločilno vlogo pri postavitvi pravnih okvirjev je odigrala tedanja stroka s posvetom na temo »Narodnost – manjšina ali skupnost. Urejanje, uresničevanje in varstvo pravic narodnosti (narodnih manjšin) v Republiki Sloveniji«. S sklepi, ki jih je oblikovala jezikoslovna elita, so bila domala oblikovana vsa načela, ki jih je nato Republika Slovenija uokvirila v svojo Ustavo. Temeljni pogoj pri sprejemanju načel je bilo soglašanje manjšine.

Poudarjena načela:

- načelo kontinuitete že obstoječih pravic
- opredelitev pravice »do ustreznega zastopstva na vseh ravneh oblastnega in samoupravnega organiziranja v Republiki« (Jesih 1990: 133).
- opredelitev oblike organiziranja narodnosti
- opredelitev pravice do zastopanosti predstavnikov narodnih manjšin v republiškem parlamentu in na občinski ravni

Ustava je dobila zelo dobro zasnovo za oblikovanje pravnega reda. Kot rezultat se nam ponuja dejstvo, da so pravice avtohtonih manjšin v Sloveniji ene izmed najboljše zasnovanih in uživajo zelo velik ugled tudi v svetovnem merilu. Po besedah Jesiha je slovenski model razrešil bistvene dileme pri oblikovanju zastopanja manjšine v predstavniških telesih. Z ustavo in zakoni so bile zagotovljene oblike politične participacije tako v predstavniških telesih na državni kot na lokalni ravni. Predstavniki italijanske skupnosti so tako neposredno vključeni v proces oblikovanja politik, nastopajo kot subjekt, njihove pravice so zagotovljene preko državnega aparata (Jesih 1998, 105–107).

Komac pri obravnavi prebivalcev Slovenije, ki narodnostno niso opredeljeni kot Slovenci, loči med zgodovinskimi narodnimi skupnostmi in novodobnimi skupnostmi. Med zgodovinsko opredeljeno narodno skupnost spada tudi italijanska manjšina. Tej kategoriji prebivalstva država priznava celovito zaščito kolektivnih in individualnih pravic ne glede na število ali proporc manjšinskega prebivalstva na narodnostno mešanem območju.

Republika Slovenija je v Temeljni ustavni listini o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije (Uradni list RS, št. 1–4/91-I) k Ustavi RS, v poglavju III. opredelila: »Italijanski in madžarski narodni skupnosti v Republiki Sloveniji in njunim pripadnikom so zagotovljene vse pravice iz ustave Republike Slovenije in mednarodnih pogodb«. Posebne pravice italijanske narodne skupnosti so jasno opredeljene v Ustavi Republike Slovenije:

- pravica do **svobodne uporabe** narodnih simbolov;
- pravica ohranjanja lastne narodne identitete

- pravica pripadnikov skupnosti do ustanavljanja **organizacij**, gospodarskega razvoja, **kulturne in znanstvenoraziskovalne dejavnosti** ter dejavnosti na področju **javnega obveščanja in založništva**;
- pravica do **vzgoje in izobraževanja** v svojem jeziku ter oblikovanja in razvijanja teh dejavnosti (zakon določa območja, na katerih je dvojezično šolstvo obvezno);
- pravica do **gojitve odnosov s svojim matičnim narodom**;
- pravica do ustanovitve samoupravne skupnosti za uresničevanje svojih pravic;
- pravica do **neposredne zastopnosti** v predstavniških organih lokalne samouprave in v **državnem zboru**;

Ustavna določila omogočajo italijanski narodni skupnosti možnost soodločanja, poleg tega pa še pravico do uporabe veta. Naloga države je potemtakem zagotoviti ustrezno zakonodajo s katero se bo strinjala manjšina. V interesu države in manjšine je sporazumno poiskati ustrezno zakonodajo, ki bo omogočala nadaljno izogibanje konfliktom. Pomembno je tudi vprašanje dodatne volilne pravice, ki je predstavnike manjšin postavila v enakovreden položaj z državljani. Dodatna volilna pravica je manjšinam omogočila enakopravno uresničevanje lastnih interesov. Prav tu se postavlja veliko vprašanje o presežku pravic. Zaradi svoje avtohtonosti so Italijani deležni posebnih pravic, ki pa jih ne uživajo druge »neuradne« manjšine. Ali je avtohtonost že zadosten in tehten razlog za poseben položaj priznanih manjšin pri politični participaciji? Ali naj se participacija omeji le na zadeve, ki se tičejo manjšin ali naj manjšine odločajo o vseh aktualnih državnih zadevah? Pri političnem odločanju predstavniki manjšin uživajo enake pravice kot ostali državljani. Menim, da bi bilo smoterno te pravice razširiti tudi na druge manjšine, ki bivajo v državi. Država bo v prihodnje morala določiti kriterije s katerimi bo urejela področje novonastlih in obstoječih manjšin, katere niso priznane kot avtohtone (Manjšine in čezmejno sodelovanje 2004).

8.2.2. Zakon o samoupravnih narodnih skupnostih (UL, ŠT.65/94)

V Sloveniji je predstavnikom italijanske skupnosti z zakonom omogočena oblika samoorganizacije v obliki samoupravnih narodnih skupnosti. Samoupravne narodne skupnosti so osebe javnega prava in služijo za uresničevanje posebnih pravic, ki jih

zagotavlja ustava Republike Slovenije. Samoupravne narodne skupnosti samostojno odločajo o svojih pristojnostih. Skupaj z organi lokalnih skupnosti dajejo soglasja k zadevam, ki se jih neposredno tičejo. Prav tako so narodne skupnosti zadolžene za kulturne, raziskovalne, informativne, založniške in gospodarske dejavnosti, ki prispevajo k njenemu lastnemu razvoju. Pravico imajo do ustanavljanja lastnih organizacij in zavodov. Na področju izobraževanja aktivno sodelujejo pri načrtovanju in organizaciji vzgojnoizobraževalnega dela in pripravi vzgojnoizobraževalnih programov. Samoupravne narodne skupnosti so zadolžene za razvijanje stikov z matičnim narodom in drugimi mednarodnimi organizacijami (Jevnikar 1998: 131).

8.2.3 Oblike organizacije italijanske narodne skupnosti

Na avtohtonem področju poselitve so organizirane občinske narodne skupnosti. Najvišji organ te skupnosti je Svet narodne skupnosti. Svet je izvoljen s strani pripadnikov italijanske narodne skupnosti na neposrednih volitvah. V Svet so lahko volijo in so lahko izvoljeni vsi pripadniki, ki imajo volilno pravico in so evidentirani v imenik občanov italijanske narodne skupnosti. Svet sprejema statut narodne skupnosti, zadolžen je za sprejetje finančnega načrta in zaključnega računa in v skladu s statutom voli delovna telesa ter imenuje funkcionarje samoupravne narodne skuposti.

V svojem delovanju ga veže razmerje do organov lokalnih samoupravnih skupnosti in razmerje do državnih organov. Organi lokalnih samoupravnih skupnosti dajejo predloge, pobude in mnenja, ki jih svet mora upoštevati pri sprejemu odločitev.

Državni organi so pri zadevah italijanske skupnosti vezani na predhodna mnenja samoupravnih narodnih skupnosti (Jevnikar 1998: 131).

8.2.4 Pripadniki italijanske manjšine in njihovo zastopstvo

Območja narodnostno mešanih področij italijanske narodne skupnosti so jasno opredeljena v statutih občin. Narodnostno mešana področja v Republiki Sloveniji, kjer avtohtono živijo pripadniki italijanske narodne skupnosti in kjer je poleg slovenščine uradni jezik tudi italijanščina so:

- v **občini Koper** območja sledečih krajev: Ankaran/Ancarano, Barizoni/Barisoni, Bertoki/Bertocchi, Bošamarin/Bossamarino, Cerej/Cerei, Hrvatini/Crevatini, Kampel /Campel, Kolomban/Colombano, Koper/Capodistria, Prade/Prade, Premančan, del naselja Spodnje Škofije/Val-marin, Šalara/Salara in Škocjan/San Canziano,

- v **občini Izola** območja krajev: Izola/Isola, Dobrava pri Izoli, Jagodje, Livada in Polje pri Izoli,

- v **občini Piran** območja krajev: Piran/Pirano, Portorož/Portorose, Lucija/Lucia, Strunjan/Strugnano, Seča/Sezza, Sečovlje/Sicciole, Parecag/Parezzago in Dragonja.

Italijanska narodna skupnost je v Sloveniji organizirana v Obalno samoupravno skupnost italijanske narodnosti s statusom osebe javnega prava, ki je hkrati sogovornik državnih organov za področje občine Koper, Izola in Piran. Občinske organizacije (Koper, Izola, Piran) se preko svojih kandidatov povezujejo v krovno organizacijo in predstavljajo politično predstavništvo v razmerju do lokalnih skupnosti. Krovno organizacijo sestavlja Svet z tremi delegati iz vsake občinske skupnosti.

Vsaj eno mesto podžupana pripada pripadniku italijanske narodne skupnosti, izmed svojih članov pa izberejo tudi svetnike, ki delujejo v občinskih svetih. Pripadnikom italijanske skupnosti pripada dvojna volilna pravica, ena na državni ravni, druga na lokalni ravni. Na državni ravni skupnost izvoli poslanca v Državni zbor, ki bo v njenem imenu zastopal interese pripadnikov italijanske manjšine (Jesih 1998: 108–109).

V državnem zboru po poslovniku deluje tudi Komisija za narodne skupnosti. Na Komisijo predstavniki prenašajo svoja vprašanja. Stališča, ki jih prevzame Komisija, se neposredno prenašajo na plenarna zasedanja. S sklepi, ki so sprejeti v državnem zboru, se morata strinjati oba predstavnika narodne skupnosti. Komisiji izmenično predseduje eden od poslancev narodne skupnosti (Jesih 1998: 108–109).

Čeravno imajo živeči Italijani v Sloveniji pravico ustanavljanja lastne stranke, nobena izmed obeh skupnosti tega še ni storila. Kljub temu predstavniki narodnih skupnosti vstopajo v različne (ne)parlamentarne stranke in zasedajo vodilne položaje (Jesih 1998: 108–109).

23.11.2004 se je vladajoča Koalicija v 11. poglavju zavezala k obravnavanju problematike obeh narodnih skupnosti. 22.6.2006 je Vlada na 79. redni seji pod točko sprejela sklep o imenovanju 12 članske delovne skupine za pripravo Resolucije o

italijanski in madžarski narodni skupnosti v Republiki Sloveniji. Delovna skupina se je do sedaj sestala trikrat (26. julija, 26. oktobra in 15. decembra 2006). Na zadnji seji je bil sprejet sklep, da gre osnutek v nadaljnji postopek.

Cilji resolucije predvidevajo preglednost del državnih organov, ki kakorkoli prihajajo v stik z narodnostnima skupnostma; dosledno uresničevanje opredeljenih posebnih ustavnih pravic; pregled nad mehanizmi, ki omogočajo izvajanje posebnih pravic in njihovo uresničevanje; ovrednotenje prispevka narodnih skupnosti h kulturni raznolikosti; poglobitev sodelovanja med skupnostmi in državo in posledično črpanje iz evropskih skladov; kakovostno vključevanje narodnostnih skupnosti v družbeno življenje na območju Slovenije ob ohranjanju njihovih posebnosti; predlagati zastopstvo narodnih skupnosti v predstavniškem telesu pokrajine (pri postopku ustanovitve pokrajin kot druge ravni lokalne samouprave) (Urad Republike Slovenije za narodnosti 2004).

8.3 Praksa in mnenja italijanske manjšine o politični participaciji

Za ugotavljanje dejanskega položaja italijanske manjšine, ki ne temelji le na deskriptivni metodi ugotavljanja normativnih dejstev, gre zahvaliti Albinu Nečaku Lük. Lükova je v svojih publikacijah (Medetnični ... 1998, 200; 2002, Managing ...) in projektih ("Medetnični odnosi in narodna identiteta v slovenskem etničnem prostoru") osvetlila področje razmerij med normativno ureditvijo in dejanskimi, pozitivnimi in negativnimi izkušnjami in prakso v obmejnih območjih RS. Raziskave so pokazale, da je večina vprašanj politične artikulacije narodnih manjšin rešena z zgledno normativno ureditvijo, vendar sam normativni okvir ne zadošča za izogibanje morebitnim konfliktom. Pokazalo se je, da so raziskovalci preko raziskav pri pripadnikih manjšine in večine zaznali precejšnjo kritičnost na narodno mešanem območju. Presenetili so tudi rezultati, ki so kazali na veliko mero politične pasivnosti pripadnikov narodnih skupnosti, glede na možnosti participiranja, ki jim je normativno zagotovljena. Za območje slovenske Istre je bilo ugotovljeno, da politične stranke niso prepoznavne med pripadniki manjšine. Prav tako je bilo dokazano, da pripadniki manjšine svojih "političnih interesov" ne podrejajo "etničnim interesom", kot je to možno zaslediti na nekaterih drugih etnično mešanih območjih (npr. na avstrijskem Koroškem). Italijanska manjšina ne kaže potrebe po

drugачnem oblikovanju manjšinskih političnih organizacij, vendar pa meni, da je v njihovem delovanju še prostora za morebitne izboljšave (Jesih 2004: 111).

Navezanost na hipotezi:

Ustava zagotavlja pravice manjšinam tako, da jim omogoča neposredno vključenost v sam politični proces odločanja. Ali bo manjšina izkoristila ponujene možnosti, je odvisno od subjektivitete posameznih pripadnikov in njihove usmerjenosti k izpolnjevanju določenih interesov. Manjšina po mojem mnenju, deluje morda ciklično, kar pomeni, da je politično aktivna v položajih in temah, ki se jo neposredno tičejo. Če se navežem na Gilesovo teorijo »dobre politike« lahko pridem do zaključka, da je slovenska zakonodaja na področju manjšinskih pravic urejena in kot taka predstavlja temeljni predpogoj za »dobro prakso«, vendar sama po sebi ni zadostni pogoj. Čeravno se Italijani zavedajo svoje politične pasivnosti, so rezultati Slovencev dokaj podobni. Kot prebivalka občine Koper si upam trditi, da so odnosi med večino in manjšino nekonfliktni. Skupnost je postala del celote in je hkrati prevzela velik del političnega razmišljanja večine. Okolica skupnost sprejema, vendar pa težko govorimo o »bratskih vezeh« med italijansko manjšino in Slovenci. Dobra praksa je po mojem mnenju omejena na prakso izogibanja konfliktom.

Mnenje Svetovalnega odbora o udeležnosti Italijanov pri sprejemanju odločitev na državni ravni, potrjujejo zgoraj navedene domneve. Ne glede na posebne pravice avtohtonih manjšin, Italijani menijo, da njihov glas v javnih zadevah ni dovolj slišan in da vzadnjih letih vpliv udeležnosti pri sprejemanju odločitev, ki zadevajo njih same, zlasti na državni ravni upada. Oba predstavnika skupnosti v Sloveniji ugotavljata, da lahko med zakonodajnim postopkom svojo pravico »veta«, uporabita samo v povezavi z zakonskimi akti, ki zadevajo izključno pravice in položaj narodnih skupnosti.

Svetovalni odbor je v Drugem mnenju o Sloveniji poudaril, da bi morala država skupaj s predstavnikoma madžarske in italijanske narodne skupnosti razpoznati načine, kater bi omogočali, da manjšini svoja pričakovanja izrazita učinkoviteje med oblikovanjem in sprejemanjem zakonskih določb, ki se nanašajo nanje, skladno z zadevnimi ustavnimi

določbami (Svetovalni odbor o okvirni konvenciji za varstvo narodnih manjšin. Drugo mnenje o Sloveniji 2005).

9. RABA JEZIKA

9.1 Področja dvojezičnosti

Želja vsake manjšine je aktivna raba lastnega jezika. Italijanski manjšini pripada posebno mesto v slovenskem prostoru, saj uživa tako kolektivne kot posebne pravice, ki ji pripadajo iz naslova njene avtohtone opredelitve. Ena temeljnih pravic je ravno raba lastnega jezika.

9.1.1 Dvojezičnost in toponomastika

Narodnostno mešano področje hitro prepoznamo po vidni dvojezičnosti v toponomastiki, obvestilih in razglasih. Dvojezičnost je uzakonjena na ravni državne zakonodaje v **Pravilniku o določanju imen naselij in ulic ter njihovem označevanju**¹⁴ ter v občinskih določbah v **Odloku o javnem izvajanju dvojezičnosti na narodnostno mešanem področju**¹⁵.

Manjšina in večina sodelujeta pri poimenovanju imen naselij in ulic (Komac 1999: 41). Manjšinam je na narodnostno mešanem območju dodeljena pravica do rabe lastnega pisnega ali ustnega jezika v odnosu z upravnimi organi, sodnimi oblastmi in ostalimi institucijami javnega značaja.

¹⁴ Pravilnik o določanju imen naselij in ulic ter o označevanju naselij, ulic in stavb (Uradni list SRS, št. 11/80) člen 25: » Na območjih, kjer živijo poleg pripadnikov slovenskega naroda tudi pripadniki italijanske oz. madžarske narodnosti, se imena naselij in ulic na tablah navedejo v obeh jezikih. zgoraj je napis v slovenskem, spodaj pa v jeziku manjšine. Oba napisa sta enake velikosti«

¹⁵ Mestna občina Koper/Capodistria: Odlok o javnem izvajanju dvojezičnosti na narodnostno mešanem ozemlju. Uradne objave, 22/1998 (30.junij 1998), 4.odstavek 6.člena: »Vsi napisi na kažipotih in kažipotnih tablah, na dopolnilnih tablah prometnih znakov, na usmerjevalnih napisih, na uradnih oznakah ulic, na postajah in postajališčih javnega potniškega prometa (avtobusnega, taxi, železniškega, pomorskega in drugo) in v prevoznih sredstvih javnega mestnega potniškega prometa, razen imen naselij in drugih geografskih pojmov, ki niso na narodnostno mešanem območju«.Statut Občine Piran (Uradne objave 10/1999) 75. člen: »Javni napisi na narodnostno mešanem področju so dvojezični«.

9.1.2 Dvojezičnost in uprava

Zakon o upravi (Ur.l. RS št. 67/94) v 4. členu govori, da » uprava posluje, vodi postopek in izdaja pravne in druge akte v slovenščini in v jeziku narodne skupnosti, če stranka, ki živi na tem območju, uporablja italijanski oziroma madžarski jezik «.

Na rabo manjšinskega jezika so vezani tudi upravni in strokovno tehnični delavci. **Zakon o delavcih v državnih organih** kot pogoj za sklenitev delovnega razmerja navaja » aktivno znanje slovenskega jezika; na območjih, na katerih je določena enakopravnost italijanskega oziroma madžarskega jezika, pa tudi jezikov teh narodnosti «. V 10. členu Uredbe o količnikih za določitev osnovne plače funkcionarjev se delavcem z aktivnim znanjem italijanskega jezika poveča osnovna plača v višini 6%.¹⁶

Interese avtohtonih manjšin v parlamentu zastopata poslanca italijanske in madžarske narodne skupnosti. Poslovnik Državnega zbora omogoča poslancema pravico uporabe lastnega jezika v pisni ali govorni obliki¹⁷ (Komac 1999: 42).

V občinskih statutih so zapisane določbe, ki omogočajo izvoljenim predstavnikom italijanske skupnosti rabo lastnega jezika v občinskih svetih, komisijah, odborih ter organih krajevnih skupnosti.

9.1.3 Dvojezičnost in dokumentacija

Pomembni zakoni s področja dvojezičnosti so še :

Zakon o osebni imenu je v 3. členu določal, » da se osebno ime pripadnika italijanske oziroma madžarske narodnosti vpiše v italijanski oziroma madžarski pisavi in obliki, razen če se pripadnik narodnosti opredeli drugače« (Ur.l. št. 2/78).

¹⁶ Uredba o količnikih za dodelitev osnovne plače funkcionarjev, ki jih imenuje Vlada RS, in drugih zaposlenih v službah Vlade RS, upravnih organih in upravnih enot (Uradni list RS, št. 82/94, člen 10: » Na območjih lokalnih skupnosti, v katerih živi italijanska in madžarska narodna skupnost, se za delovna mesta, za katera je v aktu o notranji organizaciji in sistematizaciji delovnih mest predpisan pogoj znanje jezika narodne skupnosti, se osnovna plača poveča za: -aktivno znanje jezika narodne skupnosti v višini 6%, -pasivno znanje jezika narodne skupnosti v višini 3%.«

¹⁷ Poslovnik državnega zbora. Uradni list RS, 40/93, člen 5/2

Zakon o osebni izkaznici je v 4.členu določal, da se »na območjih , na katerih živijo poleg pripadnikov slovenskega naroda tudi pripadniki italijanske oziroma madžarske narodnosti, izdaja osebna izkaznica na dvojezičnem obrazcu« (Ur.l. št. 75/97).

Zakon o potnih listinah državljanov Republike Slovenije je določal trojezičnost dokumenta na narodnostno mešanih območjih. Potne listine so v Slovenski Istri pisane v slovenskem, angleškem in italijanskem jeziku (Ur.l. št. 1/91).

Zakon o matičnih knjigah obvezuje matičarje na narodnostno mešanem območju k izdajanju izpiskov in potrdil iz matičnih knjig tudi v italijanskem oziroma madžarskem jeziku.

9.1.4 Dvojezičnost in sodstvo

Področje rabe manjšinskega jezika v sodstvu ureja:

Zakon o rednih sodiščih (Ur.list RS št.19/94) zavezuje sodišča na dvojezičnih območjih, »da poslujejo tudi v italijanskem oziroma madžarskem jeziku, če stranka, ki živi na tem območju, uporablja italijanski oziroma madžarski jezik« (Ur.list RS št.19/94). Jezik manjšine uporablja tudi višje sodišče, kadar odloča o pravnih sredstvih v zadevah, v katerih je sodišče nižje stopnje vodilo postopek v italijanskem oziroma madžarskem jeziku. Stroške, povezane z uporabo jezika manjšine krije Republika Slovenija.

Zakon o notariatu zavezuje notarja na narodnostno mešanem območju, da »sestavlja notarske listine, če stranka uporablja italijanski ali madžarski jezik, v obeh uradnih jezikih« (Ur.list RS št. 13/94).

Zakon o državnem tožilstvu predvideva rabo manjšinskega jezika, »če teče postopek pred sodiščem ali drugim državnim organom v tem jeziku ali če stranka, ki živi na tem območju, v občevanju z državnim tožilstvom uporablja ta jezik« (Ur.list RS št. 63/94).

Sodni red sega v področje rabe jezika manjšin v svojem 5. poglavju, ki zadeva **Poslovanje sodišča na območjih, kjer živita avtohtoni italijanska in madžarska narodna skupnost**¹⁸ (Ur.list RS št. 17/95, člani 60–69).

Manjšinam je s sodnim redom zagotovljena raba lastnega jezika: » če nastopa v postopku samo ena stranka ali če obe stranki v postopku uporabljata isti jezik, se postopek vodi samo v jeziku teh strank« ;

»če nastopata v postopku stranki, od katerih uporablja ena slovenski jezik, druga pa italijanski ali madžarski jezik, se vodi postopek v slovenskem in italijanskem ali madžarskem jeziku«;

»zapisniki v dvojezičnem postopku se pišejo v tistem jeziku, ki ga stranke in drugi udeleženci v postopku uporabljajo«;

»sodne odločbe v manjšinskem ali dvojezičnem postopku se izdajajo vedno v slovenskem in italijanskem oziroma madžarskem jeziku« Višja sodišča in Vrhovno sodišče, ki odločajo o rednih in izrednih pravnih sredstvih, izdajajo odločbe v manjšinskem jeziku, če je bil ta uporabljen v postopku pri sodišču prve stopnje.

Po **Zakonu o kazenskem postopku**¹⁹ »mora biti oseba, ki ji je bila odvzeta prostost, takoj obveščena o razlogih za odvzem prostosti v njenem maternem jeziku« (Ur.list RS št. 63/94, 4.čl). Kazenski postopek teče načeloma v slovenskem jeziku, vendar je lahko na način, določen z zakonom, uporabljen tudi jezik narodne skupnosti. Podobno velja tudi za tožbe in pritožbe, ki se lahko na narodno mešanem območju podajo v jeziku manjšine.

»Stranke, priče in drugi udeleženci v postopku imajo pravico uporabljati pri preiskovalnih in drugih sodnih dejanjih ali na glavni obravnavi svoj jezik« (Ur.list RS št. 63/94, 4.čl). Na območju Slovenske Istre, sodišča vročajo vabila, odločbe in druga pisanja v italijanščini, če je bil postopek voden dvojezično.

¹⁸Sodni red (Ur.list RS št. 17/95, člani 60-69)

¹⁹Zakon o kazenskem postopku (Ur.list RS št. 63/94, 4.čl)

9. 2 Praksa dvojezičnosti in njen vpliv na jezik

Glede na to, da je uradno priznana dvojezičnost ena od v javnosti najbolj opaznih posledic družbenega konsenza o priznanju avtohtonosti italijanske manjšine in kot ena od njenih osnovno zakonsko določenih pravic, so me zanimale družbene relacije italijanske manjšine in ostalega prebivalstva Slovenske Istre.

V zbirki Annales je izšla zanimiva raziskava, ki skozi prizmo odnosa do različnih področij vsakdanjega življenja preverja odnose do dvojezičnosti.²⁰Raziskava je zaobjemala naslednje izbirne možnosti.

Tabela 9.2.1: »Dvojezični napisi v obalnih mestih so po vašem mnenju«:

	FREKVENCE	ODSTOTKI
nujni	160	35,5%
potrebni, a ne nujni	268	59,4%
nepotrebni	23	5,1%
SKUPAJ	451	100,0%

Vir: Mikolič 2003: 325.

Večina izprašancev je menila, da dvojezični javni napisi v obalnih mestih niso nujni, pač pa »samo« potrebni. Posredno se preko tega stališča odraža tudi sama naklonjenost/nenaklonjenost do italijanskega jezika v občinah. Hkrati nam raziskava pove, da večina prebivalcev ni seznanjena s predpisi javne rabe italijanskega jezika.

²⁰ Raziskava je potekala v obdobju november- marec 2002 na območju mestne občine Koper, občin Izola in Piran. Vključevala je 458 polnoletnih oseb s stalnim prebivališčem v eni izmed treh občin. Osebe so bile izbrane ne osnovi anketnega vzorca Statističnega urad, ki je ustrezal merilom slučajne selekcije in reprezentativnosti. Vzorec je zajemal približno enako število žensk (50,8%) in moških (49,2%), pri čemer so starostne skupine bile razporejene v šest razredov. Skupine od 18-27 let, 38-47 let in 48- 57 let, so bile zastopane z 18-20%, medtem ko so skupine od 28-37 let, 58- 67 let in nad 68 let, bile zastopane z 13,4-14,1%. Med anketiranci je bilo 38,7% tistih z nižjo izobrazbo (nedokončana osnovna šola in dokončana poklicna šola, 40% jih je imelo dokončano srednjo šolo, 21,4% pa višjo, visoko šolo ali magisterij/doktorat. Največje število prebivalcev je bilo slovenske narodnosti (75,2%), sledli so Hrvatje (10,1%) in Italijani z 6,8%.

Zakonodaja namreč predvideva dvojezičnost vseh javnih napisov na področju Slovenske Istre. Če se navežemo na prvo hipotezo, nam je lahko jasno, da so predpisi glede dvojezičnosti jasno opredeljeni, vendar večina meni, da napisi niso nujni. Zame to pomeni, da se dobra praksa lahko izvaja le tam, kjer so normativni okviri usvojeni in sprejeti s strani večinskega prebivalstva.

Tabela 9.2.2: »Dvojezični napisi so po vašem mnenju« glede na narodno pripadnost:

NARODNA PRIPADNOST					
		Slovenci	Italijani	Hrvati	ostali narodi nekdanje Jugoslavije
nujni	FREKVENCE	107	24	14	6
	ODSTOTKI	32,4%	80,0%	31,1%	19,4%
potrebni, a ne nujni	FREKVENCE	207	6	28	21
	ODSTOTKI	62,7%	20,0%	62,2%	67,7%
nepotrebni	FREKVENCE	16	0	3	4
	ODSTOTKI	4,8%	0%	6,7%	12,9%
SKUPAJ	FREKVENCE	330	30	45	31
	ODSTOTKI	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Vir: Mikolič 2003: 325.

Rezultati raziskave so pokazali, da podatki varirajo oziroma so odvisni predvsem od narodne pripadnosti anketirancev. Razumljivo je, da so prebivalci italijanske narodnosti v 80% opredelili za nujnost dvojezičnih napisov. Kar dvestosedemdestim pripadnikom slovenske narodnosti se zdi, da so napisi potrebni, a ne nujni. To znova potrjuje moje ugotovitve o usvajanju oziroma ponotranjanju zakonskih določil, ki se nanašajo na italijansko manjšino. Najmanj so institucionalizirani slovensko-italijanski dvojezičnosti naklonjeni pripadniki nekdanjih jugoslovanskih narodov. Izpostaviti je treba, da so slovenski prebivalci občin dosti bolj naklonjeni zakonski dvojezičnosti, kot ostali narodi iz nekdanje Jugoslavije.

Tabela 9.2.3: »Dvojezične osebne izkaznice bi se v obalnih občinah morale izpostavljati«:

	FREKVENCE	ODSTOTKI
vsem prebivalcem	175	38,4%
vseeno mi je	98	21,5%
le na izrecno željo vsakega posameznika	159	34,9%
ne vem	24	5,3%
SKUPAJ	456	100,0%

Vir: Mikolič 2003: 325.

Kljub temu, da so se v preteklosti na obeh narodnostno mešanih območjih pojavljale težnje po enojezičnih osebnih izkaznicah, se je večina anketirancev odločila (38,4%), da se le-te izdajajo v obeh jezikih. Še zdaleč pa ni majhen odstotek tistih, kateri so bili mnenja, da naj bi bil jezik izkaznic odvisen od želje prosilca (34,9%) in tistih, ki so do tega vprašanja bili indifirentni (21,5%). Iz raziskave lahko sklepamo, da se prebivalci občin sicer strinjajo z dvojezičnostjo osebnih izkaznic in so z njo seznanjeni, vendar je število drugače mislečih relativno veliko (če seštejemo tiste, ki so se odločili na »željo posameznika« in indifirentnih).

Tabela 9.2.4: »Dvojezične osebne izkaznice bi se v obalnih občinah morale izpostavljati« glede na narodno pripadnost:

NARODNA PRIPADNOST					
		Slovenci	Italijani	Hrvati	ostali narodi nekdanje Jugoslavije
vsem prebivalcem	FREKVENCE	122	21	14	7
	ODSTOTKI	36,6%	70,0%	31,0%	21,2%
vseeno mi je	FREKVENCE	78	0	8	9
	ODSTOTKI	23,4%	0%	17,8%	27,2%
le na željo posameznika	FREKVENCE	118	9	19	12
	ODSTOTKI	35,4%	30%	42%	36,4%
ne vem	FREKVENCE	15	0	4	5
	ODSTOTKI	4,5%	0%	8,9%	15,2%
SKUPAJ	FREKVENCE	333	30	45	33
	ODSTOTKI	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Vir: Mikolič 2003:

Med Italijani je največji delež tistih (70%), ki menijo, da je dvojezične izkaznice potrebno podeljevati vsem prebivalcem, medtem ko se jih 30% opredeljuje za izdajanje osebnih izkaznic le na izrecno željo posameznika. Videti je, da manjšina sama ne vztraja pri doseženemu obsegu posebnih pravic. Podobne rezultate, sem zasledila tudi pri politični participaciji italijanske manjšine. Očitno, za »slabšo« prakso ne moremo »kriviti« le večinsko prebivalstvo, saj se italijanska manjšina sama »omejuje« pri pravicah, ki so ji z zakonom že priznane.

V raziskavi se kaže veliko distanciranje pripadnikov priseljeniških skupnosti od uradne jezikovne politike oziroma nestrinjanje z njo. Zelo preseneča tudi dokaj velik odstotek anketiranih Slovencev, ki so na vprašanje odgovorili »vseeno mi je«. Dobra tretina Slovencev ne podpira zakonsko podprte uradne dvojezičnosti, 36,6% pa jih meni, da bi se morale dvojezične izkaznice izstavljati vsem prebivalcem.

Navezanost na hipotezi:

Če navežem raziskavo na svoji hipotezi, ugotovim, da je jezik in njegova raba dvojezičnosti v nekaterih primerih izpolnjena le na ravni države in njene zakonodaje. Ne morem trditi, da država ne izvaja svojih zakonskih določil, vendar so normativni okvirji nezadostni za izvajanje dobre prakse. Institucionalni dejavniki so zelo pomembni pri vzpostavljanju in uokvirjanju zakonskih določil ter služijo kot zakonska podlaga, ki pa sama po sebi zahteva nadgradnjo. Med prebivalci Slovenske Istre je zaznati veliko stopnjo nezainteresiranosti manjšine in večine. Menim, da bi morala država vzpodbujati pozitivne odnose med skupinama, ki ne bi sloneli le na podeljevanju posebnih pravic, ampak medsebojnemu sodelovanju in spoštovanju. Z padcem mej v letošnjem letu se to utegne tudi zgoditi.

10. PODROČJE ŠOLSTVA IN ITALIJANSKA NARODNA SKUPNOST

Slovenija se je že z Okvirno konvencijo za zaščito narodnih manjšin (12–14.člen)²¹ in Zakonom o ratifikaciji Evropske listine o regionalnih ali manjšinskih jezik, obvezala k spoštovanju določb na področju predšolskega, osnovnošolskega, srednješolskega, strokovnega in poklicnega, univerzitetnega izobraževanja, permanentnega izobraževanja in izobraževanja odraslih.²² Slovenija se je iz sklopa določil Listine obvezala k spoštovanju točk a (i,ii), b (i,ii,iii), c (i,ii,iii), d (i,ii,iii), e (iii), f (iii), g, h, i prvega odstavka ter k določilom celotnega drugega odstavka. Poleg mednarodnopravnih dokumentov državo Slovenijo v njeni zakonodaji na področje šolstva vežejo različni zakonski in podzakonski akti.

²¹ Okvirna konvencija za zaščito narodnih manjšin, 12.člen:

1. Pogodbenice sprejmejo, kadar je to primerno, ukrepe na področju izobraževanja in raziskav, da s tem spodbujajo poznavanje kulture, zgodovine, jezika in vere svojih narodnih manjšin in večinskega naroda.
2. V zvezi s tem pogodbenice med drugim zagotavljajo ustrezne možnosti za usposabljanje učiteljev in dostop do učbenikov ter olajšujejo stike med učenci, študenti in učitelji različnih skupnosti.
3. Pogodbenice se obvezujejo za pripadnike narodnih manjšin pospeševati enake možnosti za dostop do izobraževanja na vseh ravneh.

Okvirna konvencija za zaščito narodnih manjšin, 13.člen:

1. V okviru svojih izobraževalnih sistemov pogodbenice priznavajo, da imajo pripadniki narodnih manjšin pravico do ustanavljanja in vodenja lastnih zasebnih ustanov za izobraževanje in usposabljanje.
2. Uresničevanje te pravice nima za posledico nobenih finančnih obveznosti za pogodbenice.

Okvirna konvencija za zaščito narodnih manjšin, 14.člen:

1. Pogodbenice se zavezujejo priznavati vsakemu pripadniku narodne manjšine pravico, da se uči jezika svoje manjšine.
2. Na območjih, na katerih že tradicionalno ali v znatnem številu prebivajo pripadniki narodnih manjšin, in če je za to dovolj zahtev, si pogodbenice prizadevajo, da v okviru svojih izobraževalnih sistemov v kar največji možni meri zagotovijo, da imajo pripadniki narodnih manjšin enake možnosti za učenje jezika manjšine ali za izobraževanje v tem jeziku.
3. Izvajanje drugega odstavka tega člena ne vpliva na učenje uradnega jezika ali poučevanje v uradnem jeziku.

²²Evropska listina o manjšinskih in regionalnih jezikih, 8.člen, podpisnice bodo:

- »a (i) zagotavljale možnosti predšolskega izobraževanja v ustreznih regionalnih ali manjšinskih jezikih ali (ii) zagotavljale možnost, da znaten del predšolskega izobraževanja poteka v ustreznih regionalnih ali manjšinskih jezikih.«
- »b (i) zagotavljale možnosti za osnovnošolsko izobraževanje v ustreznih regionalnih ali manjšinskih jezikih ali (ii) zagotavljale možnost, da znaten del osnovnošolskega izobraževanja poteka v ustreznih regionalnih ali manjšinskih jezikih ali (iii) zagotovile, da je v okviru osnovnošolskega izobraževanja poučevanje ustreznih regionalnih ali manjšinskih jezikov sestavni del učnega načrta.«
- »c (i) zagotovile možnosti za srednješolsko izobraževanje v ustreznih regionalnih ali manjšinskih jezikih ali (ii) zagotovile možnost, da znaten del srednješolskega izobraževanja poteka v ustreznem regionalnem ali manjšinskem jeziku, ali (iii) zagotovile, da je v okviru srednješolskega poučevanja ustreznih regionalnih ali manjšinskih jezikov sestavni del učnega načrta.«
- »d (i) zagotavile možnost za strokovno in poklicno izobraževanje v ustreznih regionalnih ali manjšinskih jezikih ali

10.1 Italijanska manjšina in njen prostor v izobraževalnem sistemu

Šola je ena izmed pglavitnih dejavnikov, ki prispevajo k socializaciji v narodnostno mešanih okoljih in kot taka sestavni del sistema vzgoje in izobraževanja v Sloveniji.

Italijanski jezik je obvezni učni predmet tudi na slovenskih šolah. Uvajanje dvojezičnosti v izobraževanje otrok na osnovnih in srednjih šolah je pravno zagotovljeno s strani države. Model dvojezične vzgoje in izobraževanja prispeva k večjemu sožitju med večino in manjšino in hkrati postavlja italijansko skupnost v enakovreden položaj njeni okolici.

Otroci se v vrtcih in šolah seznanjajo z jezikom družbenega okolja: Slovenci z italijanskim jezikom, Italijani s slovenskim jezikom. Manjšinske vzgojno izobraževalne ustanove poslujejo v italijanskem jeziku. Pedagogi in ostali delavci ustanov so ponavadi rojeni govorce italijanskega jezika. Učbeniki in ostali delovni pripomočki so pisani v italijanskem jeziku. Dvojezičnost in primerljivost vsebin omogoča učencem po dokončani osnovni šoli nadaljevanje izobraževanje na slovenskih šolah ali šolah v Italiji.

(Nećak Lük 2003: 67–68).

(ii) zagotavlja možnost, da znaten del strokovnega in poklicnega izobraževanja poteka v ustreznih regionalnih ali manjšinskih jezikih, ali

(iii) zagotovile, da je v okviru strokovnega in poklicnega izobraževanja poučevanje ustreznih regionalnih ali manjšinskih jezikov sestavni del učnega načrta.«

»e (iii) spodbujale in/ali omogočale izvajanje univerzitetnega izobraževanja v regionalnih ali manjšinskih jezikih, ali drugih oblik visoko – ali višješolskega izobraževanja v regionalnih ali manjšinskih jezikih ali zagotovile možnost za študij teh jezikov kot univerzitetnega ali visoko – in višješolskega predmeta, če zaradi vloge države v odnosu do visoko – in višješolskih ustanov ni mogoče izvajati točk i in ii.«

»f (iii) podpirale in/ali spodbujale vključevanje teh jezikov kot učnega predmeta pri izobraževanju odraslih in nenehnem izobraževanju, če javne oblasti nimajo neposredne pristojnosti na področju izobraževanja odraslih.«

»g sprejele predpise za zagotovitev poučevanj zgodovine in kulture, katerih odraz je regionalni ali manjšinski jezik.«

»h zagotovile osnovno in nadaljnje usposabljanje učiteljev, ki je potrebno za ureničevanje pododstavkov a do g, ki jih je pogodbenica sprejela.«

»i ustanovile nadzorni organ orgne, ki bodo odgovorni za spremljanje izvajanja sprejetih ukrepov in doseženega napredka občasnih poročil o svojih ugotovitvah, ki bodo objavljena.«

8. člen, 2. odstavek, podpisnice bodo:

»dovolile, spodbujale ali zagotovile poučevanje v regionalnih ali manjšinskem jeziku ali poučevanje regionalnega ali manjšinskega jezika na vseh ustreznih stopnjah izobraževanja, če to upravičuje število tistih, ki uporabljajo regionalni ali manjšinski jezik.«

¹⁹ **Zakon o posebnih pravicah italijanske in madžarske narodne skupnosti na področju vzgoje in izobraževanja** (Ur.l. RS, št. 35/200) v 2. členu določa :

»Vzgoja in izobraževanja za pripadnike italijanske in madžarske narodne skupnosti je sestavni del sistema vzgoje in izobraževanja v Republiki Sloveniji in poteka na podlagi predpisov, ki urejajo področje predšolske vzgoje, osnovnošolskega izobraževanja, nižjega in srednjega poklicnega izobraževanja, srednjega strokovnega in tehniškega ter srednjega splošnega izobraževanja, če s tem zakonom ni drugače določeno.«

²⁰ **Zakon o samoupravnih narodnih skupnostih** (Uradni list RS, št. 65/94), 3. točka 4. Člena

²¹ **Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja** (Ur.l.RS št. 115/03 – uradno prečiščeno besedilo)

Na narodnostno mešanem območju so v šolskem letu 2006/2007 delovali **trije vrteci** z italijanskim učnim jezikom (vrtec »Delfino Blu« Koper; vrtec »Dante Alighieri«, Izola in vrtec »La Coccinella«, Portorož) . Skupaj je vrtece obiskovalo 305 otrok.

Tri osnovne šole s podružnicami z italijanskim učnim jezikom je v šolskem letu 2006/2007 (OŠ Dante Alighieri, Izola; OŠ Pier Paolo Vergerio il Vecchio, Koper s podružnicami v Semedeli, Bertokih in Hrvatinih; in OŠ Vincenzo de Castro, Piran s podružnicami v Luciji, Sečovljah, Strunjanu) obiskovalo 372 učencev.

V treh **srednjih šolah** z italijanskim učnim jezikom so v šolskem letu 2006/2007 (Gimnazija Antonio Sema, Piran; Srednja šola Gian Rinaldo Carli, Koper; Srednja poklicna šola – ekonomska smer Pietro Coppo, Izola) našeli **235 dijakov**.

Italijanski jezik in književnost se lahko študira na **Univerzi v Ljubljani** (Filozofska fakulteta), leta 2003 pa je bila ustanovljena tudi **Univerza na Primorskem** s sedežem v Kopru. Pripadniki italijanske narodnosti lahko študirajo tudi na univerzah v Italiji (predvsem, ko se želijo izobraževati v italijanskem jeziku na ostalih nelingvističnih področjih) in na Hrvaškem (Reka, Pulj). (Urad Vlade za narodnosti 2007).

10.2 Izobraževanje v praksi in njen vpliv na jezik

Videti je, da Slovenija z svojimi ukrepi dobro skrbi za pripadnike italijanske manjšine in njihovo izobraževanje. Z zakonom potrjena dvojezičnost pomaga pri širjenju znanja in razvija pri učencih mesebojno spoštovanje do drugače govorečih in njihove kulture. Država je na področju izobraževanja sprejela ustrezne normativne okvirje, ki zagotavljajo vsaj določeno stopnjo dobre prakse (Nećak- Luk 2003: 74).

V resnici, šole z italijanskim učnim načrtom niso ustanove zaprtega tipa, čeravno so načeloma namenjene pripadnikom italijanske manjšine. Italijanske izobraževalne ustanove lahko obiskujejo tudi otroci neitalijanske narodnosti, kar samo po sebi ni zaskrbljujoč podatek. Vendar pa ostaja dejstvo, da je število učencev iz vrsti italijanske manjšine tako v Sloveniji kot na Hrvaškem v teh šolah približno 25%. 15-20% otrok je po etničnem poreklu iz vrst slovenskega oziroma hrvaškega naroda, pri ostalih pa se izjave o narodnostni pripadnosti in materinem jeziku razlikujejo. Ti podatki so zaskrbljujoči, saj obstaja problem nadaljnega razvoja šol z italijanskim učnim jezikom

zaradi demografskega upadanja števila učencev iz vrsti italijanske manjšine tako v Sloveniji kot na Hrvaškem (glej Pavlovi).

Za podrobnejši vpogled v prakso izvajanja izobraževalnega sistema bom skušala svoji hipotezi navezati na raziskavo Vesne Mikolič. V raziskavi so podana subjektivna mnenja pripadnikov narodnostno mešanega območja skozi prizmo demografskih dejavnikov. Kot sem že večkrat povedala, je subjektivnost tudi ena izmed komponent, ki določa počutje v neki družbi in naravnava odnose v smeri sprejemanja oziroma odtujevanja med večino in manjšino.

Tabela 10.2.1: »Dobro je, da se na šolah s slovenskim učnim jezikom poučuje italijanščina«:

	FREKVENCE	ODSTOTKI
v celotni Slovenski Istri	289	63,5%
samo na dvojezičnem območju Slovenske Istre (v obalnih mestih)	134	29,5%
nikjer v Slovenski Istri	5	1,1%
ne vem	27	5,9%
SKUPAJ	455	100,0%

Vir: Mikolič 2003: 325.

Večina izprašanih (63,5%) meni, da bi bilo dobro, če bi se italijanski jezik kot drugi jezik poučeval na vseh šolah s slovenskim učnim jezikom v Slovenski Istri. Splošni prikaz odseva dobro družbeno stanje, saj je večina naklonjena k rabi jezika manjšine, tudi na področju ostale Slovenske Istre. Upoštevati je potrebno, da v tabeli niso upoštevane spremenljivke (npr. narodnost) iz katerih bi lahko podali mnenje o hipotezah.

Tabela 10.2.2: »Dobro je, da se na šolah s slovenskim učnim jezikom poučuje italijanščina« glede na narodno pripadnost :

NARODNA PRIPADNOST					
		Slovenci	Italijani	Hrvati	ostali narodi nekdanje Jugoslavije
v celotni Slovenski Istri	FREKVENCE	211	22	26	20
	ODSTOTKI	63,3%	73,3%	57,3%	60,6%
samo na dvojezičnem območju Slovenske Istre (v obalnih mestih)	FREKVENCE	95	8	14	12
	ODSTOTKI	28,6%	26,7%	31,1%	36,4%
nikjer v Slovenski Istri	FREKVENCE	5	0	0	0
	ODSTOTKI	1,5%	0%	0%	0%
ne vem	FREKVENCE	21	0	5	1
	ODSTOTKI	6,3%	0%	11,1%	3,0%
SKUPAJ	FREKVENCE	332	30	45	33
	ODSTOTKI	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Vir: Mikolič 2003: 325.

Pri izprašanih vsake izmed anketiranih narodnosti je več kot polovica takih, ki menijo, da je poučevanje italijanščine dobrodošlo na šolah v Slovenski Istri. Tako meni seveda največ Italijanov (73,3%), sledijo jim pripadniki slovenske skupnosti (63,6%). Presenetljiva je naklonjenost do poučevanja italijanskega jezika tudi izven zakonsko določenega dvojezičnega območja v Slovenski Istri pri večini anketirane populacije. Mikoličeva meni, da je pozitiven odnos do italijanskega jezika odraz želje drugih narodnosti po večji jezikovni kompetenci in ni odsev približevanja med večino in manjšino. To lahko pritrdimo tudi skozi druge raziskave dvojezičnosti (glej odnos do dvojezičnih napisov, dvojezičnih osebnih izkaznic...), kjer je bilo dognano, da odnos do konkretnih, današnjih izrazov uradno priznane dvojezičnosti obravnavanega območja ni tako pozitiven.

Navezanost na hipotezi:

Da bi se lahko navezala na hipotezi, je potrebno poudariti naslednje. To, da večina anketirancev podpira dvojezičnost (celo izven z zakonom določenim območjem) ni posledica približevanja med etnijami, ampak je posledica želje po usvajanju in obvladovanju »dodatnega« jezika kot investicija v prihodnost. Korelacija med narodnostjo in rabo jezika sicer obstaja, vendar je vprašanje v kolikšni meri prispeva k etnolingvistični vitalnosti manjšine. Zagotovo je odziv vprašanih pozitiven, vendar je bolj posledica želje po znanju jezika (italijanščina uživa dokaj visoko stopnjo prestiža) kot posledica približevanju med različnima skupnostima.

Tabela 10.2.3: »Dobro je, da se na šolah s slovenskim učnim jezikom poučuje italijanščina« glede na starost:

		STAROST					
		18-27	28-37	38-47	48-57	58-67	nad 68
v celotni Slovenski Istri	FREKVENCE	51	51	65	49	39	33
	ODSTOTKI	58,0%	79,7%	69,9%	59,0%	63,9%	52,4%
samo na dvojezičnem območju Slovenske Istre (v obalnih mestih)	FREKVENCE	35	10	25	27	18	18
	ODSTOTKI	39,8%	15,6%	26,9%	32,5%	29,5%	28,6%
nikjer v Slovenski Istri	FREKVENCE	0	1	0	1	0	3
	ODSTOTKI	0%	1,6%	0%	1,2%	0%	4,8%
ne vem	FREKVENCE	2	2	3	6	4	5
	ODSTOTKI	2,3%	3,1%	3,2%	7,2%	6,6%	14,3%
SKUPAJ	FREKVENCE	88	64	93	83	61	63
	ODSTOTKI	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Vir: Mikolič 2003: 325.

Največja statistično značilna razlika obstaja med stališči anketirancev, starih od 28 do 47 let ter stališči anketirancev, starih nad 68 let. Mlajše skupine so v primerjavi s starejšo skupino veliko bolj nagnjene k izjavi, da je poučevanje italijanščine na šolah s slovenskim učnim jezikom dobrodošlo v celotni Slovenski Istri. Najstarejša skupina (nad

68 let) je imela tudi najvišjo stopnjo odgovorov »ne vem«. Iz napisanega lahko po besedah Mikoličeve sklepamo, da so mlajše generacije veliko bolj naklonjene italijanskemu jeziku kot starejša skupina. Raziskava nam pove, da so starejši anketiranci morda premalo seznanjeni z vprašanji na področju vzgoje in izobraževanja oziroma šolskega sistema. Preseneča pa podatek, da je najvišji odstotek (39,8%) tistih, ki menijo, da je poučevanje italijanščine smiselno samo na dvojezičnem območju, zaslediti pri najmlajši starostni skupini (od 18- 27). Mikoličeva rezultat pripisuje k težnji mladih po doslednem upoštevanju sprejetih zakonskih določil, pa naj si bodo presežena ali omejena.

Osebno menim, da gre pri najmlajši skupini za vprašanje prestiža jezika. Poznavanje italijanščine »loči« obalni del Slovenske Istre kot prostor kjer se »obvlada« italijanski jezik. Morda mladi nočejo izgubiti jezikovne prednosti, saj jih dela posebne napram drugim, kjer italijanščina ni obvezni učni predmet.

Vsekakor je starost eden izmed demografskih dejavnikov, ki ga lahko povežemo z etnolingvistično vitalnostjo manjšine v Slovenski Istri, saj je velika stopnja mladih naklonjena k širitvi italijanskega jezika tudi čez zakonsko določene meje. Pozitivna mnenja mladih so odraz sprejemanja druge kulture in jezika in kot taka dobra podlaga za ustvarjanje ugodne klime med skupnostima v Slovenski Istri.

11. KULTURNA IN INFORMATIVNA DEJAVNOST MANJŠINE V SLOVENSKI ISTRI

Na območju Slovenske Istre v okviru italijanskih skupnosti (Comunita degli Italiani) delujejo številne kulturne skupine (folklorne, baletne, plesne skupine, literarne, fotografske in likovne skupine). Številne izmed teh so zaradi svoje izredne kvalitete prešle na nivo polprofesionalnih skupin. Striktne profesionalne skupine v Sloveniji ne obstajajo, vendar jih s svojo profesionalno dejavnostjo pokriva Drama z Reke (Manjšine in čezmejno sodelovanje v prostoru Alpe- Jadran 1999: 295a).

V Slovenski Istri je izredno pomembna knjižnična dejavnost. Le – ta pomembno prispeva k izvajanju kulturne politike in k razvoju kulturnega življenja pripadnikov italijanske skupnosti. V okviru javnih knjižnic, ki delujejo na narodnostno mešanem območju,

obstajajo posebni oddelki namenjeni italijanski kulturi. Znotraj občinskih skupnosti italijanske narodnosti delujejo tri knjižnice, kjer so dostopne različni literarni žanri, revije in periodike v italijanskem jeziku. Knjižnice izvajajo tudi posebne programe kot so literarni večeri, predstavitve umetnikov, knjižnične razstave itd. (Delovna skupnost Alpe-Jadran 1999: 295b).

Posebno vlogo v treh obalnih občinah igra založniška dejavnost, ki skrbi za izdajanje informativnih glasil ter kulturnih revij in monografij (med najpomembnejše štejemo: kulturno- informativni liste "La citta", "Il mandracchio", "Lasa pur dir", "Il trillo").

H kulturnemu razvoju italijanske skupnosti pomembno prispevajo skupne institucije, ki pokrivajo področje in potrebe italijanske manjšine v Sloveniji in na Hrvaškem. Te so:

- založniška hiša EDIT
- Italijanska Drama na Reki; (Ivan pl. Zajc, Rijeka)
- Center za zgodovinske raziskave iz Rovinja

(Delovna skupnost Alpe- Jadran 1999: 295c).

Založniška hiša EDIT skrbi za izdajanje knjig in pesniških zbirk v italijanskem jeziku ter tiska učbenike za potrebe šol z italijanskim učnim jezikom. Hkrati zadovoljuje potrebe po javnem obveščanju italijanske skupnosti v Sloveniji in na Hrvaškem z izdajo dnevnika "La voce del popolo", dvakrat mesečno z revijo "Panorama" ter otroškim časopisom "Arcobaleno"(Delovna skupnost Alpe- Jadran 1999: 295č).

Oktober 2005 je začelo delovati Promocijsko, kulturno, izobraževalno in razvojno italijansko središče, katerega ustanoviteljica je Obalna samoupravna skupnost italijanske narodnosti (skrajšano ime za zavod je ECIT). Javni zavod med drugim spodbuja in razvija medetično sožitje, multikulturnost in večjezičnost ter strmi k vključevanju italijanske narodne skupnosti v procese mednarodnega, čezmejnega in medregijskega sodelovanja (Delovna skupnost Alpe- Jadran 1999: 295d).

Medijska dejavnost italijanske narodne skupnosti se udejanja preko rednega dnevnega radijskega in televizijskega programa v okviru javne RTV Slovenija pri Regionalnem RTV centru Koper-Capodistria (nacionalna RTV Slovenija). Radijski program obsega 18 ur dnevno, 126 ur tedensko, televizijski program pa 9 ur ob torkih, sredah, petkih,

sobotah in nedeljah ter 7,5 ur ob ponedeljkih in četrkih. Za potrebe radijskih in televizijskih programov za italijansko narodno skupnost v RS je v Regionalnem RTV centru Koper-Capodistria redno zaposlenih 152 delavcev (za radijski program 57, za televizijski program 95). V stalnem pogodbenem razmerju je zaposlenih 34 delavcev (15 za radijski program, 19 za televizijski program), preko študentskih servisov pa 11 delavcev (3 za radijski program, 8 za televizijski program). Radijske in televizijske programe za italijansko narodno skupnost v RS tako ustvarja skupaj 197 oseb. Programe narodnih skupnosti dodatno sofinancira tudi država (Urad Vlade RS za narodnosti 2004) v skladu z določbo 30. člena Zakona o Radioteleviziji Slovenije (Uradni list RS, št. 96/05).

Italijanska narodna skupnost v Slovenski Istri vzdržuje redne kulturne stike s svojo matično državo in s pripadniki italijanske manjšine na Hrvaškem. Največkrat se ti stiki odražajo skozi gostovanja glasbenih skupin, profesionalnih gledaliških skupin iz Italije in Hrvaške, likovnih razstav, preko predavanj strokovnjakov itd. Velik del posredovanj poteka preko Italijanske Unije (Urad Vlade Rs za narodnosti 2004).

Navedene ustanove sofinancira Republika Slovenija, čeprav za to zaenkrat še ni meddržavnega pravnega akta. Ministrstvo za zunanje zadeve in Vlada RS sta bila s strani Urada Vlade RS za narodnosti že seznanjena s potrebo po sklenitvi ustreznega trajnega dogovora oziroma sporazuma z Republiko Hrvaško. Temelj zdajšnjega financiranja je sklep odbora Vlade RS za državno ureditev in javno upravo iz leta 1993. Italijansko Unijo s sedežem v Reki (društvo) deloma financira tudi Slovenija. V Sloveniji obstaja društvo pripadnikov italijanske narodne skupnosti Italijanska Unija s sedežem v Kopru (Urad Vlade Rs za narodnosti 2004).

11.1 Opaznost italijanske manjšine v javnem življenju

Skoz raziskavo Mikoličeve se bom znova poskušala navezati na svoji hipotezi. V tabeli so prikazana stališča prebivalcev Slovenske Istre glede opaznosti italijanske manjšine v javnem prostoru.

Tabela 11.1.1: »V javnem življenju Slovenske Istre (mediji, prireditve, javne funkcije) je italijanska manjšina«:

	FREKVENCE	ODSTOTKI
premalo opazna	43	9,4%
ravno prav opazna	302	66,1%
preveč opazna	49	10,7%
ne vem	63	13,8%
SKUPAJ	457	100,0%

Vir: Mikolič 2003: 376.

Večina respondentov je menila, da je italijanska manjšina v obalnih mestih ravno prav opazna (66,1%), kar 10,9% anketirancev pa se strinjalo, da bi lahko bila še bolj opazna. Navedni podatki se v veliki meri prekrivajo z odstotki tistih, ki so bili mnenja, da ima italijanska manjšina ravno pravšnji ali celo še premajhen obseg zagotovljenih pravic. Med respondenti pa je bilo na žalost še veliko takih, ki so bili prepričani, da bi italijanska manjšina morala biti manj opazna (Mikolič 2003: 376).

Tabela 11.1.2: »V javnem življenju Slovenske Istre (mediji, prireditve, javne funkcije) je italijanska manjšina« glede na narodno pripadnost:

NARODNA PRIPADNOST					
		Slovenci	Italijani	Hrvati	ostali narodi nekdanje Jugoslavije
premalo opazna	FREKVENCE	22	13	4	2
	ODSTOTKI	6,6%	43,3%	8,9%	5,7%
ravno prav opazna	FREKVENCE	230	15	28	20
	ODSTOTKI	69,1%	50,0%	62,2%	57,1%
preveč opazna	FREKVENCE	37	0	9	3
	ODSTOTKI	11,1%	0%	20,0%	8,6%
ne vem	FREKVENCE	44	2	4	10
	ODSTOTKI	13,2%	6,7%	8,9%	28,6%
SKUPAJ	FREKVENCE	333	30	45	35
	ODSTOTKI	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Vir: Mikolič 2003: 377.

Kot se je izkazalo že pri prejšnjih raziskavah igra narodna pripadnost pomembno vlogo na percepcijo stvarnosti v določenem prostoru. Mnenja Italijanov se statistično močno razlikujejo od mnenj Slovencev, Hrvatov in ostalih anketirancev nekdanje republike Jugoslavije. Največ je bilo tistih anketirancev, ki so menili, da je italijanska manjšina preveč opazna, ali pa so bili do tega vprašanja neopredeljeni.

Tabela 11.1.3: »V javnem življenju Slovenske Istre (mediji, prireditve, javne funkcije) je italijanska manjšina« glede na izobrazbo:

IZOBRAZBA						
		nedokončana osnovna šola	dokončana osnovna šola	dokončana poklicna šola	dokončana srednja šola	višja, visoka šola, fakulteta
premalo opazna	FREKVENCE	5	3	2	21	12
	ODSTOTKI	16,7%	4,1%	2,8%	11,5%	12,4%
ravno prav opazna	FREKVENCE	10	48	50	125	68
	ODSTOTKI	33,3%	64,9%	70,4%	68,7%	70,1%
preveč opazna	FREKVENCE	5	7	10	19	7
	ODSTOTKI	16,7%	9,5%	14,1%	10,4%	7,2%
ne vem	FREKVENCE	10	16	9	17	10
	ODSTOTKI	33,3%	21,6%	12,7%	9,3%	10,3%
SKUPAJ	FREKVENCE	30	74	71	182	97
	ODSTOTKI	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Vir: Mikolič 2003: 377.

Anketiranci z nedokončano osnovno šolo (16,7%) v primerjavi z anketiranci z dokončano osnovno (4,1%) ali poklicno šolo (2,8%) so pogosteje menili, da je italijanska manjšina v javnem življenju na področju Slovenske Istre premalo opazna. Mikoličeva ta rezultat navezuje na manjšo razgledanost, saj hkrati ravno ta skupina meni, da je italijanska manjšina v javnosti preveč opazna. Prebivalci z dokončano višjo ali visoko šolo so se z 12,4% strinjali, da je italijanska manjšina premalo opazna. Znotraj te skupine pa je bilo 7,2% takih, ki so izjavili, da je italijanska manjšina preveč opazna v javnem življenju.

Navezanost na hipotezi:

Ni dvoma, da je narodnost prebivalcev Slovenske Istre neposredno povezana z dojemanjem stvarnosti v nekem prostoru. V Sloveniji se manjšinam pripisuje velik obseg pravic, vendar kot vidim, se mnenja respondentov glede na narodnost precej razlikujejo. Italijani so mnenja, da bi lahko bila njihova opaznost v javnem življenju večja, vendar ne smemo pozabiti, da kar polovica soglaša o ravno pravnji opaznosti v javnem življenju. Logično je, da vsaka narodna skupnost na mešanem območju strmi k večji prepoznavnosti, zato so statistično značilne razlike v stališčih v zvezi z opaznostjo italijanske manjšine glede na narodno pripadnost anketirancev v skladu s pričakovanji. Država s svojimi prijemi omogoča italijanski skupnosti različne oblike združevanj, v kolikšni meri bodo te pravice izkoriščene pa je odvisno tudi od manjšine same. Menim, da so institucionalni pogoji za plodno kulturno življenje italijanske izpolnjeni in se na ravni prakse do neke mere uresničujejo. Morda bi bila italijanska skupnost še bolj zadovoljna s svojo opaznostjo v javnem življenju, če se država ne bi omejevala le na sklope zakonskih pravic, ampak bi aktivno sodelovala pri spodbujanju razvoja kulturnega področja manjšine tudi z urejenimi finančnimi viri.

Faktor izobrazbe je zelo pomemben za etnično vitalnost manjšin. Preko raziskav lahko pridemo do zaključka, da višja stopnja izobrazbe pomeni tudi večjo naklonjenost manjšini na narodnostno mešanem območju. Naklonjenost manjšini gre pripisati večji razgledanosti anketirancev z višjo izobrazbo in seznanjenostjo z zakoni, ki urejajo področje manjšin. Anketiranci z višjo izobrazbo se pogosteje srečujejo z italijanskim jezikom in kulturo, kar jim omogoča lažje sporazumevanje z pripadniki manjšinske skupnosti. Preko izobraževalnega sistema, ki vključuje učenje drugega jezika, se večina in manjšina spoznava. Daljše kot je šolanje, bolj je posameznik seznanjen z jezikom in kulturo druge narodnosti. Morda je stopnja podpore manjšini večja pri anketirancih z višjo stopnjo izobrazbe, zaradi pogostejšega spremljanja medijev in udejstvovanja na raznih prireditvah, kjer se vzpostavljajo kontakti med pripadniki večine in manjšine.

12. SPLOŠNI DEMOGRAFSKI PODATKI

12.1 Poselitveni prostor italijanske manjšine

Statistični podatki popisa prebivalstva iz leta 1991 kažejo, da se je za pripadnike italijanske narodnosti opredelilo 3063 oseb. Poselitveni prostor govorcev italijanskega jezika obsega narodno mešana območja naselij v treh obalnih občinah:

- **občina Koper** obsega naselja Ankaran/Ancarano, Barizoni/Barisoni, Bertoki/Bertocchi, Bošamarin/Bossamarino, Cerej/Cerei, Hrvatini/Crevatini, Kampel/Campel, Kolomban/-Colombano, Koper/Capodistria, Prade, Premančan/Premanzano, del naselja Spodnje Škofije (Valmarin), Šalara/Salara in Škocjan/San Canziano.

- **občina Izola** obsega naselja obsega mesto Izola/Isola, Dobrava pri Izoli, Jagodje, Livada in Polje pri Izoli.

- **občina Piran** obsega naselja Piran/Pirano, Portorož/Portorose, Lucija/Lucia, Strunjan/Strugnano, Seča/Sezza, Sečovelje/Siccirole, Parecag/Parezago in Dragonja.

12.2 Številčnost italijanskega prebivalstva

V okviru etnično mešanega ozemlja je bil delež Italijanov leta 1991 najvišji v naselju Strunjan (20%), drugod je le redko presegal 10%, skupni delež pa je bil v povprečju pod 5%. Okoli 75% Italijanov je živelo v urbanih središčih. Komac način poselitve italijanske manjšine označi kot »razpršenost na ozkem, pretežno urbanem okolju«. Italijanska manjšina je pred drugo svetovno vojno predstavljala znaten delež v mestih in nekaterih podeželskih naseljih. Spremembo v obsegu števila Italijanov je povzročila druga svetovna vojna, saj je delež manjšine še desetletja zatem konstantno upadal. Po popisu prebivalstva iz leta 1953 je na območju tedanje Jugoslavije ostalo le še 36.000 Italijanov. Italijani so se izseljevali predvsem v ZDA in druge čezmorske države, tako da je število pripadnikov do leta 1981 znatno upadlo. Komac pojasnjuje, da so bili takratni podatki dokaj nezanesljivi, saj se je velika večina Italijanov opredelila za »narodnostno neopredeljene« ali po regionalni pripadnosti za »Istrane«. Zanimiv je porast Italijanov iz popisa 1991 (v primerjavi z 1981), ko so se med regionalno opredeljene in celo narodnostno opredeljene »vrinili« priseljenci iz različnih področij nekdanje Jugoslavije.

Računali so na pomoč Italije, saj je bilo tedanje ozračje zelo napeto. Po osamosvojitvi Slovenije, pa smo bili priča vnovičnem upadu italijanske manjšine (Komac 1999).

Tabela 12.2.1: Absolutno in relativno število italijanskega prebivalstva na narodnostno mešanem območju v Slovenski Istri v obdobju od 1961 do 1991

Leto	Skupaj prebivalcev	Število Italijanov	Delež Italijanov
1961	34063	2581	7,6
1971	43894	2467	5,6

Vir: Statistični letopis Slovenije 1991. Letnik 1991. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za statistiko.

Nekoliko drugačne podatke pa je podal popis iz leta 2002. Ob popisu prebivalstva je bilo ugotovljeno, da se je za pripadnike italijanske narodnosti izreklo 2258 oseb, 3762 oseb pa je navedlo italijanščino kot materni jezik. Glede na leto 1991 (takrat se je za pripadnike italijanske narodnosti opredelilo 2959 oseb, 3882 oseb pa je kot materni jezik navedlo italijanski jezik) se je število Italijanov drastično zmanjšalo. Italijani so po kriteriju narodne pripadnosti predstavljali 0,11% delež prebivalstva. Na narodnostno mešanem področju je prebivalo 81.5% tistih, ki so se opredelili kot pripadniki italijanske narodnosti, kar je 1840 oseb (Popis 2002). Podatke lahko primerjamo s tabelo Komaca, kjer opisuje gibanje števila Italijanov od leta 1961 do 1991, in ji dodamo podatke popisa iz leta 2002.

Tabela 12.2.2: Gibanje števila Italijanov v obdobju 1961 do 2002

	NMO	NMO	Drugje v Sloveniji	Drugje v Sloveniji	Slovenija
Leto	število	delež	število	delež	skupaj
1961	2581	84,00%	491	16,00%	3072
1971	2467	82,20%	534	17,80%	3001
1981	1849	84,50%	338	15,50%	2187
1991	2575	84,00%	489	16,00%	3064
2002	1840	81,50%	418	18,50%	2258

Vir: Statistični letopis republike Slovenije 2002. Letnik 2002. ZRSS, Ljubljana.

Tabela 12.2.3: Podatki preračunani po metodologiji Popisa 2002 tako, da so odšteti t. i. "zdomci". Ob popisu 1961 kategorija oseb "zdomci" ni obstajala

1961		1971		1981		1991		2002	
skupaj	delež%	skupaj	delež%	skupaj	delež%	skupaj	delež%	skupaj	delež%
3072	0,19	2987	0,18	2138	0,12	2959	0,15	2258	0,11

Vir: Statistični letopis republike Slovenije 2002. Letnik 2002. ZRSS, Ljubljana.

Največje spremembe v upadu števila pripadnikov italijanske narodne skupnosti zasledimo ob popisih iz leta 1981 in 2002. Burne reakcije na statistični osip italijanskega prebivalstva opisuje tudi Gregorič. Tedanji predstavnik italijanske narodne skupnosti v Državnem zboru je okaral Slovenijo, da »ni izvajala take manjšinske politike, ki bi preprečila asimilacijo«, nadalje »da se ustava interpretira na restriktiven način«, »da so mediji polni nezaupanja do Italije in vsega kar je italijansko«, »da je premalo stikov in sodelovanja med večinskim narodom in manjšino« (Gregorič 2002: 137). Očitki takratni slovenski vladi, pa so se kmalu izkazali za neutemeljene.

Vzrok za nagel padec števila italijanskih pripadnikov je leta 2002, podal Urad za narodnosti:

»Bistveno drugačno dejansko stanje o številu pripadnikov italijanske narodne skupnosti v RS pa se je ugotovilo v Analizi o položaju in uresničevanju posebnih pravic italijanske in madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji v luči izvajanja zakonskih, podzakonskih in drugih predpisov ter opredelitev možnih ukrepov za njuno ohranitev, podpiranje in nadaljnji razvoj, ki jo je Vlada RS obravnavala in sprejela 29. 7. 2004 (opr. št. 018-02/2001-2). Iz nje izhaja, da je dejansko število pripadnikov italijanske narodne skupnosti občutno večje. Na celotnem teritoriju Slovenije živi 3388 oseb italijanske narodnosti ali 12,66 % več kot glede na popis prebivalstva leta 1991 (2959 oseb). Do teh podatkov se je prišlo s pomočjo volilnih imenikov, ki jih je italijanska narodna skupnost sestavila sama za potrebe lokalnih volitev novembra 2002, torej istega leta kot je bil opravljen popis prebivalstva (april 2002)« (Urad Vlade za narodnosti 2004).

Tabela 12.2.4: Prebivalstvo po italijanski narodni pripadnosti (2002) in italijansko prebivalstvo po analizi Vlade RS (29.7.2004)

Prebivalstvo Slovenije	Slovenija	NMO
Prebivalstvo po italijanski narodni pripadnosti – Popis 2002	2258	1840
Italijansko prebivalstvo po analizi Vlade – 2004	3388	2970

Vir: Statistični letopis Slovenije 2002. Letnik 2002. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za statistiko in Urad Vlade za narodnosti 2004.

Navezanost na hipotezi:

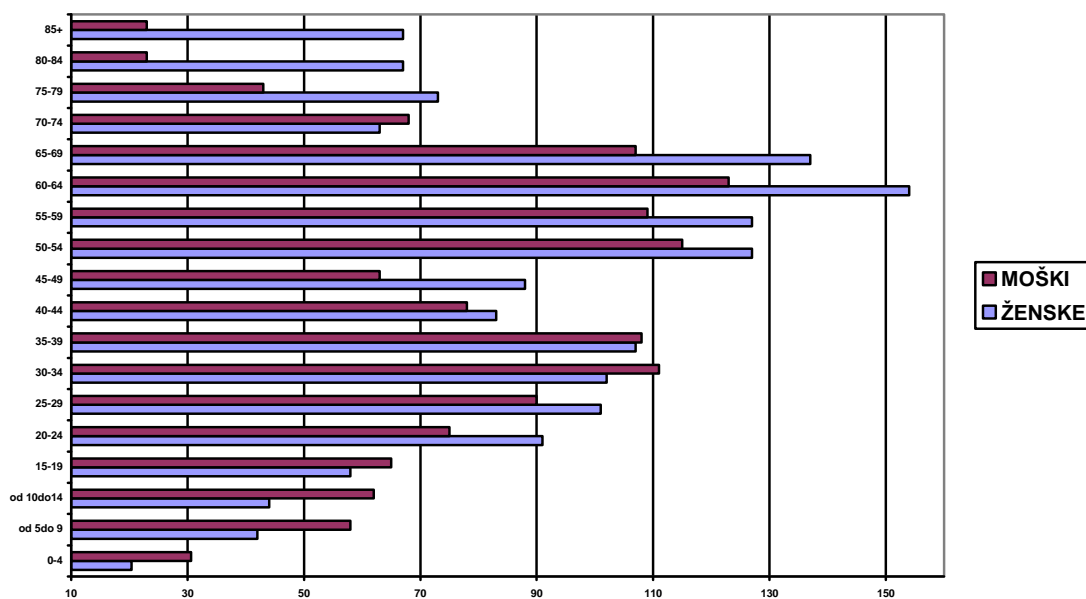
Italijanska manjšina v Slovenski Istri se skozi desetletje (od 1991 do 2002), po takratnih statističnih podatkih, ni številčno okrepila. Vodilni v državi so razloge za upad italijanskega prebivalstva videli v neprimerno izvajanju statistiki, vendar je že Gregorič opozoril, da je za statistični osip italijansko živečih v Slovenski Istri odgovorna predvsem država, ki se omejuje zgolj na zakonska določila in ne izvaja take manjšinske politike, ki bi preprečila asimilacijo Italijanov v Slovenski Istri. Omejevanje države zgolj na dober normativni okvir urejanja manjšinske politike po besedah Gregoriča ne prispeva k etnični vitalnosti manjšine na narodnostno mešanem območju.

Zaradi podatkov, ki jih je navedla sama italijanska narodna skupnost za potrebe volilnih imenikov, pa je moje mnenje deljeno (glej citiran tekst zgoraj). Sledeč po teh podatkih, se je italijanska narodna skupnost v Slovenski Istri okrepila za celo 12,66%, kar pomeni, da je država s svojim dobro izdelanim normativnim okvirjem prispevala k vitalnosti italijanske manjšine in kot podporni dejavnik pripomogla k okrepitvi števila pripadnikov italijanske skupnosti. Okrepitev števila Italijanov kaže na dobro počutje (vitalnost) manjšine na narodnostno mešanem območju. Dobri odnosi med državo in manjšino pa so nujni za vzpostavitev ugodne klime (dobre prakse) med obema narodnostnima skupnostima v Slovenski Istri.

12.3 Starostna in spolna struktura italijanske narodne skupnosti

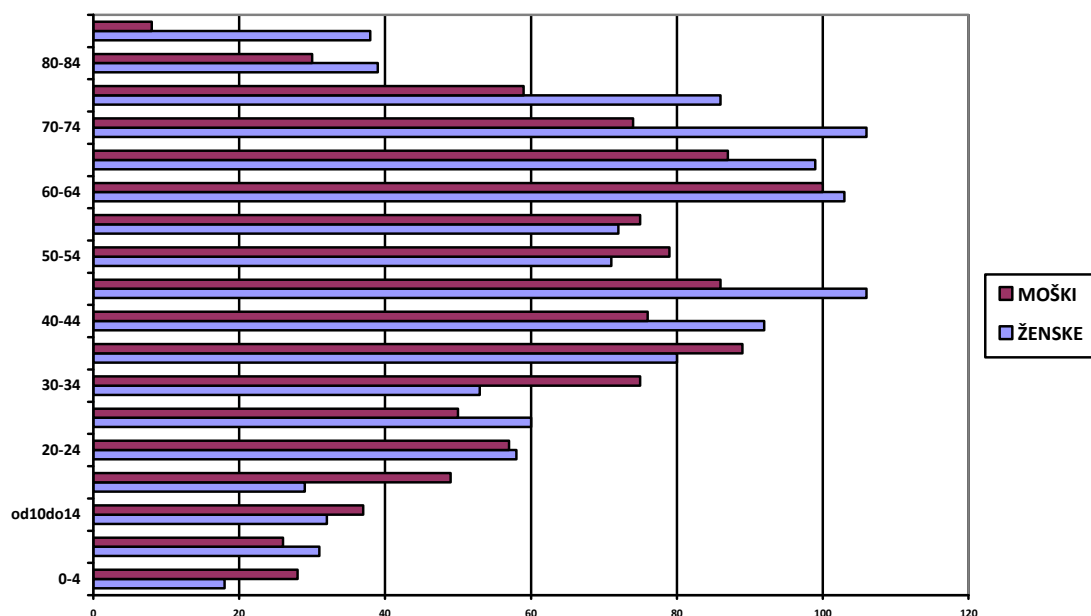
Zadnje raziskave o starostni in spolni strukturi Italijanov v Sloveniji so bile narejene ob Popisu 2002. Podatki s področja spolne in starostne strukture italijanske manjšine na narodnostno mešanem območju so iz leta 1992 in se v nadaljnjih popisih ne omenjajo več. Menim, da razlike v starostni in spolni strukturi med celotno italijansko skupnostjo in Italijani na območju avtohtone poselitve, niso tako velike, zato sem se odločila primerjati popisa iz leta 1991 in 2002.

Slika 12.3.1: Prebivalstvo po narodni pripadnosti, starostnih skupinah in spolu, Slovenija, Popis 1991

Vir: Statistični letopis Slovenije 1991. Letnik 2003. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za statistiko

Slika 12.3.2: Prebivalstvo po narodni pripadnosti, starostnih skupinah in spolu, Slovenija, Popis 2002

Vir: Statistični letopis Slovenije 2002. Letnik 2003. Ljubljana: ZRSS.

Starostna struktura italijanske skupnosti kaže značilnosti ostarele populacije. V mlajših starostnih razredih (do 35. leta) je v obeh popisih opaziti večje število pripadnikov moškega spola. V popisu iz leta 1991 se število žensk s starostjo zvišuje in dosega vrhunec v starejši dobi (rang od 60 do 64 in 70 do 74). V Popisu 2002 ženska populacija krepko prekaša moško. Razlike so najbolj očitne od šestdesetega do petinosemdesetega leta in več. Starostni piramidi sta najožji pri dnu, kar pomeni, da je število mladih zelo nizko. Zaskrbljujoč je velik upad mladega prebivalstva v starosti od 0-14 let, ki se je v primerjavi s slovenskim povprečjem ob Popisu 2002, zmanjšal za dobro polovico (Oblak - Flander 2007: 198).

Za lažjo primerjavo med obema popisoma se bom naslonila na kazalce ostarelosti populacije.

Indeks staranja: razmerje med starim prebivalstvom (starim 65 in več) in mladim prebivalstvom (starim od 0-14 let) pomnoženo s sto (Oblak- Flander 2007: 198).

Indeks staranja je pri prebivalstvu slovenske narodnosti leta 1991, znašal 92,8 indeksnih točk, leta 2002, pa 101,8 točk. Prebivalstvo italijanske narodnosti je leta 1991 preseglo slovenski indeks staranja za 100 indeksnih točk , leta 2002, pa celo za 263 indeksnih točk. To pomeni, da je bilo leta 2002 na 100 prebivalcev italijanske narodnosti (od 0-14), kar 364 ljudi starih 65 in več let. Indeks staranja je prebivalstvu slovenske narodnosti zelo visok (92,8-101,8) in kot tak značilen kazalec ostarele populacije, ki je že onkraj meje enostavne biološke reprodukcije (Klemenčič 1999: 19). Podatki kažejo, da je indeks staranja italijanske populacije kritičen, saj močno presega povprečje slovenske populacije, katera sama po sebi velja za zelo ostarelo (Oblak- Flander 2007: 199-200).

Tabela 12.3.1: Indeks staranja prebivalstva slovenske in italijanske narodnosti

	Indeks staranja Popis 1991¹⁾	Indeks staranja Popis 2002
Prebivalstvo Slovenije	53,6	96,3
Prebivalstvo slovenske narodnosti	92,8	101,8
Prebivalstvo italijanske narodnosti	193,6	364,0

Vir: Oblak Flander 2007: 199.

Povprečna starost: je tehtana aritmetična sredina starosti določene skupine prebivalstva. Merimo jo ob določenih dogodkih oziroma ob časovnih presekih. Pri izračunu upoštevamo sredine starostnih razredov.

Tabela 12.3.2: Povprečna starost prebivalstva slovenske in italijanske narodnosti po občinah

Občina	Prebivalstvo po narodnosti	Povprečna starost		
		skupaj	moški	ženske
Slovenija	Prebivalstvo - skupaj	39,5	37,7	41,1
	Prebivalstvo slovenske narodnosti	39,9	37,9	41,8
	Prebivalstvo italijanske narodnosti	49,0	47,0	50,9
Izola/Isola	Prebivalstvo - skupaj	40,8	39,0	42,5
	Prebivalstvo slovenske narodnosti	41,3	38,8	43,6
	Prebivalstvo italijanske narodnosti	49,0	46,6	51,0
Koper/Capodistria	Prebivalstvo - skupaj	40,8	39,3	42,2
	Prebivalstvo slovenske narodnosti	41,1	39,1	42,8
	Prebivalstvo italijanske narodnosti	48,7	47,0	50,2
Piran/Pirano	Prebivalstvo - skupaj	40,8	39,5	42,1
	Prebivalstvo slovenske narodnosti	40,5	38,7	42,1
	Prebivalstvo italijanske narodnosti	49,3	47,0	51,3

Vir: Oblak Flander 2007: 190.

Povprečna starost prebivalstva slovenske narodnosti je znašala 39,9 let. Ženske so bile v prednosti, saj so imele višjo povprečno starostno dobo kakor moška populacija in sicer 41,8 let. Prebivalstvo italijanske narodnosti je bilo v povprečju starejše od slovenskega in znaša 49 let. Najštevilčnejše so bile ženske, katerih povprečna starost je bila 50,9 let, kar kaže na izjemno ostarelost prebivalstva. Povprečna starost moških prebivalcev italijanske narodnosti je bila 47 let. Na narodnostno mešanem območju je bila povprečna starost vseh prebivalcev 40,8 let. Najstarejša populacija italijanske narodnosti je prebivala v občini Piran in znašala v povprečju 49,3 let. Povprečna starost Italijank je bila najnižja v občini Koper (50,2 let), najvišja pa v občini Piran (povprečje 51,3 let). Starostna struktura prebivalstva za moške italijanske narodnosti je bila najugodnejša v občini Izola in znašala v povprečju 46,6 let (Oblak- Flander 2007: 195).

Navezanost na hipotezi:

Italijanska manjšina v Slovenski Istri kaže značilnosti ostarele populacije. To trditev potrjuje indeks staranja italijanske manjšine (le-ta močno presega povprečje slovenske populacije, katera sama po sebi velja za zelo ostarelo) ter povprečna starost italijanskega prebivalstva. Od vseh rezultatov je najbolj kritičen podatek o upadu števila mladih v Slovenski Istri (primerjava med Popisoma 1991 in 2002). Menim, da taki rezultati niso najboljša popotnica za etnično vitalnost italijanske manjšine. Z raziskavami Mikoličeve o naklonjenosti do dvojezičnosti sem že ugotovila, da so mlajši anketiranci bolj naklonjeni dvojezičnosti, kakor starejša populacija. Velik del etnične vitalnosti torej sloni ravno na mladi populaciji, ki pa je žal v Slovenski Istri zelo nizka. Prav tako je kritičen podatek o ostarelosti Italijank, ki so v večini izven meje biološke reprodukcije, kar pomeni, da število novorojenih Italijanov ne bo visoko in se posledično mlada populacija vsaj nekaj časa številčno ne bo okrepila. Da je število mlade populacije zelo pomembno, priča tudi raziskava naklonjenosti do širitve italijanskega jezika v Slovenski Istri, kjer je bilo dokazano, da so mladi v večini bolj naklonjeni k širitvi italijanskega jezika kakor starejša populacija.

Faktor starosti pomembno vpliva na etnično vitalnost italijanske manjšine v Slovenski Istri. Čeprav so zgoraj navedeni podatki o ostarelosti italijanske populacije nekoliko pesimistični, sem mnenja, da lahko manj številčna populacija mladih odločilno vpliva na vitalnost manjšine v Slovenski Istri, saj je ravno za to skupino značilna največja vpetost v aktualna dogajanja v narodnostno mešanem okolju. Pozitivna naravnost mladih do drugih narodnostnih skupnosti pomembno vpliva na vitalnost tako manjšine kot večine.

13. SOCIALNO-GOSPODARSKI STATUS ITALIJANSKE MANJŠINE

13.1 Gospodarski značaj Slovenske Istre

Zaradi svoje ugodne geostrateške lege uživa slovenska Istra veliko prednost pred ostalimi regijami. Že od nekdaj je Istra veljala za stičišče gospodarskih tokov. Po odprtju meje v šestdestih letih in po sklenjenih osimskih sporazumih se je znatno povečal tranzitni promet preko italijansko-slovenske meje, posledično se je okrepilo tudi področje turizma. Z odprtjem vzhodnoevropskih meja in vojno na Hrvaškem ter v Bosni in Hercegovini je znatno narasla gospodarska moč koprsko-pristanišča. Regija se je usmerila v izvajanje terciarnih dejavnosti, okrepile so se uslužbenske dejavnosti, bančništvo in zavarovalništvo. Slovenska Istra kot del širše Obalno-kraške regije, sodi med najbolj razvita gospodarska območja v državi. Bruto domači proizvod na prebivalca je leta 2004 znašal 13.573 evrov, kar uvršča regijo na drugo mesto v Sloveniji (Delovna skupnost Alpe Jadran 2003: 280).

Osnovni del socialnogospodarske strukture predstavlja izobrazba, saj nam razlaga obstoječe razmere, hkrati pa postavlja perspektive manjšinske skupnosti.

Tabela 13.1.1: Prebivalstvo obalnih občin glede na nedokončano/končano izobrazbo

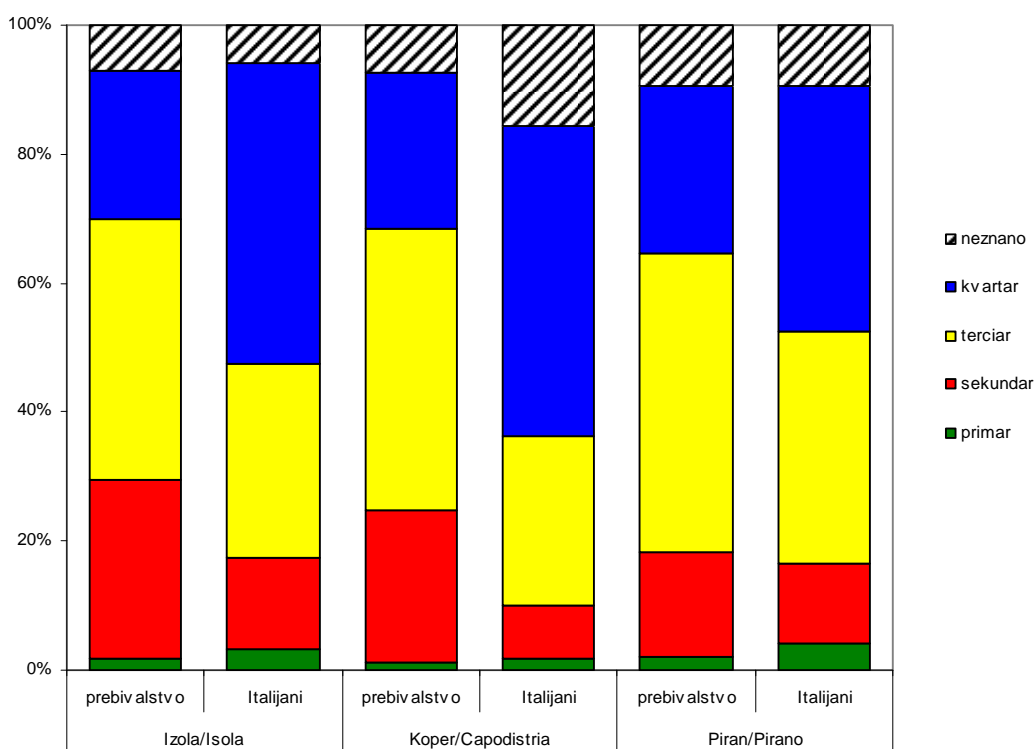
	Prebivalstvo obalnih občin italijanske narodnosti (deleži v %)			Prebivalstvo Slovenije po izobrazbi in spolu (deleži v %)		
	skupaj	moški	ženske	skupaj	moški	ženske
Skupaj	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Brez izobrazbe	0,8	0,2	1,3	0,7	0,5	0,8
Nepopolna osnovna	16,4	11,4	20,0	6,3	5,3	7,2
Osnovna	17,7	13,8	20,2	26,1	21,1	30,8
Srednja (strokovna in splošna)	30,7	22,1	12,5	54,1	60,6	47,9
Višja	6,7	5,7	7,2	5,1	4,5	5,6
Visoka	9,8	9,7	9,1	7,9	8,1	7,7

Viri: Oblak Flander 2007: 215.

Da populacijo italijanske narodne skupnosti sestavlja predvsem starejše prebivalstvo je razvidno tudi iz tabele, saj je delež Italijanov z manj kot osnovnošolsko izobrazbo nadpovprečno visok. Delež tistih prebivalcev italijanske narodne skupnosti, ki ima dokončano osemletko in dokončano srednjo šolo, pa je nižji od državnega povprečja. Nasprotno je delež Italijanov z višjo in visoko izobrazbo višji od slovenskega povprečja. Podatki nam razkrijejo dobro prakso prilagajanja Italijanov k socialekonomski strukturi večine. Navkljub staremu prebivalstvu predstavljajo kazatelji dokončane izobrazbe dokaj dobro osnovo socialnogospodarske strukture manjšine.

Nadalje me je zanimalo v katerih sektorjih dejavnosti je italijanska manjšina najštevilčnejša.

Slika 13.1.1: Struktura zaposlenih in samozaposlenih¹⁾ v prebivalstvu in prebivalstvu italijanske narodnosti glede na sektor dejavnosti, obalne občine, Slovenija, Popis 2002

¹⁾ Vključno s kmeti in osebami na služenju vojaškega roka.

Vir: Oblak Flander 2007: 209.

Italijani so ob Popisu 2002 dominirali v kvartarnem sektorju. Njihovo število je kar za 19,9 % presevalo povprečje prebivalstva na narodnostno mešanem območju. Slabše so bili reprezentirani v sekundarnem in terciarnem sektorju, kjer so približno za 11–12% zaostajali za ostalimi prebivalci.

Navezanost na hipotezi:

Na zaostanek prebivalstva v primarnem sektorju je opozoril že Župančič leta 1991, ko je primerjal delež obalnega italijanskega prebivalstva v industriji z deležem slovenskega prebivalstva. Župančič ugotavlja, da je bil delež zaposlenih v tem sektorju bistveno nižji (18%) od slovenskega povprečja (40%). Italijanska narodna skupnost je bila najbolje zastopana v različnih terciarnih dejavnostih. Izmed teh sta najbolj izstopala področje izobraževanja in kulture. Razlog za nastalo situacijo je Župančič pripisal izvajanju zaščitnih norm za narodnostno skupnost. Po avtorjevem mnenju so zgoraj navedeni podatki odsev zagotavljanja posebnih pravic s strani države do avtohtonih manjšinskih skupnosti. Manjšine so se posledično preusmerile v tiste dejavnosti, kjer so deležne dodatnih pravic in kjer lahko s svojo prisotnostjo, kar največ prispevajo k varovanju lastne identitete. Zaradi pozitivne usmerjenosti države do manjšin, se le te zaposlovali v terciarnem sektorju. Če se navežam na Gilesovo percepcijo dobre prakse, pridem do zaključka, da država lahko s svojimi prijemi in dobrim zakonskim okvirjem prispeva k usmeritvi zaposlovanja v višjih sektorjih in s tem povečuje nadaljni vpliv in moč določene manjšine. Po mnenju Župančiča, italijanska manjšina sodi v terciarni sektor, v katerem najbolj izstopajo različni samostojni poklici, uradniki, učitelji. Zaradi sorodstvenih vezi in množice individualnih stikov se krepi sloj podjetništva, meddržavna sodelovanja pa prispevajo k razvoju področja trgovine in posledično krepijo gospodarski sektor. Po mnenju Ksenije Šabec (Center za preučevanje kulture in religije) stanje italijanske narodne skupnosti v slovenski Istri le ni tako zelo perspektivno. Temu botruje staranje italijanskega prebivalstva, pogostejši mešani zakoni, intezivnejše gibanje prebivalstva in podaljšano otroštvo pripadnikov skupnosti. Šabčeva ugotavlja, da mlajše generacije ne vidijo koristi v uradnem razglašanju lastne pripadnosti Italijanski skupnosti. Meni, da bi se njihove zaposlitvene možnosti morale izboljšati, saj so do sedaj bile

omejene predvsem na novinarstvo in področje šolstva. Ksenija Šabec vidi rešitev v skupnosti, ki bo sposobna zagotoviti razmere, v katerih bodo mlajše generacije videle prednosti svoje etnične pripadnosti in se posledično odločale za eksplicitnejše identificiranje s skupnostjo. Velik problem je tudi ekonomska neodvisnost italijanske narodne skupnosti, saj ta nima kratkoročnih virov financiranja, s katerimi bi lahko vstopala v čezmejne projekte. Obe vladi, bi po mnenju Šabčeve, morali zagotoviti začetni kapital za vključevanje v projekte in investicijske programe, ki bi prinesli ekonomsko korist skupnosti in njeni neodvisnosti (Šabec 2004). Osebno se bolj nagibam k razlagi Župančiča, saj Slovenska Istra s svojim geografskim položajem ob odprti meji ter urbanim in gospodarsko izredno dinamičnim okoljem, omogoča pripadnikom manjšin boljše predispozicije v primerjavi z pripadniki drugih narodnih skupin v regiji.

14. ZAKLJUČEK:

Na narodnostno mešanem področju je italijanščina priznana kot drugi jezik in uživa posebne pravice, ki jih iz tega zakona pripadajo in jih večina v Slovenski Istri priznava. Na splošno lahko potemtakem govorimo o zglednih podpornih institucionalnih dejavnikih, ki pa se različno odsevajo v vsakdanji praksi. Urejena zakonodaja je predpogoj za »potencialno dobro prakso«, ta pa sama po sebi ni zagotovljena zgolj z dobrimi normativnimi okvirji. Na govorno obnašanje oziroma prilagajanje pa poleg družbenih faktorjev delujejo tudi individualni faktorji. Skozi raziskave sem ugotovila, da je znanje o drugem jeziku pri Slovencih in Italijanih relativno visoko. Če bi sklepali, da se etnično prilagajanje udejanja tudi skozi jezikovno prilagajanje, bi morala biti raba italijanskega jezika v različnih govornih položajih mnogo večja, predvsem na formalnih področjih, kjer je manjšini z zakonom zagotovljena raba materinščine. Glede na dobro zastavljene normativne okvirje pri zagotavljanju rabe manjšinskega jezika, bi bilo pričakovati realizacijo teh pravnih norm tudi v sporazumevalni praksi. Vendar je primerjalna analiza pokazala, da se govorno obnašanje respondentov italijanske narodnosti in njihova percepcija glede možnosti za rabo v istem govornem položaju ne pokrivata. Posebej je bilo to očitno pri govornem položaju »na delovnem mestu«. Hkrati torej področje »delovnega mesta« velja za stično točko, ki teži k obojesmenem govornem

prilagajanju in mesto govornega položaja, ki je po mnenju italijanskih respondentov neugodno za rabo manjšinskega jezika. Dejanske rabe italijanskega jezika torej ni možno povezati z percepcijo o možnostih rabe tega jezika v javnosti. Korelacija med dobrim normativnim okvirjem, ki bi omogočal dobro sporazumevalno prakso torej ni možna, če gledamo z subjektivnega vidika percepcije o možnostih rabe manjšinskega jezika. Po drugi strani, pa o uravnoteženem družbenem položaju na narodnostno mešanem območju govori ravno govorno obnašanje pripadnikov manjšine in prisotnost njihove materinščine v njihovi sporazumevalni dejavnosti. V tem primeru je možno vzpostaviti vsaj delno korelacijo med normativnim okvirjem in dejansko sporazumevalno prakso. Država z različnimi prijemi zagotavlja pravice manjšin, vendar se praksa udejanja predvsem v okoljih, kjer se v večini po defoltu uporablja italijanski jezik (šola, vrtec).

Ustava zagotavlja pravice manjšinam tako, da jim omogoča neposredno vključenost v sam politični proces odločanja. Ali bo manjšina izkoristila ponujene možnosti, je odvisno od subjektivitete posameznih pripadnikov in njihove usmerjenosti k izpolnjevanju določenih interesov. Manjšina, po mojem mnenju, deluje morda ciklično, kar pomeni, da je politično aktivna v položajih in temah, ki se je neposredno tičejo. Če se navežem na Gilesovo teorijo »dobre politike« lahko pridem do zaključka, da je slovenska zakonodaja na področju manjšinskih pravic urejena in kot taka predstavlja temeljni predpogoj za »dobro prakso«, vendar sama po sebi ni zadostni pogoj, da so odnosi med večino in manjšino nekonfliktni. Mislim, da je italijanska skupnost v Slovenski Istri postala del celote in je hkrati prevzela velik del političnega razmišljanja večine. Okolica skupnost sprejema, vendar pa težko govorimo o »bratskih vezeh« med italijansko manjšino in Slovenci. Dobra praksa je po mojem mnenju omejena na prakso izogibanja konfliktom.

Če se navežem še na področje dvojezičnosti v Slovenski Istri pridem do naslednjih dognanj. Raba dvojezičnosti je v nekaterih primerih izpolnjena le na ravni države in njene zakonodaje. Ne morem trditi, da država ne izvaja svojih zakonskih določil, vendar so normativni okvirji nezadostni za izvajanje dobre prakse. Institucionalni dejavniki so zelo pomembni pri vzpostavljanju in uokvirjanju zakonskih določil ter služijo kot zakonska podlaga, ki pa sama po sebi zahteva nadgradnjo. Da večina anketirancev podpira dvojezičnost (celo izven z zakonom določenim območjem) ni posledica približevanja med etnijami, ampak je posledica želje po usvajanju in obvladovanju

»dodatnega« jezika kot investicija v prihodnost. Korelacija med narodnostjo in rabo jezika sicer obstaja, vendar je vprašanje v kolikšni meri prispeva k etnolingvistični vitalnosti manjšine. Zagotovo je odziv vprašanih pozitiven, vendar je bolj posledica želje po znanju jezika (italijanščina uživa dokaj visoko stopnjo prestiža) kot posledica približevanju med različnima skupnostima

Socialnodemografski dejavniki igrajo pomembno vlogo pri etnični vitalnosti manjšin. Ni dvoma, da je narodnost prebivalcev Slovenske Istre neposredno povezana z dojemanjem stvarnosti v nekem prostoru. V Sloveniji se manjšinam pripisuje velik obseg pravic, vendar kot vidim, se mnenja respondentov pri raziskavah glede na narodnost nekoliko razlikujejo. Logično je, da vsaka narodna skupnost na mešanem območju strmi k večji prepoznavnosti, zato so statistično značilne razlike v stališčih v zvezi z opaznostjo italijanske manjšine glede na narodno pripadnost anketirancev v skladu s pričakovanji. Na splošno, večina priznava italijansko narodno skupnost in njene posebne pravice, saj je do razlik med mnenji prišlo le pri obsegu pravic.

Faktor izobrazbe je zelo pomemben za etnično vitalnost manjšin. Preko raziskav sem prišla do zaključka, da višja stopnja izobrazbe pomeni tudi večjo naklonjenost manjšini na narodnostno mešanem območju. Anketiranci z višjo izobrazbo se namreč pogosteje srečujejo z italijanskim jezikom in kulturo, kar jim omogoča lažje sporazumevanje z pripadniki manjšinske skupnosti. Preko izobraževalnega sistema, ki vključuje učenje drugega jezika, se večina in manjšina spoznava. Daljše kot je šolanje, bolj je posameznik seznanjen z jezikom in kulturo druge narodnosti. Stopnjo podpore manjšini s strani bolj izobraženih lahko pripišemo pogostejšemu spremljanju medijev (udejstvovanja na raznih prireditvah, kjer se vzpostavljajo kontakti med pripadniki večine in manjšine) ter večji razgledanosti anketirancev z višjo izobrazbo in seznanjenostjo z zakoni, ki urejajo področje manjšin.

Morda je najslabša popotnica za vitalnost etnične manjšine v Slovenski Istri ravno ostarelost prebivalstva in nizka stopnja mladega prebivalstva. Velik del etnične vitalnosti sloni ravno na mladi populaciji, saj je le-ta v večini bolj naklonjena k širitvi italijanskega jezika kakor starejša populacija.

Na gospodarskem področju je videti, da se je manjšina usmerila v tiste dejavnosti, kjer je deležna dodatnih pravic in kjer lahko s svojo prisotnostjo, kar največ prispeva k

varovanju lastne identitete. Če se navežam na Gilesovo percepcijo dobre prakse, pridem do zaključka, da država lahko s svojimi prijemi in dobrim zakonskim okvirjem prispeva k usmeritvi zaposlovanja v višjih sektorjih in s tem povečuje nadaljni vpliv in moč določene manjšine. Slovenska Istra s svojim geografskim položajem ob odprti meji ter urbanim in gospodarsko izredno dinamičnim okoljem, omogoča pripadnikom manjšine boljše predispozicije v primerjavi z pripadniki drugih narodnih skupin v regiji.

15. LITERATURA

15.1 Primarni viri

Appollonio, D., M. Bufon, S. Čurin Radovič, K. Hirnök Munda, B. Jesih, V. Klemenčič, M. Komac, V. Klopčič, A. Kovács, K. Medica, R. Mejak, A. Nečak Lük, S. Novak Lukanovič, I. Piry, J. Zupančič in Mitja Žagar (2002): *Manjine i prekogranična suradnja u Alpsko-Jadransko prostoru*, 251–296. Zagreb: Institut za migracije i narodnosti.

Armstrong, Warwick in James Anderson (2003): *Geopolitics of European Union Enlargement. The fortress empire*. London in New York: Taylor and Francis Group.

Gradišnik, Branko, ur. (1996): *Slovenija, Italija. Bela knjiga o diplomatskih odnosih*. Ljubljana: Ministrstvo za zunanje zadeve Republike Slovenije.

Čok, Lucija (1993): *Usvajanje maternega, drugega in tujega jezika v otroški dobi*. Ljubljana: Društvo za uporabno jezikoslovje in Inštitut za družbene vede.

Furlan, Marina (2003): Slovenska Istra stičišče jezikov in kultur: na kakšnih stališčih slonita jezikovna in kulturna bodočnost tega prostora? V Vesna Mikolič (ur.): *Anali za istrske in mediteranske študije*, 13(2), 389–405. Koper: Univerza na Primorskem in Znanstveno-raziskovalno središče.

Enciklopedija Slovenije 1992. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Gregorič, Milan (2002): *Sence nad oazo sožitja: Italijanska manjšina, od ljubezni do konfrotacije*. Koper: Lipa.

Gregorič, Milan (2002): *Slovenija v tesnem objemu zahodne sosedne*. Koper: Založba Lipa.

Medvešček, Mojca (2005): Primerjalna analiza vitalnosti - produkcije, reprodukcije, transformacije - etničnih skupnosti na narodno mešanih območjih ob slovenski meji. V Boris Jesih (ur.): *Razprave in gradivo* 47, 42–67. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.

Mikolič, Vesna (2003): Makro in mikro struktura družbenega odnosa do italijanske manjšinske skupnosti in dvojezičnosti v Slovenski Istri. V Vesna Mikolič (ur.): *Anali za istrske in mediteranske študije*, 13(2), 373–389. Koper: Univerza na Primorskem in Znanstveno-raziskovalno središče.

Nadu, Tanja (2004): *Jezikovna politika v Sloveniji, na Poljskem, Slovaškem in Češkem*. Ljubljana: Fakulteta za podiplomski humanistični študij.

- Nećak Lük, Albina, George Muskens in Sonja Lukanovič Novak, ur. (2000): *Managing the Mix thereafter: Comparative Research Into Mixed Communities in Three Independent successor States*. Ljubljana: Institute for Ethnic Studies.
- Nećak Lük, Albina (1995): Ethnic identity and language continuity. V Albina Nećak Lük (ur.): *Overlapping cultures and plural identities*, 87–100. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- Nećak Lük, Albina in Boris Jesih ur. (1998): *Medetnični odnosi in etnična identiteta v slovenskem etničnem prostoru*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- Nećak Lük, Albina (2003): *Language Education Policy in Slovenia*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport.
- Novak Lukanovič, Sonja (1995): Some reflections on ethnic identity in multicultural societies. V Albina Nećak Lük (ur.): *Overlapping cultures and plural identities*, 133–138. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- Oblak Flander, Apolonija (2007): *Demografsko proučevanje narodnih in etničnih manjšin*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Pogorelec, Breda (1993): Jezikovna politika in jezikovno načrtovanje pri Slovencih: zgodovina in sodobni vidiki. V Breda Pogorelec (ur.): *Jezik tako in drugače*, 1-18. Ljubljana: Društvo za uporabno jezikoslovje in Inštitut za družbene vede.
- Sedmak, Mateja (2002): *Kri in kultura: etnično mešane zakonske zveze v Slovenski Istri*. Koper: Zgodovinsko društvo za južno Primorsko in Znanstveno-raziskovalno središče Republike Slovenije.
- Sedmak, Mateja (2003): Stališča mladih Slovenske Istre do (med)kulturnih fenomenov okolja bivanja. V Vesna Mikolič (ur.): *Anali za istrske in mediteranske študije*, 405–427. Koper: Univerza na Primorskem in Znanstveno-raziskovalno središče.
- Unuk, Drago (1997): *Osnove sociolingvistike*. Maribor: Univerzitetna knjižnica Maribor
- Urad za narodnost (2007): *Italijanska narodna skupnost*. Ljubljana: Vlada Republike Slovenije.
- Zupančič, Jernej (2005): *Vloga in pomen narodnih manjšin v čezmejnem sodelovanju*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- Komac Miran (1999): *Varstvo narodnih skupnosti v Republiki Sloveniji*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.

15.2 Sekundarni viri:

Darovec , Darko(1997): *Pregled zgodovine Istre*. Koper: Knjižnica Annales 1 in Zgodovinsko društvo za južno Primorsko. Dostopno na <http://razor.arnes.si/~mkralj/istra-history/index-s.html> (12. september 2007).

Delovna skupnost Alpe Jadran (2004): *Manjšine in čezmejno sodelovanje v prostoru Alpe- Jadran*. Dostopno na http://www2.arnes.si/~ljinv16/RIG/RIG%2047/rig47_hv_15s.pdf (6. junij 2007).

Doba totalitarizmov (n.d): *Svobodno tržaško ozemlje*. Dostopno na <http://razor.arnes.si/~mkralj/istra-history/periodtotal-s.html> (6. junij 2007).

Korunić, Petar (2003): Nacija i nacionalni identitet. *Zgodovinski časopis* 57 (1–2), 119–164. Dostopno na <http://mudrac.ffzg.hr/~pkorunic/pdf/Etnicki-i-nacionalni-identitet.pdf> (13. avgust.2007).

Ksenija, Šabec (2007): *Italijanska narodna skupnost v Slovenski Istri*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Center za preučevanje kulture in religije. Dostopno na http://www.eliamep.gr/eliamep/files/Slovenija_slov.pdf (27. avgust 2007).

Ministrstvo za zunanje zadeve (2005a): *Drugo mnenje o Sloveniji*. Dostopno na http://www.mzz.gov.si/fileadmin/pageuploads/Zunanja_politika/Oddelek_za_cl_pravice/2ndOpinionOKVNM_slo.pdf (15.december.2007).

Ministrstvo za zunanje zadeve (2005b): *Drugo mnenje o Sloveniji*. Dostopno na http://www.mzz.gov.si/fileadmin/pageuploads/Zunanja_politika/Oddelek_za_cl_pravice/2ndOpinionOKVNM_slo.pdf (22. september 2007).

Statistični urad Republike Slovenije (2002): *Popis 1991 in Popis 2002*. Dostopno na www.stat.si/popis2002/si/teritorij.html (8. marec 2007).

Vlada Republike Slovenije (n.d): *Urad za narodnosti Republike Slovenije*. Dostopno na <http://www.sigov.si/vrs/slo/vlada/vlada.html> (6. junij 2007).